

RETTENS DOM (Ottende Afdeling)

13. juli 2011 *

I sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07,

ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, Bruxelles (Belgien), først ved advokaterne V. Turner og D. Mes, derefter ved O.W. Brower og J. Blockx,

sagsøger i sag T-144/07,

ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, Neuhausen auf den Fildern (Tyskland),

ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, Hamburg (Tyskland),

først ved advokaterne U. Itzen og K. Blau-Hansen, derefter ved U. Itzen, K. Blau-Hansen og S. Thomas, og endelig ved K. Blau-Hansen og S. Thomas,

sagsøgere i sag T-147/07,

* Processprog: nederlandsk og tysk.

ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl, Howald (Luxembourg), ved advokaterne K. Beckmann, S. Dethof og U. Itzen,

sagsøger i sag T-148/07,

ThyssenKrupp Elevator AG, Düsseldorf (Tyskland), ved advokaterne T. Klose og J. Ziebarth,

sagsøger i sag T-149/07,

ThyssenKrupp AG, Duisbourg (Tyskland), først ved advokat M. Klusmann og S. Thomas, derefter ved M. Klusmann,

sagsøger i sag T-150/07,

ThyssenKrupp Liften BV, Krimpen aan den Ijssel (Nederlandene) ved advokaterne O. Brouwer og A. Stoffer,

sagsøger i sag T-154/07,

mod

Europa-Kommissionen, i sagerne T-144/07 og T-154/07 ved A. Bouquet og R. Sauer, som befuldmægtigede, bistået af advokaterne F. Wijckmans og F. Tuyschaever, i sagerne T-147/07 og T-148/07 først ved R. Sauer og O. Weber, derefter ved R. Sauer og K. Mojzesowicz, som befuldmægtigede, og i sagerne T-149/07 og T-150/07 ved R. Sauer og K. Mojzesowicz, som befuldmægtigede,

sagsøgt,

angående en påstand om annullation af Kommissionens beslutning K(2007) 512 endelig af 21. februar 2007 om en procedure i henhold til artikel 81 EF (sag COMP/E-1/38.823 — Elevatorer og rulletrapper) og en subsidiær påstand om nedsettelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt,

har

RETTEN (Ottende Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, M.E. Martins Ribeiro (refererende dommer), og dommerne N. Wahl og A. Dittrich,

justitssekretær: fuldmægtig K. Andová,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmøderne den 3., 7. og 10. september 2009,

afsagt følgende

Dom

- 1 Disse sager vedrører påstande om annullation af Kommissionens beslutning K(2007) 512 endelig af 21. februar 2007 om en procedure i henhold til artikel 81 EF (sag COMP/E-1/38.823 — Elevatorer og rulletrapper) (herefter »den anfægtede beslutning«), hvoraf et resumé er offentliggjort i *Den Europæiske Unions Tidende* af 26. marts 2008 (EUT C 75, s. 19), samt subsidiært påstande om nedsættelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt.

- 2 I den anfægtede beslutning fastslog Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, at følgende selskaber havde tilsidesat artikel 81 EF:
 - Kone Belgium SA (herefter »Kone Belgien«), Kone GmbH (herefter »Kone Tyskland«), Kone Luxembourg Sàrl (herefter »Kone Luxembourg«), Kone BV Liftten en Roltrappen (herefter »Kone Nederlandene«) og Kone Oyj (herefter »KC«) (herefter samlet eller hver for sig »Kone«)

 - Otis SA (herefter »Otis Belgien«), Otis GmbH & Co. OHG (herefter »Otis Tyskland«), General Technic-Otis Sàrl (herefter »GTO«), General Technic Sàrl (herefter »GT«), Otis BV (herefter »Otis Nederlandene«), Otis Elevator Company (herefter »OEC«) og United Technologies Corporation (herefter »UTC«) (herefter samlet eller hver for sig »Otis«)

- Schindler SA (herefter »Schindler Belgien«), Schindler Deutschland Holding GmbH (herefter »Schindler Tyskland«), Schindler Sàrl (herefter »Schindler Luxembourg«), Schindler Liften BV (herefter »Schindler Nederlandene«) og Schindler Holding Ltd (herefter »Schindler Holding«) (herefter samlet eller hver for sig »Schindler«)

 - ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV (herefter »TKLA«), ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (herefter »TKA«), ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH (herefter »TKF«), ThyssenKrupp Elevator AG (herefter »TKE«), ThyssenKrupp AG (herefter »TKAG«), ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl (herefter »TKAL«) og ThyssenKrupp Liften BV (herefter »TKL«) (herefter samlet eller hver for sig »ThyssenKrupp«)

 - Mitsubishi Elevator Europe BV (herefter »MEE«).
- 3 Sagsøgerne TKLA, TKA, TKE, TKAL, TKE, TKAG og TKL tilhører ThyssenKrupp-koncernen, som driver virksomhed på området for elevatorer, stål, automobilindustri, teknologi og tjenesteydelser. Koncernens moderselskab er det børsregistrerede selskab TKAG. TKE er et 100 % ejet datterselskab af TKAG og er det selskab, der i det væsentlige er ansvarligt for elevatorområdet som mellemliggende holdingselskab (33.-37. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 4 ThyssenKrupp udøver sin virksomhed på området for rulletrapper og elevatorer gennem nationale datterselskaber. Disse er navnlig i Belgien TKLA, i Tyskland TKA og TKF, i Luxembourg TKAL og i Nederlandene TKL (33.-37. betragtning til den anfægtede beslutning). Til forskel fra TKL, som ikke er et datterselskab af TKE, er de øvrige ovennævnte datterselskaber direkte eller indirekte 100 % ejet af TKE og TKAG.

Den administrative procedure

1. Kommissionens undersøgelse

- 5 I løbet af sommeren 2003 tilgik der Kommissionen oplysninger vedrørende den mulige eksistens af et kartel mellem de fire største europæiske fabrikanter af elevatorer og rulletrapper, der udøvede virksomhed i Unionen, nemlig Kone, Otis, Schindler og ThyssenKrupp (3. og 91. betragtning til den anfægtede beslutning).

Belgien

- 6 Fra den 28. januar 2004 og i løbet af marts 2004 foretog Kommissionen i henhold til artikel 14, stk. 2 og 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i [artikel 81 EF og 82 EF] (EFT 1959-1962 s. 81), kontrolundersøgelser i bl.a. lokaler tilhørende datterselskaberne af Kone, Otis, Schindler og ThyssenKrupp i Belgien (92., 93., 95. og 97. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 7 Der blev løbende fremsat anmodninger i medfør af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002 C 45, s. 3) (herefter »samarbejdsmeddelelsen af 2002«) af Kone, Otis, ThyssenKrupp og Schindler. Disse anmodninger blev uddybet af de berørte virksomheder (94., 96., 98. og 103. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 8 Den 29. juni 2004 blev Kone indrømmet en betinget bødefritagelse i henhold til meddelelsens artikel 8, litra b) (99. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 9 Mellem september og december 2004 fremsendte Kommissionen ligeledes anmodninger om oplysninger i henhold til artikel 18 i Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i artikel 81 [EF] og 82 [EF] (EFT 2003 L 1, s. 1) til de virksomheder, der havde deltaget i overtrædelsen i Belgien, til flere kunder i denne medlemsstat og til den belgiske sammenslutning Agoria (101. og 102. betragtning til den anfægtede beslutning).

Tyskland

- 10 Fra den 28. januar 2004 og i løbet af marts 2004 foretog Kommissionen i henhold til artikel 14 i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser i bl.a. lokaler tilhørende daterselskaber af Otis og ThyssenKrupp i Tyskland (104. og 106. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 11 Den 12. og 18. februar 2004 uddybede Kone sin anmodning af 2. februar 2004 i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002 vedrørende Belgien med oplysninger vedrørende Tyskland. På samme måde uddybede Otis mellem marts 2004 og februar 2005 sin anmodning vedrørende Belgien med oplysninger vedrørende Tyskland. Schindler fremsatte den 25. november 2004 en anmodning i medfør af meddelelsen, som indeholdt oplysninger vedrørende Tyskland, hvilken blev uddybet mellem december 2004 og februar 2005. Endelig fremsatte ThyssenKrupp i december 2005 en anmodning til Kommissionen vedrørende Tyskland, ligeledes i medfør af denne meddelelse (105., 107., 112. og 114. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 12 Mellem september og november 2004 fremsendte Kommissionen ligeledes anmodninger om oplysninger i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 til de virksomheder, der havde deltaget i overtrædelsen i Tyskland, til flere kunder i denne medlemsstat og til sammenslutningerne VDMA, VFA og VMA (110., 111. og 113. betragtning til den anfægtede beslutning).

Luxembourg

- 13 Den 5. februar 2004 uddybede Kone sin anmodning af 2. februar 2004 vedrørende Belgien med oplysninger vedrørende Luxembourg. Otis og ThyssenKrupp fremsatte en mundtlig anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 vedrørende Luxembourg. Schindler fremsatte en anmodning i medfør af samme meddelelse vedrørende Luxembourg (115., 118., 119. og 124. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 14 Fra 9. marts 2004 foretog Kommissionen i henhold til artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser bl.a. i lokaler tilhørende datterselskaber af Schindler og ThyssenKrupp i Luxembourg (116. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 15 Den 29. juni 2004 blev Kone indrømmet en betinget bødefritagelse i henhold til artikel 8, litra b), i samarbejdsmeddelelsen af 2002 for den del af anmodningen, der vedrørte Luxembourg (120. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 16 I september og oktober 2004 fremsendte Kommissionen anmodninger om oplysninger i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 til de virksomheder, der havde deltaget i overtrædelsen i Luxembourg, til flere kunder i denne medlemsstat og til den luxembourgske sammenslutning af elevatorfabrikanter (122. og 123. betragtning til den anfægtede beslutning).

Nederlandene

- 17 I marts 2004 fremsatte Otis en anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 vedrørende Nederlandene, som efterfølgende blev uddybet. I april 2004 fremsatte ThyssenKrupp en anmodning i medfør af denne meddelelse, hvilken ligeledes efterfølgende blev uddybet ad flere omgange. Endelig uddybede Kone den 19. juli 2004 sin anmodning af 2. februar 2004 vedrørende Belgien med oplysninger vedrørende Nederlandene (127., 129. og 130. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 18 Den 27. juli 2004 blev Otis indrømmet en betinget bødefritagelse i henhold til meddelelsens artikel 8, litra a) (131. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 19 Fra den 28. april 2004 foretog Kommissionen i henhold til artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 kontrolundersøgelser bl.a. i lokaler tilhørende datterselskaber af Kone, Schindler, ThyssenKrupp og MEE i Nederlandene og i sammenslutningen Boschduins lokaler (128. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 20 I september 2004 fremsendte Kommissionen anmodninger om oplysninger i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 til de virksomheder, der havde deltaget i tilsidesættelsen i Nederlandene, til flere kunder og til sammenslutningerne VLR og Boschduin (133. og 134. betragtning til den anfægtede beslutning).

2. Klagepunktsmeddelelsen

- 21 Den 7. oktober 2005 vedtog Kommissionen en klagepunktsmeddelelse, som navnlig blev stilet til de ovenfor i præmis 2 nævnte selskaber. Alle modtagerne af klagepunktsmeddelelsen fremsendte skriftlige bemærkninger som svar på Kommissionens klagepunkter (135. og 137. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 22 Der blev ikke afholdt nogen høring, eftersom ingen af adressaterne for klagepunktsmeddelelsen havde fremsat anmodning herom (138. betragtning til den anfægtede beslutning).

3. Den anfægtede beslutning

- 23 Den 21. februar 2007 vedtog Kommissionen den anfægtede beslutning, hvori den fastslog, at de selskaber, som beslutningen var stilet til, havde deltaget i fire særskilte, komplekse og vedvarende overtrædelser af artikel 81, stk. 1, EF i fire medlemsstater ved at fordele markederne mellem sig gennem aftale eller gennem samordnet adfærd med hensyn til udbud og kontrakter om salg, installation, vedligeholdelse og modernisering af elevatorer og rulletrapper (anden betragtning til den anfægtede beslutning).
- 24 For så vidt angår den anfægtede beslutnings adressater var Kommissionen af den opfattelse, at ud over de berørte virksomheders datterselskaber i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene skulle disse datterselskabers moderselskaber holdes solidarisk ansvarlige for de af deres respektive datterselskaber begåede overtrædelser af artikel 81 EF på grund af, at de havde kunnet øve en afgørende indflydelse på deres handelspolitik under overtrædelsens varighed, og at det kunne formodes, at de havde

gjort brug af denne magt (608., 615., 622., 627. og 634.-641. betragtning til den anfægtede beslutning). MEE's moderselskaber blev ikke holdt solidarisk ansvarlige for deres datterselskabs adfærd, da det ikke havde kunnet fastslås, at de havde udøvet en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd (643. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 25 Med henblik på beregningen af bøderne gjorde Kommissionen i den anfægtede beslutning brug af den metode, der er anført i retningslinjerne for beregningen af bøder i henhold til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17 og artikel 65, stk. 5, [KS] (EFT 1998 C 9, s. 3, herefter »retningslinjerne af 1998«). Kommissionen undersøgte ligeledes, om og i hvilket omfang de berørte virksomheder opfyldte de krav, der er fastsat i samarbejdsmeddelelsen af 2002.
- 26 Kommissionen kvalificerede tilsidesættelserne som »meget alvorlige« henset til deres art og det forhold, at hver af dem dækkede hele en medlemsstats område (Belgien, Tyskland, Luxembourg eller Nederlandene), selv om deres reelle indvirkning ikke kunne måles (671. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 27 Med henblik på at tage hensyn til de berørte virksomheders faktiske økonomiske mulighed for at skade konkurrencen mærkbart opdelte Kommissionen dem for hvert land i flere kategorier ud fra den opnåede omsætning på markedet for elevatorer og/eller rulletrapper, herunder i givet fald inden for vedligeholdelses- og moderniseringsydelse (672. og 673. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 28 Hvad angår kartellet i Belgien blev Kone og Schindler indplaceret i den første kategori med et udgangsbeløb for bøden, der var fastsat i henhold til overtrædelsens grovhed, på 40 000 000 EUR. Otis blev indplaceret i den anden kategori med et udgangsbeløb for bøden på 27 000 000 EUR. ThyssenKrupp blev indplaceret i den tredje kategori med et

udgangsbeløb for bøden på 16 500 000 EUR (674. og 675. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 1,7 på udgangsbeløbet for den bøde, som Otis skulle pålægges, og der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbeløbet for ThyssenKrupps bøde for at tage hensyn til deres størrelse og ressourcer på verdensplan, således at udgangsbeløbet for deres bøder blev forhøjet til henholdsvis 45 900 000 EUR og til 33 000 000 EUR (690. og 691. betragtning til den anfægtede beslutning). Da overtrædelsen havde varet syv år og otte måneder (fra den 9.5.1996 til den 29.1.2004), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbeløb for de pågældende virksomheder med 75 %. Bødens grundbeløb blev således fastsat til 70 000 000 EUR for Kone, til 80 325 000 EUR for Otis, til 70 000 000 EUR for Schindler og til 57 750 000 EUR for ThyssenKrupp (692. og 696. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen var af den opfattelse, at ThyssenKrupp skulle anses for at have begået gentagne overtrædelser, og forhøjede beløbet for dette selskabs bøde med 50 % i henhold til denne skærpende omstændighed (697., 698. og 708.-710. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev ikke lagt formildende omstændigheder til grund for de pågældende virksomheder (733., 734., 749., 750. og 753.-755. betragtning til den anfægtede beslutning). Kone fik i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 en fuldstændig bødefritagelse. Otis fik dels en bødenedsættelse på 40 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, første led, dels en bødenedsættelse med 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. ThyssenKrupp drog fordel af dels en bødenedsættelse på 20 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, andet led, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. Schindler drog fordel af en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder (760.-777. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 29 Hvad angår kartellet i Tyskland blev Kone, Otis og ThyssenKrupp indplaceret i den første kategori med et udgangsbeløb for bøden på 70 000 000 EUR. Schindler blev indplaceret i den anden kategori med et udgangsbeløb for bøden på 17 000 000 EUR (676.-679. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 1,7 på udgangsbeløbet for den bøde, som Otis skulle pålægges, og der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbeløbet for ThyssenKrupps bøde for at tage hensyn til deres størrelse og deres ressourcer på verdensplan, således at udgangsbeløbet for deres bøder blev forhøjet til henholdsvis 119 000 000 EUR

og til 140 000 000 EUR (690. og 691. betragtning til den anfægtede beslutning). Da den af Kone, Otis og ThyssenKrupp begåede overtrædelse havde varet otte år og fire måneder (fra den 1.8.1995 til den 5.12.2003), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbetrag med 80 % for disse virksomheder. Da den af Schindler begåede overtrædelse havde varet fem år og fire måneder (fra den 1.8.1995 til den 6.12.2000), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbetrag med 50 % for denne virksomhed. Bødens udgangsbetrag blev således forhøjet til 126 000 000 EUR for Kone, til 214 200 000 EUR for Otis, til 25 500 000 EUR for Schindler og til 252 000 000 EUR for ThyssenKrupp (693. og 696. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen var af den opfattelse, at ThyssenKrupp skulle anses for at have begået gentagne overtrædelser, og forhøjede bødebøbet med 50 % på grund af denne skærpende omstændighed (697.-707. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev ikke lagt nogen formildende omstændigheder til grund for de berørte virksomheder (727.-729., 735., 736., 742.-744., 749., 750. og 753.-755. betragtning til den anfægtede beslutning). Kone drog dels fordel af den maksimale nedsættelse på 50 % af det i artikel 23, litra b), første afsnit, første led, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede bødebøbet, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. Otis drog fordel dels af en bødenedsættelse på 25 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, andet led, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. Schindler drog fordel af dels en bødenedsættelse på 15 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, tredje led, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. ThyssenKrupp drog fordel af en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder (778.-813. betragtning til den anfægtede beslutning).

³⁰ Hvad angår kartellet i Luxembourg blev Otis og Schindler indplaceret i den første kategori med et udgangsbetrag for bøden på 10 000 000 EUR. Kone og ThyssenKrupp blev indplaceret i den anden kategori med et udgangsbetrag for bøden på 2 500 000 EUR (680.-683. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 1,7 på udgangsbøbet for den bøde, Otis skulle pålægges, og der blev

anvendt en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbeløbet for ThyssenKrupps bøde for at tage hensyn til deres størrelse og deres ressourcer på verdensplan, således at udgangsbeløbene for deres bøder blev forhøjet til henholdsvis 17 000 000 EUR og til 5 000 000 EUR (690. og 691. betragtning til den anfægtede beslutning). Da overtrædelsen havde varet otte år og tre måneder (fra den 7.12.1995 til den 9.3.2004), forhøjede Kommissionen udgangsbeløbet for bøderne til de pågældende virksomheder med 80 %. Bødens grundbeløb blev således forhøjet til 4 500 000 EUR for Kone, til 30 600 000 EUR for Otis, til 18 000 000 EUR for Schindler og til 9 000 000 EUR for ThyssenKrupp (694. og 696. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen var af den opfattelse, at ThyssenKrupp skulle anses for at have begået gentagne overtrædelser, og forhøjede bødebøbet med 50 % på grund af denne skærpende omstændighed (697., 698. og 711.-714. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev ikke lagt nogen formildende omstændigheder til grund for de pågældende virksomheder (730., 749., 750. og 753.-755. betragtning til den anfægtede beslutning). I henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002 drog Kone fordel af en fuldstændig bødenedsættelse. Otis drog fordel af dels en bødenedsættelse på 40 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, første led, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. Schindler og ThyssenKrupp drog udelukkende fordel af en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder (814.-835. betragtning til den anfægtede beslutning).

³¹ Hvad angår kartellet i Nederlandene blev Kone indplaceret i den første kategori med et udgangsbeløb for bøden på 55 000 000 EUR. Otis blev indplaceret i den anden kategori med et udgangsbeløb for bøden på 41 000 000 EUR. Schindler blev indplaceret i den tredje kategori med et udgangsbeløb for bøden på 24 500 000 EUR. ThyssenKrupp og MEE blev indplaceret i den fjerde kategori med et udgangsbeløb for bøden på 8 500 000 EUR (684. og 685. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 1,7 på udgangsbeløbet for den bøde, som Otis skulle pålægges, og der blev anvendt en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbeløbet for ThyssenKrupps bøde for at tage hensyn til deres størrelse og deres ressourcer på verdensplan, således at udgangsbeløbene for deres bøder blev forhøjet til henholdsvis 69 700 000 EUR og til 17 000 000 EUR (690. og 691. betragtning til den anfægtede beslutning). Da den af Otis og ThyssenKrupp begåede overtrædelse havde varet fem år

og ti måneder (fra den 15.4.1998 til den 5.3.2004), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbetrag for disse virksomheder med 55 %. Da den af Kone og Schindler begærede overtrædelse havde varet fire år og ni måneder (fra den 1.6.1999 til den 5.3.2004), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbetrag med 45 % for disse virksomheder. Da den af MEE begærede overtrædelse havde varet fire år og en måned (fra den 11.1.2000 til den 5.3.2004), forhøjede Kommissionen bødens udgangsbetrag med 40 % for denne virksomhed. Bødens grundbeløb blev således forhøjet til 79 750 000 EUR for Kone, til 108 035 000 EUR for Otis, til 35 525 000 EUR for Schindler, til 26 350 000 EUR for ThyssenKrupp og til 11 900 000 EUR for MEE (695. og 696. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen var af den opfattelse, at ThyssenKrupp skulle anses for at have begået gentagne overtrædelser, og forhøjede bøden med 50 % på grund af denne skærpende omstændighed (697., 698. og 715.-720. betragtning til den anfægtede beslutning). Der blev ikke lagt formildende omstændigheder til grund for de pågældende virksomheder (724.-726., 731., 732., 737., 739.-741., 745.-748. og 751.-755. betragtning til den anfægtede beslutning). I henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002 drog Otis fordel af en fuldstændig bødefritagelse. ThyssenKrupp drog fordel af dels en bødenedsættelse på 40 % inden for det interval, der er fastsat i meddelelsens artikel 23, litra b), stk. 1, første led, dels en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. Schindler og MEE drog fordel af en bødenedsættelse på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder (836.-855. betragtning til den anfægtede beslutning).

32 Konklusionen i den anfægtede beslutning har følgende ordlyd:

»Artikel 1

1. For så vidt angår Belgien har følgende virksomheder tilsidesat artikel 81 [EF] ved regelmæssigt og i fællesskab i de angivne perioder gennem aftaler og samordnet prak-

sis på nationalt plan vedrørende elevatorer og rulletrapper at dele markederne mellem sig, at opdele offentlige og private udbud og andre kontrakter om salg og installation mellem sig i overensstemmelse med de andele, der var aftalt på forhånd, og at afholde sig fra at konkurrere om vedligeholdelses- og moderniseringskontrakter:

- Kone: [KC] og [Kone Belgien]: fra den 9. maj 1996 til den 29. januar 2004

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Belgien]: fra den 9. maj 1996 til den 29. januar 2004

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Belgien]: fra den 9. maj 1996 til den 29. januar 2004, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] og [TKLA]: fra den 9. maj 1996 til den 29. januar 2004.

2. For så vidt angår Tyskland har følgende virksomheder tilsidesat artikel 81 [EF] ved regelmæssigt og i fællesskab i de angivne perioder gennem aftaler og samordnet praksis på nationalt plan vedrørende elevatorer og rulletrapper at dele markederne mellem sig, at opdele offentlige og private udbud og andre kontrakter om salg og installation mellem sig i overensstemmelse med de andele, der var aftalt på forhånd:

- Kone: [KC] og [Kone Tyskland]: fra den 1. august 1995 til den 5. december 2003

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Tyskland]: fra den 1. august 1995 til den 5. december 2003

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Tyskland]: fra den 1. august 1995 til den 6. december 2000, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] og [TKF]: fra den 1. august 1995 til den 5. december 2003.

3. For så vidt angår Luxembourg har følgende virksomheder tilsidesat artikel 81 [EF] ved regelmæssigt og i fællesskab i de angivne perioder gennem aftaler og samordnet praksis på nationalt plan vedrørende elevatorer og rulletrapper at dele markederne mellem sig, at opdele offentlige og private udbud og andre kontrakter om salg og installation mellem sig i overensstemmelse med de andele, der var aftalt på forhånd, og at afholde sig fra at konkurrere om vedligeholdelses- og moderniseringskontrakter:

- Kone: [KC] og [Kone Luxembourg]: fra den 7. december 1995 til den 29. januar 2004

- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgien], [GTO] og [GT]: fra den 7. december 1995 til den 9. marts 2004

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Luxembourg]: fra den 7. december 1995 til den 9. marts 2004, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] og [TKAL]: fra den 7. december 1995 til den 9. marts 2004.

4. For så vidt angår Nederlandene har følgende virksomheder tilsidesat artikel 81 [EF] ved regelmæssigt og i fællesskab i de angivne perioder gennem aftaler og samordnet praksis på nationalt plan vedrørende elevatorer og rulletrapper at dele markederne mellem sig, at opdele offentlige og private udbud og andre kontrakter om salg og installation mellem sig i overensstemmelse med de andele, der var aftalt på forhånd, og at afholde sig fra at konkurrere om vedligeholdelses- og moderniseringskontrakter:

- Kone: [KC] og [Kone Nederlandene]: fra den 1. juni 1999 til den 5. marts 2004

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Nederlandene]: fra den 15. april 1998 til den 5. marts 2004

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Nederlandene]: fra den 1. juni 1999 til den 5. marts 2004

- ThyssenKrupp: [TKAG] og [TKL]: fra den 15. april 1998 til den 5. marts 2004, og

- [MEE]: fra den 11. januar 2000 til den 5. marts 2004.

Artikel 2

1. For de ovenfor i artikel 1, stk. 1, omhandlede overtrædelser i Belgien er der pålagt følgende bøder:

- Kone: [KC] og [Kone Belgien], in solidum: 0 EUR

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Belgien], in solidum: 47 713 050 EUR

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Belgien], in solidum: 69 300 000 EUR, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] og [TKLA], in solidum: 68 607 000 EUR.

2. For de ovenfor i artikel 1, stk. 2, omhandlede overtrædelser i Tyskland er der pålagt følgende bøder:

- Kone: [KC] og [Kone Tyskland], in solidum: 62 370 000 EUR

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Tyskland], in solidum: 159 043 500 EUR

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Tyskland], in solidum: 21 458 250 EUR, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] og [TKF], in solidum: 374 220 000 EUR.

3. For de ovenfor i artikel 1, stk. 3, omhandlede overtrædelser i Luxembourg er der pålagt følgende bøder:

- Kone: [KC] og [Kone Luxembourg], in solidum: 0 EUR

- Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgien], [GTO] og [GT], in solidum: 18 176 400 EUR

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Luxembourg], in solidum: 17 820 000 EUR, og

- ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] og [TKAL], in solidum: 13 365 000 EUR.

4. For de ovenfor i artikel 1, stk. 4, omhandlede overtrædelser i Nederlandene er der pålagt følgende bøder:

- Kone: [KC] og [Kone Nederlandene], in solidum: 79 750 000 EUR

- Otis: [UTC], [OEC] og [Otis Nederlandene], in solidum: 0 EUR

- Schindler: Schindler Holding [...] og [Schindler Nederlandene], in solidum: 35 169 750 EUR

— ThyssenKrupp: [TKAG] og [TKL], in solidum: 23 477 850 EUR, og

— [MEE]: 1 841 400 EUR.

[...]«

Retsforhandlinger og parternes påstande

- ³³ Ved stævninger indleveret til Rettens Justitskontor den 7. maj 2007 (i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07) og den 8. maj 2007 (i sag T-154/07) har sagsøgerne anlagt disse sager.
- ³⁴ På grundlag af den refererende dommers rapport har Retten (Ottende Afdeling) besluttet at indlede den mundtlige forhandling i disse sager og har inden for rammerne af foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse i medfør af procesreglementets artikel 64 stillet parterne skriftlige spørgsmål og anmodet dem om at fremlægge dokumenter. Parterne har efterkommet disse anmodninger inden for den fastsatte frist.
- ³⁵ Parterne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har under retsmøderne den 3., 7. og 10. september 2009 afgivet mundtlige indlæg og besvaret spørgsmål fra Retten. Den mundtlige forhandling i sagerne T-144/07 og T-148/07 blev derefter afsluttet.

- 36 Efter Rettens anmodninger fremsat under retsmøderne fremlagde sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 visse dokumenter.
- 37 Ved skrivelser af 14. og 15. september 2009 indleverede sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 til Justitskontoret en »korrektion« vedrørende deres anbringender om den fejlagtige fastslåelse af gentagelsestilfælde.
- 38 Ved kendelser af 20. oktober 2009 blev den mundtlige forhandling genåbnet i sagerne T-144/07 og T-148/07.
- 39 Sagsøgernes »korrektioner« blev tilført sagsakterne i de ovenfor i præmis 37 nævnte sager. Kommissionen fremsatte bemærkninger til disse korrektioner og gjorde navnlig gældende, at de skulle afvises. Sagsøgerne fremsatte bemærkninger hertil, og den mundtlige forhandling i disse sager blev derefter afsluttet.
- 40 Da parterne havde udtalt sig herom under retsmødet, besluttede Retten at forene disse sager med henblik på dommen i henhold til procesreglementets artikel 50.
- 41 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har nedlagt følgende påstande:

— Den anfægtede beslutning annulleres, for så vidt som den vedrører dem.

- Subsidiært nedsættes den bøde, de blev pålagt.

- Kommissionen tilpligtes at betale sagens omkostninger.

⁴² Kommissionen har i hver sag nedlagt følgende påstande:

- Frifindelse.

- Sagsøgerne tilpligtes at betale sagens omkostninger.

Formaliteten

1. Indledende bemærkninger

⁴³ De af sagsøgerne anlagte søgsmål i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har et dobbelt formål, nemlig principalt påstandene om annullation af den anfægtede beslutning og subsidiært annullation eller nedsættelse af de bøder, sagsøgerne er blevet pålagt.

- 44 Sagsøgerne har til støtte for deres påstande påberåbt sig ti anbringender. De to første vedrører henholdsvis Kommissionens manglende kompetence og den ulovlige fastslåelse af et solidarisk ansvar for den overtrædelse, der er omfattet af påstandene om annullation af den anfægtede beslutning.
- 45 De otte øvrige anbringender, som sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører udmålingen af bøderne og er dermed omfattet af påstandene om annullation eller nedsættelse af bøderne. Det første, som sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har påberåbt sig, vedrører en tilsidesættelse af princippet non bis in idem. Det andet, som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har påberåbt sig, vedrører en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet samt retten til forsvar ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb ud fra overtrædelsernes grovhed. Det tredje, som alle sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet, af artikel 253 EF og ligebehandlingsprincippet ved anvendelsen af multiplikationsfaktoren på koncernen med henblik på at tage hensyn til den afskrækkende virkning ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb. Det fjerde, som alle sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet og retten til forsvar ved forhøjelsen af bødernes grundbeløb med 50 % på grund af gentagelsestilfælde. Det femte, som alle sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører tilsidesættelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning samt ligebehandlingsprincippet ved vurderingen af deres samarbejde. Det sjette, som alle sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører tilsidesættelsen af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, ligebehandlingsprincippet, proportionalitetsprincippet og princippet om god forvaltningsskik ved fastsættelsen af det beløb, hvormed bøderne skulle nedsættes på grund af samarbejdet i forbindelse med samarbejdsmeddelelsen af 2002. Det syvende, som alle sagsøgerne har påberåbt sig, vedrører tilsidesættelsen af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003. Endelig vedrører det ottende anbringende, som sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har påberåbt sig, en tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved beregningen af de endelige bøder.

2. Påstandene om annullation af den anfægtede beslutning

Anbringendet om Kommissions manglende kompetence

- ⁴⁶ Dette anbringende skal analyseres ud fra dets to led. Det første led vedrører en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF, idet de pågældende karteller ikke påvirkede samhandelen mellem medlemsstaterne. Det andet led, som er subsidiært, vedrører en tilsidesættelse af forordning nr. 1/2003, Kommissionens meddelelse om samarbejdet inden for netværket af konkurrencemyndigheder (EUT 2004 C 101, s. 43) (herefter »meddelelsen om samarbejdet inden for netværket«), ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, eftersom Kommissionen burde have ladet de berørte nationale myndigheder forfølge overtrædelserne.

Det første led vedrørende en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF, idet de pågældende karteller ikke påvirkede samhandelen mellem medlemsstaterne

- ⁴⁷ I 602. betragtning til den anfægtede beslutning anfører Kommissionen, at »den anvendelse og gennemførelse, som de fire største fabrikanter af elevatorer og rulletrapper (herunder ligeledes [MEE] i Nederlandene) foretog af en ordning med tildeling af projekter i hver af de berørte medlemsstater, kunne, henset til deres henvisningspolitik, fremkalde fordrejning af samhandelen i forhold til den retning, den ville have taget uden denne ordning«. Kommissionen støtter sig i denne henseende på følgende forhold.

- 48 For det første fastslår Kommissionen, at »visse grænseoverskridende transaktioner vedrørende salg og installation af elevatorer og rulletrapper og levering af vedligeholdelses- og moderniseringsydelser fandt sted inden for Unionen« (86. betragtning til den anfægtede beslutning, jf. ligeledes 596. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 49 Ifølge Kommissionen indeholder sagsakterne »flere eksempler på grænseoverskridende samhandel, som hovedsagelig omfatter SMV'er, men ligeledes mindst en stor virksomhed, [MEE, som] ligeledes forsyner det belgiske marked fra sit datterselskab i Nederlandene« (87. betragtning til den anfægtede beslutning). Endvidere fastslår Kommissionen, at »de fire største fabrikanter ligeledes lejlighedsvis svarer på grænseoverskridende udbud inden for Unionen«, og nævner nogle eksempler til støtte for denne påstand (88. betragtning til den anfægtede beslutning; jf. ligeledes 78. betragtning til den anfægtede beslutning). Ifølge Kommissionen »har kunderne en mere og mere udbredt tendens til at forsyne sig uden for de nationale grænser« (596. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 50 I øvrigt er der ifølge Kommissionen »en tendens til, at de store (multinationale) virksomheder og koncerner, der er til stede i flere medlemsstater, såsom internationale hotelkæder, foretrækker at indgå kontrakter, som dækker flere medlemsstater« (89. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 51 For det andet henviser Kommissionen til den henvisningspolitik, som de fire største fabrikanter af elevatorer og rulletrapper i Europa har. Ifølge Kommissionen »ville antallet af grænseoverskridende transaktioner være højere, hvis [disse] [...] fabrikanter [...] ikke førte en bevidst politik, som tilsigter at afvise næsten alle grænseoverskridende prisforespørgsler og at lede kunderne mod det pågældende nationale datterselskab« (90. betragtning til den anfægtede beslutning; jf. også 596. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 52 For det tredje understreger Kommissionen i forbindelse med sin retlige vurdering, at »det forhold, at et horisontalt kartel kun dækker en enkelt medlemsstat, ikke betyder, at de ulovlige aftaler ikke kan påvirke handelen mellem medlemsstaterne« (595. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen erindrer om, at ifølge fast retspraksis »skal den indflydelse, som en aftale kan udøve på handelen mellem medlemsstaterne, bl.a. vurderes under hensyntagen til den stilling og betydning, parterne har på markedet for de pågældende produkter [Domstolens dom af 28.4.1998, sag C-306/96, Javico, Sml. I, s. 1983, præmis 17]« (600. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen understreger ligeledes, at »[henset til] betydningen af den del af omsætningen, som de fire største fabrikanter af elevatorer og rulletrapper realiserer inden for området salg, installation, vedligeholdelse og modernisering af elevatorer og rulletrapper, og henset til, at de sammen med deres henvisningspolitik har indført og anvendt en ordning med tildeling af projekter, som udstrakte sig til henholdsvis hele det belgiske, luxembourgske, tyske og nederlandske område, skal det antages, at fremmede virksomheder har fået hæmmet deres mulighed for at sælge deres varer og tjenesteydelser i de pågældende lande, eftersom de i disse lande skulle modarbejde en gruppe fabrikanter, som tilsammen udgjorde hovedparten af udbuddet på markedet« (600. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 53 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i det væsentlige anført, at overtrædelserne ikke mærkbart påvirkede samhandelen mellem medlemsstaterne, således at de ikke udgjorde en tilsidesættelse af artikel 81 EF.
- 54 Således som det allerede følger af ordlyden af artikel 81 EF og 82 EF, skal de EU-retlige konkurrenceregler — for at finde anvendelse på en aftale eller urimelig praksis — kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstater (Domstolens dom af 13.7.2006, forenede sager C-295/04 — C-298/04, Manfredi m.fl., Sml. I, s. 6619, præmis 40).

- 55 Fortolkningen og anvendelsen af denne betingelse vedrørende påvirkning af samhandelen mellem medlemsstaterne må tage sit udgangspunkt i det forhold, at dens formål er at afgrænse EU-rettens gyldighedsområde i forhold til den nationale rets for konkurrencerettens vedkommende. EU-retten omfatter således alle aftaler og alle former for samordnet praksis, som kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne på en måde, der kan skade gennemførelsen af formålene med et indre marked i medlemsstaterne, især gennem en afskærmning af de nationale markeder eller gennem en ændring af konkurrencestrukturen i fællesmarkedet (Domstolens dom i sagen Manfredi m.fl., nævnt i præmis 54 ovenfor, præmis 41, samt dom af 23.11.2006, sag C-238/05, Asnef-Equifax og Administración del Estado, Sml. I, s. 11125, præmis 33, og af 25.1.2007, sag C-407/04 P, Dalmine mod Kommissionen, Sml. I, s. 829, præmis 89).
- 56 En vedtagelse, aftale eller praksis kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne, når det på grundlag af en flerhed af objektive, retlige eller faktiske omstændigheder med tilstrækkelig sandsynlighed kan forudses, at den kan have en direkte eller indirekte, aktuel eller potentiel indflydelse på samhandelen mellem medlemsstaterne på en måde, der kan være til skade for virkeliggørelsen af målene for et indre marked i medlemsstaterne. Desuden må denne indflydelse ikke være ubetydelig (Javicomdommen, nævnt i præmis 52 ovenfor, præmis 16, dom af 21.1.1999, forenede sager C-215/96 og C-216/96, Bagnasco m.fl., Sml. I, s. 135, præmis 47, dommen i sagen Manfredi m.fl., nævnt i præmis 54 ovenfor, præmis 42, i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, nævnt i præmis 55 ovenfor, præmis 34, og i sagen Dalmine mod Kommissionen, nævnt i præmis 55 ovenfor, præmis 90).
- 57 En påvirkning af samhandelen mellem medlemsstater skyldes således i almindelighed en kombination af flere faktorer, som hver for sig ikke nødvendigvis vil være afgørende (dommen i sagen Bagnasco m.fl., nævnt i præmis 56 ovenfor, præmis 47, i sagen Manfredi m.fl., nævnt i præmis 54 ovenfor, præmis 43, og i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, nævnt ovenfor i præmis 55, præmis 35).

- 58 Ifølge sagsøgerne påvirker de i den anfægtede beslutnings artikel 1 omhandlede overtrædelser ikke samhandelen mellem medlemsstaterne, eftersom aktiviteterne på området for elevatorer og rulletrapper er organiseret på nationalt plan, eller endog lokalt plan, henset navnlig til det forhold, at installation og vedligeholdelse af elevatorer og rulletrapper er arbejde, der udføres af erfarne fagfolk, og som kun kan udføres på lokalt plan på grund af den økonomiske effektivitet, behovet for at opretholde korte frister for indgriben og eksisterende nationale regelsæt. De mellemstatlige transaktioner udgør i øvrigt en undtagelse. Kommissionen var selv af den opfattelse, at kartellerne var nationale.
- 59 Det skal fastslås, at sagsøgerne ikke har bestridt, at de fire i artikel 1 i den anfægtede beslutning fastslåede karteller udstrakte sig til hele det belgiske, tyske, luxembourg-ske og nederlandske område (595. og 600. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 60 Det fremgår imidlertid af fast retspraksis, at en aftale, som strækker sig over hele en medlemsstats område, ifølge selve sin natur bevirker en styrkelse af opdelingen i nationale markeder, hvorved den hæmmer den i traktaten tilstræbte økonomiske integration (Domstolens dom af 17.10.1972, sag 8/72, Vereeniging van Cementhandelen mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 251; org.ref.: Rec. s. 977, præmis 29, og af 19.2.2002, sag C-309/99, Wouters m.fl., Sml. I, s. 1577, præmis 95, dommen i sagen Manfredi m.fl., nævnt i præmis 54 ovenfor, præmis 45, og i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, nævnt i præmis 55 ovenfor, præmis 37, samt Rettens dom af 22.10.1997, forenede sager T-213/95 og T-18/96, SCK og FNK mod Kommissionen, Sml. II, s. 1739, præmis 179, og af 14.12.2006, forenede sager T-259/02 - T-264/02 og T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5169, præmis 180).
- 61 Det følger af denne retspraksis, at der i det mindste findes en stærk formodning om, at en restriktiv konkurrencepraksis anvendt på hele en medlemsstats område kan bidrage til opdelingen af markederne og påvirke samhandelen inden for Fællesskabet.

Denne formodning kan kun afkræftes, hvis undersøgelsen af aftalens kendetegn og dens økonomiske sammenhæng viser det modsatte (dommen i sagen Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 60 ovenfor, præmis 181).

- 62 For det første støttede Kommissionen sig ikke — i modsætning til det af sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 påståede — udelukkende til denne retspraksis, da den i den anfægtede beslutning konkluderede, at kartellerne kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne i den i artikel 81, stk. 1, EF omhandlede forstand. Det fremgår nemlig af præmis 47-52 ovenfor, at Kommissionen ligeledes støttede beslutningen på, at der fandtes visse grænseoverskridende transaktioner med salg og installation af elevatorer og rulletrapper samt levering af vedligeholdelses- og moderniseringsydelser, hvori navnlig de fire største af den anfægtede beslutning omfattede fabrikanter deltog (87., 88. og 596. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 63 Dernæst skal det fastslås, at sagsøgernes argumenter vedrørende det pågældende markeds særegenheder, som godtgør dets nationale, eller endog lokale karakter, ikke kan påvirke beviskraften af de dokumentbeviser, der er nævnt i den anfægtede beslutning (88. og 90. betragtning til den anfægtede beslutning), og som godtgør, at der er en samhandel mellem medlemsstaterne på det i den anfægtede beslutning omhandlede marked. Det samme gælder for argumentationen vedrørende de mellemstatlige transaktioners karakter af en undtagelse, som udelukkende rejser tvivl om, hvorvidt indvirkningen på samhandelen mellem markedsstaterne er mærkbar, og ikke selve eksistensen af en sådan samhandel.
- 64 Endelig, og således som det fremgår af den anfægtede beslutning, angiver den af Kone, Otis, Schindler og ThyssenKrupp førte henvisningspolitik »i sig selv, at kunderne har

en vis interesse i at rette henvendelse til leverandører uden for de nationale grænser« (596. betragtning til den anfægtede beslutning). Herudover anførte Kommission bl.a., at udenlandske virksomheder deltog i nationale udbud (78. betragtning til den anfægtede beslutning), eller endog at der fandtes transnationale udbud (89. betragtning til den anfægtede beslutning). Det er tilladt at antage, således som Kommissionen anførte i 90. betragtning til den anfægtede beslutning, at antallet af grænseoverskridende transaktioner ville være større, hvis de fire største fabrikanter ikke anvendte en bevidst politik, som tilsigtede at afvise næsten alle grænseoverskridende forespørgsler og at rette kunderne mod det pågældende nationale datterselskab.

⁶⁵ I denne henseende skal sagsøgernes argument, hvorefter henvisningspolitikken er bestemt af den pågældende aktivitets art, forkastes. Det modsiges nemlig af selve eksistensen af visse grænseoverskridende transaktioner på det pågældende marked.

⁶⁶ Det skal derfor fastslås, at Kommissionen med rette på grundlag af de faktiske konstateringer, der er fremhævet i de foregående præmisser, og under henvisning til fast retspraksis (jf. præmis 60 ovenfor) kunne fastslå, at de i den anfægtede beslutnings artikel 1 omhandlede karteller kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne.

⁶⁷ For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt denne påvirkning kan kvalificeres som mærkbar, skal det erindres, at den indflydelse, som en aftale eller samordnet praksis kan have på handelen mellem medlemsstaterne, bl.a. skal vurderes under hensyntagen til den stilling og betydning, parterne har på markedet for de pågældende produkter (Domstolens dom af 10.7.1980, sag 99/79, Lancôme og Cosparfrance Nederland, Sml. s. 2511, præmis 24, og Javico-dommen, nævnt ovenfor i præmis 52, præmis 17,

samt Rettens dom af 14.7.1994, sag T-77/92, Parker Pen mod Kommissionen, Sml. II, s. 549, præmis 40).

- 68 De i den anfægtede beslutning omhandlede fabrikanter »udgjorde sammen hovedparten af udbuddet på markedet« (600. betragtning til den anfægtede beslutning), nemlig ca. 81 % af salget af elevatorer og rulletrapper i Europa (tal for 2004 udtrykt i mængde) (83. betragtning til den anfægtede beslutning). Disse fabrikanter havde dermed en størrelse og en økonomisk styrke, der var tilstrækkeligt betydelige til, at deres praksis som omhandlet i den anfægtede beslutning mærkbart kunne påvirke samhandelen mellem medlemsstater (jf. i denne retning Domstolens dom af 1.2.1978, sag 19/77, Miller International Schallplatten mod Kommissionen, Sml. s. 131, præmis 10, og dommen i sagen SCK og FNK mod Kommissionen, nævnt i præmis 60 ovenfor, præmis 181).
- 69 I øvrigt og i modsætning til det af sagsøgerne påståede havde Kommissionen ikke pligt til at godtgøre, at de omtvistede aftaler i praksis havde haft en mærkbar virkning på samhandelen mellem medlemsstaterne, eller endog at den mellemstatlige handel var steget efter overtrædelsernes ophør. Artikel 81, stk. 1, EF kræver nemlig kun, at konkurrencebegrænsende aftaler og samordnet praksis kan påvirke samhandelen mellem medlemsstaterne (dommen i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, nævnt i præmis 55 ovenfor, præmis 43, og Rettens dom af 13.12.2006, forenede sager T-217/03 og T-245/03, FNCBV m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 4987, præmis 68).
- 70 Det fremgår af det ovenstående, at Kommissionen med rette kunne antage, at de i den anfægtede beslutnings artikel 1 omhandlede karteller mærkbart påvirkede handelen mellem medlemsstaterne i den i artikel 81, stk. 1, EF omhandlede forstand.
- 71 Det første led skal derfor forkastes.

Det andet led vedrørende en tilsidesættelse af forordning nr. 1/2003, meddelelsen om samarbejde inden for netværket, ligebehandlingsprincippet, proportionalitetsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, eftersom Kommissionen burde have ladet de berørte nationale konkurrencemyndigheder forfølge overtrædelserne

- 72 I 543. betragtning til den anfægtede beslutning begrundet Kommissionen sin kompetence til at anvende artikel 81 EF på de af beslutningen omfattede karteller således:

»[...] Forordning nr. 1/2003 har opretholdt den fællesskabsretlige ordning med parallel kompetence for anvendelsen af artikel 81, stk. 1, [EF]. Den har navnlig ikke ændret Kommissionens kompetence til at undersøge enhver formodet overtrædelse og at vedtage beslutninger i medfør af artikel 81 [EF], herunder for overtrædelser, hvor hovedvirkningerne forekommer i en enkelt medlemsstat. Meddelelsen [om samarbejdet inden for netværket] definerer retningen for opgavefordelingen mellem Kommissionen og medlemsstaternes konkurrencemyndigheder. Hverken forordning nr. 1/2003 eller meddelelsen [om samarbejdet inden for netværket] skaber rettigheder for eller forventninger hos en virksomhed hvad angår behandlingen af virksomhedens sag ved en given konkurrencemyndighed, ligesom intet forhindrer Kommissionen i at gribe ind i en formodet overtrædelse af artikel 81 [EF], herunder i forbindelse med sager, der er begrænset til en enkelt medlemsstats område [...]«

- 73 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i det væsentlige gjort gældende, at selv hvis artikel 81 EF fandt anvendelse, havde Kommissionen ikke kompetence til at indlede proceduren og pålægge bøder. Kommissionens indledning af proceduren udgjorde en tilsidesættelse af meddelelsen om samarbejdet inden for netværket og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. I overensstemmelse med artikel 5 og 35 i forordning nr. 1/2003 og med punkt 8 og 14 i meddelelsen om samarbejdet inden for netværket havde de nationale konkurrencemyndigheder særlige forudsætninger for at forfølge overtrædelserne. Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har ligledes anført, at meddelelsen om samarbejdet inden for netværket var bindende for

konkurrencemyndighederne, hvilket følger af princippet om lovlighed i forvaltningen, ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning. Endelig har sagsøgerne i sagerne T-147/07 og T-149/07 understreget, at de nationale konkurrencemyndigheders forfølgning af overtrædelserne havde været mere effektiv, henset til de »sprogliche utilstrækkeligheder« hos de af Kommissionens tjenestemænd, som behandlede sagen.

⁷⁴ Ifølge sagsøgerne viser det forhold, at Kommissionen lod den østrigske konkurrencemyndighed forfølge en parallel overtrædelse af artikel 81 EF på markedet for elevatorer og rulletrapper i Østrig, den vilkårlige anvendelse af de principper for kompetencetildeling, der findes i meddelelsen om samarbejdet inden for netværket. Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i denne henseende anført, at de blev behandlet mindre fordelagtigt, end hvis de myndigheder, der havde kompetence i henhold til meddelelsen om samarbejde inden for netværket, havde behandlet sagen, eftersom de belgiske, luxembourgske og nederlandske myndigheder havde indrømmet dem fuldstændig bødenedsættelse.

⁷⁵ For det første bemærkes hvad angår kompetencefordelingen mellem Kommissionen og de nationale konkurrencemyndigheder, at forordning nr. 1/2003 bringer den tidligere centraliserede ordning til ophør og i overensstemmelse med subsidiaritetsprincippet i højere grad inddrager de nationale konkurrencemyndigheder. Det er således, at medlemsstaterne i overensstemmelse med artikel 35 i forordning nr. 1/2003 er forpligtet til at udpege den eller de konkurrencemyndigheder, der har kompetence til at anvende artikel 81 EF og 82 EF, og at artikel 5 i forordning nr. 1/2003 bemyndiger disse myndigheder til at gennemføre Unionens konkurrenceret (jf. i denne retning

Rettens dom af 8.3.2007, sag T-339/04, France Télécom mod Kommissionen, Sml. II, s. 521, præmis 79).

- ⁷⁶ Det samarbejde, der blev indført med forordning nr. 1/2003, mellem Kommissionen og de nationale konkurrencemyndigheder giver imidlertid ikke mulighed for at antage, at Kommissionen i denne sag burde have ladet de berørte nationale konkurrencemyndigheder forfølge de forskellige overtrædelser. Det fremgår derimod af bestemmelserne i forordning nr. 1/2003, at Kommissionen bevarer en fremherskende rolle i undersøgelsen og fastslåelsen af overtrædelser af Unionens konkurrenceregler, som ikke påvirkes af den parallelle kompetence, som de nationale konkurrencemyndigheder har i henhold til forordningen. I overensstemmelse med artikel 11, stk. 6, i forordning nr. 1/2003 har Kommissionen nemlig ret til at indlede en procedure med henblik på at vedtage en beslutning, selv hvis en national myndighed allerede behandler en sag, efter at have rådført sig med denne sidstnævnte. Endvidere indebærer Kommissionens indledning af en procedure i overensstemmelse med denne bestemmelse, at de nationale konkurrencemyndigheder mister deres kompetence til at anvende Unionens konkurrenceregler i en sådan sag.
- ⁷⁷ For så vidt angår meddelelsen om samarbejdet inden for netværket, som ifølge sagsøgerne blev tilsidesat i denne sag, skal det anføres, at i henhold til dennes punkt 31 gives de implicerede virksomheder ikke en individuel ret til at få sagen behandlet af en bestemt myndighed. Sagsøgerne kan dermed ikke med rette påstå, at de i henhold til denne meddelelse havde en ret eller en berettiget forventning om, at de nationale konkurrencemyndigheder forfulgte de i den anfægtede beslutning fastslåede overtrædelser (jf. i denne retning dommen i sagen France Télécom mod Kommissionen, nævnt i præmis 75 ovenfor, præmis 83).
- ⁷⁸ Kommission har med rette i 543. betragtning til den anfægtede beslutning udtalt, at »[h]verken forordning nr. 1/2003 eller meddelelsen [om samarbejdet inden for netværket] skaber rettigheder for eller forventninger hos en virksomhed hvad angår behandlingen af virksomhedens sag ved en given konkurrencemyndighed«.

- 79 Endvidere og selv hvis det antages, at meddelelsen om samarbejdet inden for netværket kan skabe rettigheder for virksomhederne eller skabe en berettiget forventning hos dem om, at sagen behandles af en bestemt myndighed, kan sagsøgernes argumentation, der støttes på meddelelsens punkt 8 og 14, ikke tages til følge.
- 80 Det skal i denne henseende for det første anføres, at punkt 8 i meddelelsen om samarbejdet inden for netværket, som fastsætter de betingelser, hvorunder »[e]n myndighed kan anses for at have særlige forudsætninger for at behandle en sag«, ikke har bindende virkning. Anvendelsen af verbet »kan« viser imidlertid, at der kun er tale om en mulighed for fordeling af opgaverne, som ikke kan anses for at indebære en forpligtelse for Kommissionen til ikke at behandle en sag, når de i punkt 8 anførte betingelser er opfyldt (dommen i sagen France Télécom mod Kommissionen, nævnt i præmis 75 ovenfor, præmis 84).
- 81 For det andet og for så vidt som punkt 14 i meddelelsen om samarbejdet inden for netværket kan skabe rettigheder eller berettigede forventninger, idet det bekræfter, at Kommissionen »har« særlige forudsætninger, når visse betingelser, som er opregnet heri, er opfyldt, bekræfter det Kommissionens kompetence til at behandle denne sag. I overensstemmelse med punkt 14 i meddelelsen om samarbejde inden for netværket skal Kommissionen nemlig anses for at have særlige forudsætninger, »hvis en eller flere aftaler eller former for praksis [...] påvirker konkurrencen i mere end tre medlemsstater«, hvilket er tilfældet med de overtrædelser, der er fastslået i den anfægtede beslutning.
- 82 Hvad for det tredje angår punkt 15 i meddelelsen om samarbejdet inden for netværket, som ifølge sagsøgerne udgør den eneste hjemmel for Kommissionens kompetence, når der ikke er tale om en enkelt overtrædelse, og hvis betingelser ikke er opfyldt i denne sag, er det tilstrækkeligt — i lighed med Kommissionen — at anføre,

at denne bestemmelse ikke er relevant i den foreliggende sag, eftersom den omhandler et tilfælde, hvor Kommissionen har særlige forudsætninger for at behandle en sag.

⁸³ Meddelelsen om samarbejdet inden for netværket er ikke tilsidesat i denne sag, hvorfor der ikke skal træffes afgørelse om den påståede tilsidesættelse af princippet om lovlighed i forvaltningen og ligebehandlingsprincippet, som ligger til grund for meddelelsens bindende virkning.

⁸⁴ For det andet kan den østrigske konkurrencemyndigheds vedtagelse af en beslutning vedrørende en parallel national overtrædelse heller ikke godtgøre, at Kommissionen burde have overladt forfølgelsen af overtrædelserne i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene til de berørte nationale konkurrencemyndigheder. Således som det fremgår af analysen i præmis 75-78 ovenfor, er der nemlig ingen bestemmelse i EU-retten, som pålægger Kommissionen en sådan pligt. Det fremgår i øvrigt af Kommissionens forklaringer, at den fulgte fremgangsmåde under alle omstændigheder ikke var vilkårlig. Det er nemlig ikke bestridt, at undersøgelserne af de fire i den anfægtede beslutning omhandlede karteller blev indledt 32 måneder inden indledningen af en undersøgelse af kartellet i Østrig, og at undersøgelserne af de i den anfægtede beslutning omhandlede karteller allerede var blevet afsluttet på tidspunktet for indgivelsen af den første ansøgning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 vedrørende kartellet i Østrig, og at der allerede var blevet truffet en beslutning. Kommissionens begrænsning af undersøgelsen til de fire i den anfægtede beslutning omhandlede karteller var dermed begrundet i risikoen for at forsinke behandlingen af disse sager.

⁸⁵ For det tredje kan sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 ikke henvise til de påståede beslutninger om fuldstændig bødenedsættelse,

som de opnåede hos de belgiske, luxembourgske og nederlandske konkurrencemyndigheder, til støtte for deres argumentation, hvorefter Kommissionen burde have overladt det til de nationale myndigheder at forfølge overtrædelserne. Disse nationale beslutninger var nemlig foreløbige (jf. præmis 167-174 nedenfor) og var herudover en del af den nationale procedure. I overensstemmelse med artikel 11, stk. 6, i forordning nr. 1/2003 har Kommissionen imidlertid ret til på ethvert tidspunkt at indlede en procedure og således fratage medlemsstaternes nationale konkurrencemyndigheder deres kompetence.

- 86 For det fjerde og hvad angår det af sagsøgerne i sag T-147/07 og T-149/07 fremsatte argument vedrørende de påståede »sproglige utilstrækkeligheder« hos de af Kommissionens tjenestemænd, som behandlede sagen, skal det forkastes, eftersom Kommissionen er en multilingvistisk institution, der skal anses for at være i stand til at arbejde på alle Fællesskabets officielle sprog (jf. i denne retning Rettens dom af 15.3.2000, forenede sager T-25/95, T-26/95, T-30/95 — T-32/95, T-34/95 — T-39/95, T-42/95 — T-46/95, T-48/95, T-50/95 — T-65/95, T-68/95 — T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 og T-104/95, Cimenteries CBR m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 491, præmis 640). Sagsøgerne kan heller ikke påstå, at forkyndelsen af klagepunktsmeddelelsen og den anfægtede beslutning på engelsk, selv om sagsøgerne havde anvendt tysk eller nederlandsk i forbindelse med den administrative procedure, har skadet udøvelsen af deres ret til forsvar, eftersom de har anerkendt at have samtykket i dokumenternes forkyndelse på engelsk, og eftersom deres påstande under alle omstændigheder ikke er underbyggede.
- 87 Det følger af det ovenstående, at dette anbringendes andet led heller ikke kan tages til følge.
- 88 Anbringendet vedrørende Kommissionens manglende kompetence skal derfor forkastes i sin helhed.

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af principperne for pålæggelse af ansvar for overtrædelser af artikel 81 EF, uskyldsformodningen, straffens individualitet og ligebehandling, og vedrørende en tilsidesættelse af retten til forsvar samt artikel 253 EF, idet moderselskaberne blev pålagt ansvaret for de af deres datterselskaber begåede overtrædelser

Indledende bemærkninger

- ⁸⁹ Med dette anbringende, der vedrører dels lovligheden af fastslåelsen af, at de i den anfægtede beslutnings artikel 1 omhandlede moderselskaber begik en overtrædelse, dels lovligheden af de bøder, som disse moderselskaber blev pålagt i den anfægtede beslutnings artikel 2, har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 rejst tvivl om TKE's og TKAG's solidariske ansvar for deres datterselskabers konkurrencebegrænsende adfærd i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene.
- ⁹⁰ For så vidt angår et moderselskabs solidariske ansvar for datterselskabets adfærd skal det erindres, at den omstændighed, at et datterselskab er en særskilt juridisk person, ikke er tilstrækkeligt til at forkaste muligheden for, at dets adfærd kan tilregnes moderselskabet (Domstolens dom af 14.7.1972, sag 48/69, Imperial Chemical Industries mod Kommissionen, Sml. 1972, s. 151; org.ref.: Rec. s. 619, præmis 132).
- ⁹¹ Unionens konkurrenceret vedrører virksomheders aktiviteter, og begrebet virksomhed omfatter enhver enhed, som udøver økonomisk virksomhed, uanset denne enheds retlige status og dens finansieringsmåde (jf. Domstolens dom af 10.9.2009, sag C-97/08 P, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8237, præmis 54 og den deri nævnte retspraksis).

- 92 Unionens retsinstanter har ligeledes præciseret, at begrebet virksomhed i denne kontekst skal forstås som en økonomisk enhed, også når denne økonomiske enhed juridisk set udgøres af flere fysiske eller juridiske personer (jf. Domstolens dom af 12.7.1984, sag 170/83, Hydrotherm Gerätebau, Sml. s. 2999, præmis 11, og dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 55 og den deri nævnte retspraksis, samt Rettens dom af 29.6.2000, sag T-234/95, DSG mod Kommissionen, Sml. II, s. 2603, præmis 124). Det er således blevet fremhævet, at med henblik på anvendelsen af konkurrencereglerne er den formelle adskillelse mellem to selskaber, som er en følge af deres status som selvstændige juridiske personer, ikke afgørende, idet der skal lægges vægt på, om de optræder samlet på markedet. Det kan dermed vise sig nødvendigt at tage stilling til, om to selskaber, der er særskilte juridiske personer, udgør eller hører til en og samme virksomhed eller økonomiske enhed, som udfolder en enkelt adfærd på markedet (dommen i sagen Imperial Chemical Industries mod Kommissionen, nævnt i præmis 90 ovenfor, præmis 140, og Rettens dom af 15.9.2005, sag T-325/01, DaimlerChrysler mod Kommissionen, Sml. II, s. 3319, præmis 85).
- 93 Når en sådan økonomisk enhed overtræder konkurrencereglerne, påhviler det den ifølge princippet om personligt ansvar at stå til regnskab for overtrædelsen (dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 56 og den deri nævnte retspraksis).
- 94 Et datterselskabs adfærd kan således tilregnes moderselskabet, bl.a. når datterselskabet, selv om det er en selvstændig juridisk person, ikke frit bestemmer sin adfærd på markedet, men i det væsentlige følger instrukser fra moderselskabet, navnlig under hensyn til de økonomiske, organisatoriske og juridiske forbindelser mellem disse to juridiske enheder (jf. Domstolens dom af 16.11.2000, sag C-294/98 P, Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 10065, præmis 27, af 28.6.2005, forenede sager C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P — C-208/02 P og C-213/02 P, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 5425, præmis 117, og dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 58 og den deri nævnte retspraksis).

- 95 Moderselskabet og datterselskabet er i en sådan situation en del af samme økonomiske enhed og udgør derfor én virksomhed i overensstemmelse med den ovenfor i præmis 91 nævnte retspraksis. Den omstændighed, at et moderselskab og dets datterselskab således udgør én virksomhed i artikel 81 EF's forstand, giver Kommissionen mulighed for at rette en beslutning, hvorved der pålægges en bøde, til moderselskabet, uden at der kræves en konstatering af, at sidstnævnte var direkte impliceret i overtrædelsen (dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 59).
- 96 I det konkrete tilfælde, hvor et moderselskab ejer 100 % af det datterselskab, som har overtrådt Unionens konkurrenceregler, kan det pågældende moderselskab dels udøve afgørende indflydelse på dette datterselskabs adfærd, dels foreligger der en afkræftelig formodning for, at det pågældende moderselskab faktisk udøver en afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd (dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 60 og den deri nævnte retspraksis).
- 97 Det er under disse omstændigheder tilstrækkeligt, at Kommissionen beviser, at hele kapitalen i et datterselskab ejes af moderselskabet, for at formode, at moderselskabet udøver en afgørende indflydelse på dette datterselskabs handelspolitik. Kommissionen vil derefter være i stand til at anse moderselskabet for solidarisk ansvarligt for betaling af den bøde, som er pålagt datterselskabet, medmindre dette moderselskab, som det påhviler at afkræfte den pågældende formodning, fører tilstrækkelige beviser med henblik på at bevise, at dets datterselskab optræder selvstændigt på markedet (jf. dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 61 og den deri nævnte retspraksis).
- 98 Selv om det endvidere er korrekt, når Domstolen i præmis 28 og 29 i dom af 16. november 2000, Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen (sag C-286/98 P, Sml. I, s. 9925), ud over ejerskab af 100 % af datterselskabets kapital, har henvist til andre omstændigheder, såsom den omstændighed, at moderselskabet ikke har bestridt at have udøvet en indflydelse på datterselskabets handelspolitik, og den omstændighed, at de to selskaber har været repræsenteret af de samme personer under den administrative procedure, forholder det sig ikke desto mindre således, at Domstolen

kun har henvist til sådanne omstændigheder for at redegøre for de forskellige forhold, som Retten støttede sin argumentation på, og ikke for at betinge iværksættelsen af formodningen nævnt i denne doms præmis 96 af fremlæggelsen af yderligere indicier vedrørende moderselskabets faktiske udøvelse af indflydelse (dommen i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 62).

- 99 I lyset af de principper, der er anført ovenfor, skal TKE's og TKAG's pålæggelse af ansvar for de af TKLA, TKA, TKF og TKAL begåede overtrædelser og TKAG's pålæggelse af ansvar for de af TKL begåede overtrædelser undersøges.

TKAG's pålæggelse af ansvar for de af TKE begåede overtrædelser, der er fastslået i den anfægtede beslutnings artikel 1

- 100 I 634.-636. og 641. betragtning til den anfægtede beslutning har Kommissionen fundet, at TKE som mellemliggende 100 % ejende moderselskab skulle holdes solidarisk ansvarlig for de af datterselskaberne TKLA, TKAL, TKA og TKF begåede overtrædelser i henholdsvis i Belgien, Luxembourg og Tyskland. Kommissionen var ligeledes af den opfattelse, at TKAG som det moderselskab, der i sidste ende er 100 % ejende, skulle være solidarisk ansvarlig for de af de samme datterselskaber og TKL begåede overtrædelser i Nederlandene (634.-636., 637. og 641. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 101 I 639. betragtning til den anfægtede beslutning forklarer Kommissionen:

»[...] [S]åledes som der er redegjort for i 619. [betragtning til den anfægtede beslutning], er Kommissionen af den opfattelse, at TKE's argument, hvorefter den manglende overlapning mellem TKE's bestyrelse og datterselskabernes bestyrelse i

overtrædelsesperioden udelukker selskabets ansvar, er ugrundet. I øvrigt — som redegjort for i 626. [betragtning] — nødvendiggør det forhold, at et moderselskab pålægges ansvar, ikke nogen oplapning mellem de to virksomheders aktiviteter. Kommissionen anser dermed TKE's argument, hvorefter »TKE blot er et mellemliggende holdingselskab, som ikke forvalter de løbende aktiviteter i de selskaber, det ejer«, og at TKE derfor ikke har kunnet udøve nogen indflydelse på datterselskaberne, for utilstrækkeligt. Det kan nemlig inden for den samme økonomiske enhed antages, at datterselskabet i det væsentlige anvender moderselskabets instruktioner, og det er ikke nødvendigt, at moderselskabet direkte forvalter datterselskabets løbende aktiviteter for at udøve en afgørende indflydelse på dennes handelspolitik. Det forhold, at TKE har udsendt en intern instruktion til koncernen, som pålægger datterselskaberne at koncentrere sig om deres nationale markeder, og at datterselskaberne har fulgt denne instruks, viser, at TKE har gjort brug af muligheden for at udøve en afgørende indflydelse på datterselskabernes kommercielle aktiviteter [...]«

¹⁰² Kommissionen anfører ligeledes i 640. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[i] deres besvarelse af klagepunktsmeddelelsen er TKE og dets berørte datterselskaber ikke fremkommet med nogen oplysninger, som afklarer selskabsforholdene mellem dem, den hierarkiske opbygning og rapporteringsforpligtelserne med henblik på at gendrive den formodning, at datterselskaberne ikke selvstændigt afgjorde deres adfærd på markedet«, og konkluderer, at »TKAG og dets 100 % ejede datterselskab TKE ikke har gendrevet formodningen om ansvar for overtrædelse af de i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene begåede overtrædelser«.

¹⁰³ Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i det væsentlige anført, at principperne om, at moderselskaber pålægges ansvaret for datterselskabers retsstridige adfærd, er blevet tilsidesat. De har endvidere fremsat flere argumenter, som tilsigter at godtgøre, at datterselskaberne i ThyssenKrupp-koncernen, der er omhandlet i præmis 99 ovenfor (herefter

»ThyssenKrupp-datterselskaberne«), selvstændigt fastlægger deres handelspolitik uden moderselskabernes indflydelse. De har endelig anført, at Kommissionen tilsidatte princippet om straffens individualitet, uskyldsformodningen, deres ret til forsvaret og begrundelsespligten.

— Formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for deres datterselskabers adfærd

- ¹⁰⁴ Det skal for det første anføres, at det er ubestridt, at TKAG i perioden med overtrædelser direkte ejede 100 % af kapitalen i TKE, som selv direkte ejede 100 % af kapitalen i TKA og indirekte ejede 100 % af kapitalen i TKAL, TKLA og TKE. Endvidere var TKAG ligeledes det endelige moderselskab for TKL. Henset til den ovenfor i præmis 96 nævnte retspraksis er der derfor en formodning for, at TKAG og TKE udøvede en afgørende indflydelse på deres respektive datterselskabers adfærd. Sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 kan derfor ikke påstå, at Kommissionen så bort fra principperne om fordeling af bevisbyrden for datterselskabernes afhængighed af moderselskabet.
- ¹⁰⁵ Sagsøgerne i sag T-149/07 og T-150/07 har endvidere anført, at det ikke er muligt at pålægge et moderselskab ansvaret for dets datterselskabers adfærd, hvis det ikke materielt har deltaget i overtrædelserne, i overensstemmelse med princippet om straffens individualitet, som ligeledes følger af Kommissionens beslutningspraksis.
- ¹⁰⁶ Det skal i denne henseende anføres, at i medfør af princippet om straffes og sanktioners individualitet, der finder anvendelse i alle administrative procedurer, der kan medføre sanktioner i medfør af Unionens konkurrenceregler, kan en virksomhed kun forfølges for omstændigheder, som den pågældende individuelt kritiseres for (jf. i denne retning Rettens dom af 13.12.2001, forenede sager T-45/98 og T-47/98,

Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, Sml. II, s. 3757, præmis 63).

- 107 Dette princip skal imidlertid forliges med virksomhedsbegrebet. Der er nemlig i forholdet mellem moderselskabet og datterselskabet hverken tale om tilskyndelse til overtrædelsen eller end mindre førstnævntes inddragelse i den nævnte overtrædelse, men den omstændighed, at de udgør en enkelt virksomhed i artikel 81 EF's forstand, som giver Kommissionen mulighed for at rette beslutningen, hvorved der pålægges en bøde, til moderselskabet (jf. i denne retning Rettens dom af 30.9.2003, sag T-203/01, Michelin mod Kommissionen, Sml. II, s. 4071, præmis 290). Det skal imidlertid fastslås, at TKAG og TKE blev personligt dømt for de overtrædelser, som de er blevet ansat for selv at have begået, som følge af de økonomiske og juridiske forbindelser, de havde med datterselskaberne (jf. i denne retning dommen i sagen Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 34).
- 108 I øvrigt og for så vidt angår sagsøgernes påberåbelse af Kommissionens beslutningspraksis skal det anføres, at Kommissionens vurdering af de faktiske omstændigheder i tidligere sager ikke kan overføres på denne sag (jf. i denne retning, Rettens dom af 9.7.2007, sag T-282/06, Sun Chemical Group m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2149, præmis 88), og at afgørelser vedrørende andre sager kun kan være vejledende, eftersom sagernes omstændigheder ikke er de samme (jf. i denne retning Domstolens dom af 21.9.2006, sag C-167/04 P, JCB Service mod Kommissionen, Sml. I, s. 8935, præmis 201 og 205, og af 7.6.2007, sag C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, Sml. I, s. 4405, præmis 60). Det følger heraf, at princippet om straffens individualitet ikke er blevet tilsidesat i denne sag.
- 109 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at det kun kan komme i betragtning at pålægge et moderselskab ansvaret for datterselskabets adfærd, hvis det er objektivt nødvendigt for at sikre konkurrencereglernes praktiske effektivitet.

- 110 En sådan påstand skyldes en urigtig forståelse af den ovenfor i præmis 90-98 nævnte retspraksis og skal derfor forkastes. For så vidt som Kommissionen med rette har kunnet antage, at TKAG, TKE og ThyssenKrupp-datterselskaberne med henblik på anvendelsen af artikel 81 EF udgør en enkelt virksomhed, og dermed, at denne virksomhed blev personligt dømt for de overtrædelser, den blev anset for selv at have begået, har Kommissionen ikke i forbindelse med undersøgelsen af, om et moderselskab kan pålægges ansvaret for et datterselskabs overtrædelse, pligt til at efterprøve, om et sådant ansvar er nødvendigt for at sikre Unionens konkurrencerets »praktiske effektivitet«.
- 111 For det tredje er sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 af den opfattelse, at den formodning for ansvar, der er redegjort for i præmis 96 ovenfor, tilsidesætter uskyldsformodningen og er uforenelig med artikel 6, stk. 2, i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950 (herefter »EMRK«), og artikel 48, stk. 1, i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, proklameret i Nice den 7. december 2000 (EFT C 364, s. 1) (herefter »chartret«).
- 112 Det skal anføres, at princippet om uskyldsformodning, således som det bl.a. fremgår af EMRK's artikel 6, stk. 2, indgår blandt de grundlæggende rettigheder, der ifølge Domstolens praksis, der i øvrigt er bekræftet af artikel 6, stk. 2, EU samt chartrets artikel 48, stk. 1, er anerkendt i Unionens retsorden. Henset til arten af de omtvistede overtrædelser samt til karakteren af og strengheden af de hertil knyttede sanktioner finder princippet om uskyldsformodning navnlig anvendelse på sager vedrørende tilsidesættelser af konkurrencereglerne, der gælder for virksomhederne, som vil kunne føre til pålæggelse af bøder eller tvangsbøder (jf. Rettens dom af 5.4.2006, sag T-279/02, Degussa mod Kommissionen, Sml. II, s. 897, præmis 115 og den deri nævnte retspraksis).

- 113 Uskyldsformodningen indebærer, at enhver, som anklages for en lovovertrædelse, anses for uskyldig, indtil hans skyld er bevist i overensstemmelse med loven (Retten dom af 6.10.2005, forenede sager T-22/02 og T-23/02, Sumitomo Chemical og Sumika Fine Chemicals mod Kommissionen, Sml. II, s. 4065, præmis 106).
- 114 For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt en regel om ansvar for en overtrædelse såsom den, der er omhandlet i den retspraksis, som er nævnt i præmis 96, er forenelig med EMRK's artikel 6, stk. 2, skal det understreges, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (herefter »Menneskerettighedsdomstolen«) har antaget, at denne bestemmelse ikke er til hinder for faktiske eller retlige formodninger, som findes i straffelove, men kræver, at de omgives af rimelige grænser, der tager hensyn til det, der er på spil, og opretholder retten til forsvar (jf. Menneskerettighedsdomstolens dom af 7.10.1988, Salabiaku mod Frankrig, serie A nr. 141-A, præmis 28, jf. ligeledes i denne retning, Menneskerettighedsdomstolens dom af 23.9.2008, Grayson og Barnham mod Det Forenede Kongerige, *Recueil des arrêts et décisions*, 2008, præmis 40). Det kan således ikke anses for en tilsidesættelse af uskyldsformodningen, når der i konkurrencesager drages visse konklusioner på basis af erfaringer ud fra typiske hændelsesforløb, forudsat at de berørte virksomheder bevarer muligheden for at afkræfte disse konklusioner (jf. analogt generaladvokat Kokotts forslag til afgørelse forud for Domstolens dom af 4.6.2009, sag C-8/08, T-Mobile Netherlands m.fl., Sml. I, s. 4529, på s. 4533, punkt 93).
- 115 I denne sag fastslog Kommissionen imidlertid først og fremmest i den anfægtede beslutning — uden at forfalde til nogen faktisk eller retlig formodning — at ThyssenKrupp-datterselskaberne havde overtrådt artikel 81 EF i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene.
- 116 Henset til, at artikel 81 EF vedrører virksomheders adfærd, undersøgte Kommissionen derefter, om den økonomiske enhed, der begik disse overtrædelser, ligeledes omfattede ThyssenKrupp-datterselskabernes moderselskaber. Kommissionen fastslog, at TKAG og TKE udøvede en afgørende indflydelse på datterselskabernes adfærd, idet den støttede sig til den formodning om ansvar, som navnlig fremgår af den

retspraksis, som er nævnt i præmis 96. Endelig fik disse moderselskaber, som modtog klagepunktsmeddelelsen, for at overholde retten til forsvar mulighed for at gendrive denne formodning ved at fremkomme med beviser, der kunne godtgøre datterselskabernes selvstændighed. Kommissionen fandt imidlertid i 641. betragtning til den anfægtede beslutning, at formodningen ikke var blevet gendrevet.

- 117 Da den ovenfor i præmis 96 nævnte formodning kan gendrives, da den kun vedrører, at moderselskabet kan pålægges ansvaret for en overtrædelse, som det allerede er fastslået, at datterselskabet har begået, og da den endvidere er en del af en procedure, hvor retten til forsvar er overholdt, skal klagepunktet vedrørende princippet om uskyldsformodning derfor forkastes.
- 118 For det fjerde har sagsøgeren i sag T-149/07 påstået, at TKE blev pålagt en bøde uden objektiv begrundelse og i modstrid med det forhold, at Kommissionen ikke pålagde andre mellemliggende selskaber en bøde.
- 119 Et sådant argument skal ligeledes forkastes. Muligheden for at pålægge det endelige moderselskab en sanktion for et datterselskabs retsstridige adfærd er ikke til hinder for, at et mellemliggende holdingselskab eller datterselskabet selv straffes, for så vidt som Kommissionen har kunnet antage, at selskaberne udgjorde en enkelt virksomhed. I et tilsvarende tilfælde har Kommissionen således valgt, hvis disse ansvarsbetingelser er opfyldt, mellem at straffe det datterselskab, der har deltaget i overtrædelsen, det mellemliggende moderselskab, som har kontrolleret det i denne periode, og koncernens endelige moderselskab (jf. i denne retning dommen i sagen Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 60 ovenfor, præmis 331).

¹²⁰ Det følger af det ovenstående, at alle klagepunkterne vedrørende anvendelsen i denne sag af formodningen om TKAG's og TKE's ansvar for datterselskabernes adfærd skal forkastes.

— De af sagsøgerne fremførte forhold til gendrivelse af formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for de respektive datterselskabers adfærd

¹²¹ Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i det væsentlige anført, at selv hvis der var en formodning for, at TKAG og TKE var ansvarlige for datterselskabernes adfærd, er denne formodning blevet gendrevet, eftersom det blev godtgjort over for Kommissionen under den administrative procedure, navnlig under to møder den 1. marts 2005 og 20. september 2006, at ThyssenKrupp-datterselskaberne handlede og fortsat handler økonomisk og retligt uafhængigt.

¹²² For det første har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at TKAG udelukkende er et holdingselskab, som kun ejer andele i lokale selskaber, der har deltaget i karteller, gennem andre mellemliggende holdingselskaber, og at TKE udelukkende er et mellemliggende holdingselskab, som ikke deltog i aktiviteter i sektoren for elevatorer og rulletrapper. Sådanne argumenter skal forkastes, idet selve egenskaben af at være et holdingselskab eller mellemliggende holdingselskab ikke som sådan kan gendrive formodningen om, at et moderselskab er ansvarligt for datterselskabernes adfærd. Det skal i denne henseende netop erindres, at i sammenhæng med en koncern af selskaber, som i denne sag, er et holdingselskab

et selskab, som kan samle deltagerne i de forskellige selskaber, og hvis funktion er at sikre en enhed i ledelsen (Rettens dom af 8.10.2008, sag T-69/04, Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, Sml. II, s. 2567, præmis 60 og 63).

- 123 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 anført, at ThyssenKrupp-datterselskaberne, som har deres egne menneskelige og materielle ressourcer, på grund af den decentraliserede driftsstruktur i ThyssenKrupps segment »Elevatorer« deltog i overtrædelserne uden at være under TKE's og TKAG's indflydelse.
- 124 Sådanne angivelser kan ikke gendrive formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for ThyssenKrupp-datterselskabernes adfærd, eftersom de ikke er underbyggede. Under alle omstændigheder skal det fastslås, at opdelingen af TKAG's datterselskaber i segmenter, såsom segmentet »Elevatorer«, der er indplaceret under TKE's ansvar, og som samler alle ThyssenKrupp-datterselskaberne, herunder TKL, som endog ikke er et af TKE's datterselskaber, snarere udgør en indikator for, at de pågældende moderselskaber udøver en afgørende indflydelse på ovennævnte datterselskaber.
- 125 For det tredje kan det argument, som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har fremsat, hvorefter der ikke var nogen overlapning mellem TKE's og TKAG's ledelsesorganer og deres berørte datterselskaber, heller ikke tages til følge. Det skal understreges, at disse angivelser ikke er blevet underbygget med nogen dokumentbeviser, som ville have kunnet fremlægges i form af bl.a. lister med angivelse af navnene på medlemmerne af de to selskabers beslutningsorganer i den periode, hvori overtrædelserne fandt sted (jf. i denne retning dommen i sagen Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 69). Endvidere kan de organisatoriske, økonomiske og retlige forbindelser mellem TKAG, TKE og ThyssenKrupp-datterselskaberne fastslå, at de førstnævnte udøver en afgørende indflydelse på datterselskabernes strategi, og dermed begrunde, at de anses for en enkelt økonomisk enhed (jf. i denne retning Rettens dom af 12.12.2007, sag T-112/05, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 5049, præmis 83).

- 126 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 understreget, at de deltog selvstændigt i proceduren og fremlagde et individuelt svar på klagepunktsmeddelelsen.
- 127 En sådan argumentation kan heller ikke gendrive formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for datterselskabernes adfærd. Domstolen har ganske vist antaget, at det forhold, at moderselskabet var enerepræsentant i forhold til Kommissionen for så vidt angik den pågældende overtrædelse, kan vidne om, at moderselskabet faktisk øvede afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd (dommen i sagen Stora Kopparbergs Bergslags mod Kommissionen, nævnt i præmis 98 ovenfor, præmis 29). Det forhold, at datterselskaberne i koncernen har indgivet særskilte svar på klagepunktmeddelelsen, kan imidlertid ikke i sig selv være bevis for datterselskabernes uafhængighed.
- 128 For det femte har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at 639. betragtning til den anfægtede beslutning er unøjagtig, for så vidt som Kommissionen var af den opfattelse, at TKE's afgørende indflydelse på datterselskabernes adfærd skyldtes TKE's udsendelse af en intern instruks til koncernen, som pålagde datterselskaberne at koncentrere sig om deres nationale markeder, selv om denne ordre kun gengav den af de nationale datterselskaber førte handelspolitik. Koncentrationen om de nationale markeder fulgte af en fordeling af opgaverne mellem datterselskaberne, som skyldtes markedets særlige omstændigheder.
- 129 Et sådant argument tager udgangspunkt i en urigtig forståelse af 634.-639. betragtning til den anfægtede beslutning. Det fremgår nemlig af disse betragtninger, at der er på grundlag af TKE's 100 % ejerskab af kapitalen i datterselskaberne og den formodning, der ikke er gendrevet, om afgørende indflydelse på disses handelspolitik, at Kommissionen var af den opfattelse, at TKE skulle holdes ansvarlig for de af datterselskaberne begåede overtrædelser. Kommissionen anførte ganske vidt ligeledes i 639. betragtning til den anfægtede beslutning, at det forhold, at TKE havde udsendt en intern instruks til koncernen, som pålagde datterselskaberne at koncentrere sig

om deres nationale markeder, og at datterselskaberne havde fulgt denne instruks, godtgjorde, at TKE havde anvendt muligheden for at øve en afgørende indflydelse på datterselskabernes kommercielle aktiviteter. Denne begrundelse udgjorde imidlertid et svar på det argument, som var formuleret i TKE's svar på klagepunktsmeddelelsen, og hvorefter TKE udelukkende var et mellemliggende holdingselskab, som ikke forvaltede de løbende aktiviteter i de selskaber, det ejede (jf. præmis 122 ovenfor).

- ¹³⁰ Under alle omstændigheder og i modsætning til det af sagsøgerne påståede vidner TKE's udsendelse af en instruks til koncernens datterselskaber i segmentet »Elevatoren« om at koncentrere sig om deres nationale markeder om, således som Kommissionen understregede, TKE's afgørende indflydelse ikke alene på datterselskabernes adfærd, men ligeledes på TKL, som — således som sagsøgeren i sag T-149/07 understregede under retsmødet — ligeledes er en del af dette segment.
- ¹³¹ Det fremgår af det ovenstående, at Kommissionen med rette i 641. betragtning til den anfægtede beslutning udtalte, at sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 ikke havde gendrevet formodningen om, at TKAG og TKE havde ansvaret for de af ThyssenKrupp-datterselskaberne begåede overtrædelser i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene.

Tilsidesættelsen af begrundelsespligten og retten til forsvar

- ¹³² Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har i det væsentlige anført, at Kommissionen tilsidesatte sin begrundelsespligt i flere henseender. For det første er den anfægtede beslutning behæftet med en

begrundelsesmangel for så vidt angår fastslåelsen af, at TKAG, TKE og ThyssenKrupp-datterselskaberne udgør en økonomisk enhed, og angiver ikke, hvorfor de af selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen fremlagte forhold ikke var tilstrækkelige til at tilbagevise formodningen om ansvar. Dernæst ignorerede Kommissionen flere forhold, som sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 fremlagde som svar på klagepunktsmeddelelsen. Endelig indeholder 639. betragtning til den anfægtede beslutning begrundelsesfejl og henviser i øvrigt til Kommissionen konstateringer vedrørende Otis-koncernen.

- ¹³³ Det skal indledningsvis erindres, at selv om Kommissionen ifølge fast retspraksis i sin begrundelse for en beslutning, den træffer for at sikre anvendelsen af konkurrencereglerne, ikke har pligt til at komme ind på samtlige faktiske og retlige omstændigheder eller gøre rede for de overvejelser, der har foranlediget den til at vedtage en sådan beslutning, er Kommissionen dog i henhold til artikel 253 EF forpligtet til i hvert fald at nævne de omstændigheder og overvejelser, der har væsentlig betydning for beslutningens opbygning, og dermed give Unionens retsinstanser og de berørte parter oplysning om, hvorledes Kommissionen har anvendt traktaten (jf. Rettens dom af 15.9.1998, forenede sager T-374/94, T-375/94, T-384/94 og T-388/94, European Night Services m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3141, præmis 95 og den deri nævnte retspraksis).

- ¹³⁴ For det første skal den argumentation, der er fremsat af sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 vedrørende den manglende begrundelse hvad angår fastslåelsen af en økonomisk enhed mellem de selskaber i ThyssenKrupp-koncernen, som den anfægtede beslutning er rettet til, forkastes. Det skal nemlig fastslås, at det fremgår af 633.-641. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen retligt tilstrækkeligt redegjorde for grundene til, at ThyssenKrupp-datterselskabernes adfærd skal tilregnes deres moderselskaber, henholdsvis TKE og/eller TKAG. I disse betragtninger henviste Kommissionen nemlig til den retspraksis,

der er nævnt i præmis 96 ovenfor, for at antage, at TKAG og TKE skulle holdes ansvarlig for adfærd hos de datterselskaber, der havde deltaget i overtrædelserne af artikel 81 EF. Kommissionen antog endvidere, at sagsøgerne ikke havde tilbagevist formodningen om ansvar.

- 135 For det andet kan den af sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 fremsatte argumentation, hvorefter Kommissionen forbigik visse argumenter, der var formuleret som svar på klagepunktsmeddelelsen, i tavshed, ikke tages til følge.
- 136 Hvad angår det forhold, at TKS i svaret på klagepunktsmeddelelsen påberåbte sig de manglende overnationale ordrer og de særskilte handlinger fra TKS' og datterselskabernes side i forbindelse med den administrative procedure, skal det bemærkes, at Kommissionen i 639. betragtning til den anfægtede beslutning antog, at »[d]et forhold, at TKE har udsendt en intern instruks til koncernen, som pålægger datterselskaberne at koncentrere sig om deres nationale markeder, og at datterselskaberne har fulgt denne instruks, viser, at TKE har gjort brug af muligheden for at udøve en afgørende indflydelse på datterselskabernes kommercielle aktiviteter«. Selv om Kommissionen ganske vist endvidere ikke i den anfægtede beslutning besvarede argumentet om de særskilte handlinger fra TKE's og datterselskabernes side i forbindelse med den administrative procedure, skal det fastslås, at et sådant argument ikke er af væsentlig betydning for den anfægtede beslutnings opbygning og dermed ikke, henset til den ovenfor i præmis 133 nævnte retspraksis, kræver et udtrykkeligt svar fra Kommissionen.
- 137 Endvidere svarede Kommissionen ligeledes på TKAG's argumenter i svaret på klagepunktsmeddelelsen. TKAG påstod heri, at indleveringen af en anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 ikke kan begrunde TKAG's materielle ansvar, at TKAG hverken deltog direkte eller indirekte i overtrædelserne, at sektoren for elevatorer og rulletrapper var decentralt organiseret, og de nationale datterselskaber forvaltedes selvstændigt, at TKAG blot var et holdingselskab, som ikke greb ind i

driftsaktiviteterne i de datterselskaber, som var aktive på området for elevatorer og rulletrapper, at driftsselskaberne ikke indordnede sig under de anvisninger om overholdelse af loven, som TKE meddelte dem, hvorved det blev krævet, at de skulle bringe overtrædelsen til ophør, at Kommissionens sagsakter ikke indeholdt forhold, som beviste TKAG's effektive indflydelse på driftsselskaberne, og at TKAG altid indtrådte i den administrative procedure særskilt i forhold til de øvrige selskaber. Således som Kommissionen med rette har anført, indeholder punkt 74-87 i TKAG's svar på klagepunktetsmeddelelsen imidlertid i det væsentlige bemærkninger vedrørende det retlige kriterium, der skal anvendes i forbindelse med et moderselskabs ansvar for datterselskabernes adfærd, hvilke Kommissionen tog stilling til 603.-605. og 639. betragtning til den anfægtede beslutning. Hvad angår de faktiske angivelser heri fremkommer TKAG ikke med noget bevis, idet selskabet begrænser sig til at henvise til anvisninger om overholdelse af konkurrenceretten, hvilke i øvrigt ikke blev fremlagt sammen med TKAG's svar på klagepunktetsmeddelelsen. Hvad endelig angår argumentet om de særskilte handlinger fra TKAG's og datterselskabernes side i forbindelse med den administrative procedure krævede det heller ikke, henset til den retspraksis, der er nævnt i præmis 133 ovenfor, et udtrykkeligt svar fra Kommissionen.

¹³⁸ Klagepunktet vedrørende manglende begrundelse skal derfor forkastes.

¹³⁹ For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07 og T-149/07 gjort gældende, at 639. betragtning i den anfægtede beslutning er behæftet med en begrundelsesfejl og udgør en »logisk fejlslutning«, for så vidt som Kommissionen var af den opfattelse, at det inden for den samme økonomiske enhed kunne formodes, at datterselskabet i det væsentlige anvender moderselskabets instruktioner, hvilket bestod i af den ønskede konklusion i analysen (i denne sag eksistensen af en økonomisk

enhed) at udlede selve betingelsen for en sådan konklusion (i denne sag de manglende indikationer på, at ThyssenKrupp-datterselskaberne var kommercielt uafhængige). Endvidere er det ulogisk at forkaste en begrundelse, som gør det muligt at gendrive formodningen — i denne sag de manglende personlige bånd mellem TKE's og datterselskabernes bestyrelser — ved at anføre, at det ikke er en betingelse for denne formodning, at der er en overlapning mellem de ledende organer.

¹⁴⁰ Denne argumentation kan heller ikke tages til følge. For det første ser den nemlig bort fra ordningen med formodning om ansvar, således som den følger af den ovenfor i præmis 96 og 97 nævnte retspraksis, navnlig det forhold, at moderselskabet kan tilbagevise formodningen ved at fremlægge bevis, som kan godtgøre datterselskabernes selvstændighed. For det andet forkastede Kommissionen ikke sagsøgernes argument om den manglende overlapning mellem TKE og datterselskaberne ved at anføre, at det ikke var en betingelse for formodningen om moderselskabets ansvar, at der var en overlapning mellem de ledende organer. Der fremgår derimod af 619. betragtning til den anfægtede beslutning såvel som af 640. betragtning til denne beslutning, at Kommissionen forkastede dette argument, da TKE ikke havde fremlagt noget bevis til støtte herfor. Det skal i denne henseende understreges, at selv under retsforhandlingerne for Retten er sagsøgernes angivelser vedrørende den manglende overlapning mellem TKE's og TKAG's og datterselskabernes ledende organer ikke blevet underbygget med noget dokumentbevis (jf. præmis 125 ovenfor).

¹⁴¹ For så vidt angår 639. betragtning til den anfægtede beslutning har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 ligeledes anført, at deres ret til forsvar blev tilsidesat på grund af, at begrundelsen i denne betragtning henviste til 626. betragtning til den anfægtede beslutning vedrørende en økonomisk enhed mellem selskaberne i Otis-koncernen, og Kommissionen afslørede ikke de afgørende afsnit i 622.-625. betragtning til en anfægtede beslutning for ThyssenKrupp.

142 Det skal i denne henseende fastslås, at sagsøgerne ikke har forklaret, hvorfor henvisningen i 639. betragtning til den anfægtede beslutning til 626. betragtning til den anfægtede beslutning påvirkede retten til forsvar under den administrative procedure.

143 For så vidt som klagepunktet som beskrevet i præmis 141 ovenfor skal fortolkes således, at der gøres en begundelsesmangel gældende, skal det fastslås, at hvad angår henvisningen i 639. betragtning til den anfægtede beslutning til 626. betragtning til den anfægtede beslutning begrænsede Kommissionen sig til at antage, at »som redegjort for i 626. [betragtning], nødvendiggør det forhold, at et moderselskab pålægges ansvar, ikke nogen oplapning mellem de to virksomheders aktiviteter«. Det skal imidlertid fastslås, at de forklaringer, som 639. betragtning henviser til, ikke findes i 626. betragtning til den anfægtede beslutning, som ikke blev skjult for selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen, men findes i den forudgående betragtning, navnlig i følgende afsnit i 625. betragtning, som heller ikke blev skjult for selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen:

»[...] [P]ålæggelsen af ansvaret for et datterselskabs adfærd på markedet nødvendiggør hverken en overlapning med moderselskabets kommercielle aktiviteter eller en snæver forbindelse med datterselskabets aktivitet. Det er helt normalt, at forskellige enheder inden for en virksomhedskoncern tildeles forskellige aktiviteter og specialiseringer.«

144 Sagsøgerne kan dermed ikke med føje anføre, at de retlige principper, som Kommissionen støttede sig til i 639. betragtning til den anfægtede beslutning, forblev vage. Under disse omstændigheder skal klagepunktet i præmis 141 ovenfor dermed også forkastes.

- 145 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 gjort gældende, at Kommissionen har fremsat en række nye argumenter i svarskriftet, som ikke kunne supplere den manglende begrundelse i den anfægtede beslutning. De blev fremsat for sent og skal afvises, og de er under alle omstændigheder ugrundede.
- 146 Således som det er anført i præmis 133 ovenfor, har Kommissionen i medfør af artikel 253 EF pligt til i hvert fald at nævne de omstændigheder og overvejelser, der har væsentlig betydning for beslutningens opbygning, og dermed give Unionens retsinstanser og de berørte parter oplysning om, hvorledes Kommissionen har anvendt traktaten. Endvidere følger det af retspraksis, at begrundelsen, medmindre særlige omstændigheder gør sig gældende, skal være indeholdt i selve beslutningen, og den kan ikke først fremgå af forklaringerne under en efterfølgende retssag (jf. dommen i sagen European Night Services m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 133 ovenfor, præmis 95 og den deri nævnte retspraksis). Begrundelsen skal derfor principielt meddeles den berørte part samtidig med den beslutning, der indeholder et klagepunkt i forhold til parten (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 463 og den deri nævnte retspraksis).
- 147 Således som det allerede er fastslået i præmis 134 ovenfor, fremgår det af 633.-641. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen retligt tilstrækkeligt redegjorde for grundene til, at ThyssenKrupp-datterselskabernes adfærd skal tilregnes moderselskaberne, henholdsvis TKE og/eller TKAG. Det skal i denne henseende anføres, at argumenterne i Kommissionens svarskrift udelukkende tilsigter at svare på argumenterne i sagsøgernes processkrifter og ikke at supplere den påståede manglende begrundelse i den anfægtede beslutning.
- 148 Det følger heraf, at dette sidstnævnte klagepunkt heller ikke kan tages til følge.

- 149 Alle de af sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 fremsatte klagepunkter vedrørende en tilsidesættelse af artikel 253 EF og retten til forsvar i forbindelse med, at TKAG og TKE blev pålagt ansvaret for de af ThyssenKrupp-datterselskaberne begåede overtrædelser, skal forkastes.

Begæringerne om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse

- 150 Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har til støtte for deres argument om, at selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen på deltaljeret vis havde forklaret om den decentrale organisation inden for den gruppe af aktivitetssegmenter, der var berørt af den anfægtede beslutning, i overensstemmelse med procesreglementets artikel 65, litra c), foreslået at høre den person, som behandler sagen inden for Kommissionen, en af Kommissionens tjenestemænd, som havde gennemført kontrolundersøgelserne i Tyskland den 28. og 29. januar 2004, samt et medlem af TKE's bestyrelse. Endvidere har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 foreslået at høre en af TKAG's chefer. Sagsøgeren i sag T-149/07 har ligeledes anmodet Retten om at pålægge Kommissionen at fremlægge sin beslutning K(2005) 4634 af 30. november 2005 om en procedure i henhold til artikel 81 [EF] (sag COMP/38.354 — Industrisække), hvoraf et resumé er offentliggjort i EU-Tidende af 26. oktober 2007 (EUT L 282, s. 41), hvoraf det fremgår, at der ikke er nogen objektiv begrundelse for at pålægge et mellemliggende holdingselskab en solidarisk bøde, når de lovovertrædende datterselskaber og det holdingselskab, der er i spidsen for koncernen, allerede er blevet pålagt en bøde.
- 151 Hvad angår vurderingen af en begæring om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse fremsat af en af sagens parter bemærkes, at det alene tilkommer Retten at bedømme, om det er nødvendigt at supplere bevismaterialet i de sager, der indbringes for den (jf. Domstolens dom af 22.11.2007, sag C-260/05 P, Sniace mod Kommissionen, Sml. I, s. 10005, præmis 77 og den deri nævnte retspraksis).

- 152 Hvad for det første angår begæringerne af afhøring af vidner, som gør det muligt at godtgøre, at selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen i detaljer forklarede om den decentrale organisation inden for den gruppe aktivitetssegmenter, der er berørt af den anfægtede beslutning, skal det anføres, at Kommissionen ikke har anfægtet, at selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen er fremkommet med mundtlige forklaringer på dens påståede decentrale organisation. Kommissionen var imidlertid af den opfattelse, at de af selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen fremsatte argumenter ikke blev underbygget af dokumentbeviser og endog blev modsagt af visse elementer i sagsakterne.
- 153 Hvad for det andet angår anmodningen om fremlæggelse af Kommissionens beslutning K(2005) 4634 kan den ikke anses for nødvendig for tvistens løsning, eftersom Kommissionens beslutningspraksis ikke kan udgøre den retlige ramme for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet (dommen i sagen JCB Service mod Kommissionen, nævnt i præmis 108 ovenfor, præmis 201 og 205, og i sagen Britannia Alloys & Chemicals mod Kommissionen, nævnt i præmis 108 ovenfor, præmis 60, samt Rettens dom af 8.10.2008, sag T-73/04, Carbone-Lorraine mod Kommissionen, Sml. II, s. 2661, præmis 92).
- 154 Begæringerne om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse skal dermed forkastes, idet elementerne i sagsakterne er tilstrækkelige til, at Retten kan udtale sig om dette anbringende.
- 155 Det fremgår af det ovenstående, at dette anbringende skal forkastes.

3. Påstandene om annullation eller nedsættelse af de pålagte bøder

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af princippet non bis in idem

- ¹⁵⁶ Kommissionen forkaster i 655. betragtning til den anfægtede beslutning ThyssenKrupps argument, hvorefter alle bøder, som selskabet er blevet pålagt, tilsidesætter princippet non bis in idem i lyset af de påståede beslutninger om bødefritagelse, som de nationale konkurrencemyndigheder har vedtaget i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, på denne måde:

»Anvendelsen [af] princippet [non bis in idem] forudsætter [...], at der er truffet en beslutning om spørgsmålet, om der faktisk er blevet begået en overtrædelse, eller at adfærdens lovlighed er blevet undersøgt på ny. I denne sag har ingen af de af ThyssenKrupp nævnte nationale konkurrencemyndigheder undersøgt sagen eller truffet en endelig realitetsbeslutning. Princippet non bis in idem forhindrer ikke Kommissionen i at udøve sine beføjelser, når der er blevet vedtaget en foreløbig beslutning om bødefritagelse på nationalt plan. Endvidere er alle de påståede nationale beslutninger, som ThyssenKrupp har nævnt i denne sag, blevet vedtaget efter Kommissionens indledning af en procedure i den i artikel 11, stk. 6, i forordning nr. 1/2003 omhandlede forstand. I medfør af denne bestemmelse er alle de nationale konkurrencemyndigheder under alle omstændigheder blevet frataget deres kompetence til at anvende artikel 81 [EF] [...]«

- ¹⁵⁷ Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har anført, at den anfægtede beslutning tilsidesætter princippet non bis in idem. De har i denne henseende gjort gældende, at Kommissionen ikke kunne pålægge dem bøder for de af ThyssenKrupp begåede overtrædelser i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, eftersom der var blevet afsagt endelig dom vedrørende disse overtrædelser som omhandlet i artikel 54 i konventionen om gennemførelse af Schengenaftalen af 14. juni 1985 mellem regeringerne for staterne i Den Økonomiske Union Benelux,

Forbundsrepublikken Tyskland og Den Franske Republik om gradvis ophævelse af kontrollen ved de fælles grænser (EFT 2000 L 239, s. 19) (herefter »KGSA«) af de belgiske, luxembourgske og nederlandske konkurrencemyndigheder. De har i denne henseende henvist til beslutningen fra det belgiske rapportørkorps [fortroligt]¹, den luxembourgske konkurrencemyndigheds udtalelse om bødefritagelse [fortroligt] og den nederlandske konkurrencemyndigheds aftale om bødefritagelse (clementietoezegging) [fortroligt]. De har ligeledes understreget, at de nationale konkurrencemyndigheders beslutninger ligger forud for Kommissionens indledning af proceduren den 7. oktober 2005, således at de nationale konkurrencemyndigheder ikke kunne anses for at være blevet frataget deres kompetence i medfør af artikel 11, stk. 6, i forordning nr. 1/2003 på det tidspunkt, hvor de traf deres beslutninger.

- 158 Det skal erindres, at princippet non bis in idem, som ligeledes er fastslået ved artikel 4 i protokol nr. 7 til EMRK, udgør et grundlæggende fællesskabsretligt princip, som retterne skal sikre overholdelsen af (Domstolens dom af 29.6.2006, sag C-308/04 P, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. I, s. 5977, præmis 26, og Rettens dom af 18.6.2008, sag T-410/03, Hoechst mod Kommissionen, Sml. II, s. 881, præmis 598).
- 159 På området for Unionens konkurrenceret er det allerede blevet udtalt, at dette princip forbyder, at en virksomhed domfældes eller atter forfølges af Kommissionen for en konkurrencebegrænsende adfærd, for hvilken den allerede er blevet pålagt en sanktion, eller med hensyn til hvilken den er blevet erklæret ansvarsfri ved en tidligere afgørelse, der ligger forud for Kommissionens, og som ikke længere kan anfægtes (Domstolens dom af 15.10.2002, forenede sager C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P — C-252/99 P og C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 8375, præmis 59, Rettens dom af 9.7.2003, sag T-224/00, Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, Sml. II, s. 2597, præmis 85 og 86, og af 29.4.2004, forenede sager T-236/01, T-239/01, T-244/01 — T-246/01, T-251/01 og T-252/01, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1181, præmis 130 og 131, samt dommen i sagen FNCBV m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 69 ovenfor, præmis 340).

1 — Fortrolige oplysninger udeladt.

- 160 Anvendelsen af princippet non bis in idem forudsætter således, at der er truffet afgørelse om overtrædelsens rigtighed, eller at lovligheden af den med hensyn hertil foretagne vurdering er blevet kontrolleret (dommen i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 60). Princippet non bis in idem forbyder således kun, at der foretages en ny realitetsvurdering af overtrædelsens rigtighed, som har til følge, at der anvendes enten endnu en sanktion, som føjes til den første, i det tilfælde, hvor der atter fastslås at foreligge ansvar, eller en første sanktion i det tilfælde, hvor det ansvar, som ikke antages at foreligge i henhold til den første beslutning, fastslås at foreligge ved den anden beslutning (dommen i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 61).
- 161 For så vidt angår spørgsmålet, om en national konkurrencemyndigheds beslutning kan forhindre Kommissionen i at dømme eller atter forfølge den samme virksomhed, skal det erindres, at anvendelsen af princippet non bis in idem afhænger af, at tre betingelser er opfyldt, nemlig at de faktiske omstændigheder er identiske, at lovovertræderen er den samme person, og at den retsbeskyttede interesse er den samme. Efter dette princip er det således forbudt at straffe den samme person mere end en gang for samme ulovlige adfærd for at beskytte det samme retsgode (Domstolens dom af 7.1.2004, forenede sager C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P og C-219/00 P, Aalborg Portland m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 123, præmis 338, samt dommen i sagen FNCBV m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 69 ovenfor, præmis 340, og i sagen Hoechst mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 600).
- 162 Da medlemsstaternes konkurrencemyndigheders handling på den ene side og Kommissionens på den anden side, når de forfølger og dømmer virksomheder for tilsidesættelse af artikel 81 EF og 82 EF på grundlag af de kompetencer, der er tildelt ved henholdsvis artikel 5 og 14 i forordning nr. 1/2003, tilsigter at beskytte det samme retlige gode, nemlig den frie konkurrence inden for fællesmarkedet, som i henhold til artikel 3, stk. 1, litra g), EF udgør et af Fællesskabets grundlæggende formål (jf. i denne retning dommen i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 31), skal det antages, at princippet non bis in idem forbyder, at en virksomhed dømmes eller forfølges på ny af Kommissionen for en tilsidesættelse af artikel 81 EF eller 82 EF, som den allerede er blevet sanktioneret for eller blevet

erklæret ikke at have ansvaret for ved en tidligere beslutning fra en national konkurrencemyndighed, der er truffet i medfør af artikel 5 i forordning nr. 1/2003, og som er blevet endelig.

- 163 Det skal dermed for det første undersøges, om de akter, der er påberåbt i præmis 157 ovenfor, udgør beslutninger fra nationale konkurrencemyndigheder, hvorved sagsøgerne er blevet sanktioneret, eller det endelig er blevet fastslået, at de ikke er ansvarlige for overtrædelser begået i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, som er fastslået i den anfægtede beslutning.
- 164 Det skal fastslås, at de berørte nationale konkurrencemyndigheders akter henviser til den bødefritagelse, som selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen i givet fald kunne drage fordel af for overtrædelserne i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, som efterfølgende blev fastslået og sanktioneret i den anfægtede beslutning. Således som Kommissionen med rette understreger i 655. betragtning til den anfægtede beslutning, har »ingen af de af ThyssenKrupp nævnte nationale konkurrencemyndigheder [...] truffet en endelig realitetsbeslutning«. Da de nationale konkurrencemyndigheders akter, som sagsøgerne har henvist til, ikke tager stilling til rigtigheden af overtrædelser begået i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, kan de i overensstemmelse med den ovenfor i præmis 160 nævnte retspraksis ikke forhindre Kommissionen i at fastslå og sanktionere overtrædelserne i den anfægtede beslutning.
- 165 Ifølge sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 er det imidlertid tilstrækkeligt, at en national konkurrencemyndighed har foretaget en summarisk undersøgelse af overtrædelserne for, at princippet non bis in idem finder anvendelse. Sagsøgerne har i denne henseende henvist til KGSA's artikel 54 og til Domstolens dom af 11. februar 2003, Gözütok og Brüggge (forenede sager C-187/01 og C-385/01, Sml. I, s. 1345, præmis 30), som ugyldiggjorde dommen i sagen Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor (præmis 60). De nationale konkurrencemyndigheders beslutninger om bødefritagelse opfylder betingelserne i KGSA's artikel 54.

- 166 Det skal i denne henseende anføres, at KGSA's artikel 54 bestemmer, at »[e]n person, over for hvem der er afsagt endelig dom af en kontraherende part, [ikke kan] retsforfølges af en anden kontraherende part [...]«. Ifølge dommen i sagen Gözütok og Brügger, nævnt i præmis 165 ovenfor (præmis 30 og 31), er der afsagt endelig dom over en person, hvis der som følge af en national procedure er opnået en offentlig akt, selv om der ikke har medvirket nogen domstol i en sådan procedure.
- 167 Selv om det antages, at KGSA's artikel 54, for så vidt som den er udtryk for et generelt EU-retligt princip, nemlig princippet non bis in idem, kan påberåbes inden for Unionens konkurrenceret, skal det fastslås, at en beslutning om foreløbig bødefritagelse truffet af en national konkurrencemyndighed under alle omstændigheder ikke kan anses for omfattet af denne bestemmelse. Tildelingen af en foreløbig bødefritagelse opfylder ikke den endelige karakter af ekstinktion af den offentlige handling som krævet i KGSA's artikel 54.
- 168 Hvad for det første angår den påståede beslutning fra den belgiske konkurrencemyndighed skal det fastslås, at den [*fortroligt*] hidrører fra det belgiske rapportørkorps. Ifølge den fælles meddelelse fra konkurrencerådet og rapportørkorpset om bødefritagelse og bødenedsættelse i kartelsagerne (herefter »den belgiske meddelelse om bødefritagelse«) undersøges anmodningerne om bødefritagelse til den belgiske konkurrencemyndighed således først af rapportørkorpset (punkt 7 og 8 i den belgiske meddelelse om bødefritagelse). Da »[...] konkurrencerådet [...] er den ret, der har kompetence til at træffe afgørelse« (punkt 7 i den belgiske meddelelse om bødefritagelse), tilkommer det imidlertid udelukkende denne myndighed at træffe endelig afgørelse om bødefritagelse »[e]fter sagens behandling [...] på grundlag af rapportørens sagsrapport [...]« (punkt 8 i den belgiske meddelelse om bødefritagelse, jf. også punkt 21 og 22 i den belgiske meddelelse om bødefritagelse). På baggrund af de belgiske retsregler er en skrivelse fra rapportørkorpset om en anmodning om bødefritagelse dermed altid foreløbig.

- 169 Den foreløbige karakter af rapportørkorpsets skrivelse [*fortroligt*] fremgår i øvrigt af skrivelsens indhold, eftersom det heri er bekræftet, at anmodningerne »[...] umiddelbart opfylder betingelserne for opnåelse af en bødefritagelse [...]«.
- 170 Det kan dermed ikke antages, at rapportørkorpsets skrivelse [*fortroligt*] endelig afslutter den offentlige handling hvad angår ThyssenKrupps deltagelse i overtrædelsen i Belgien. Den belgiske konkurrencemyndighed har ikke afsagt »endelig dom« over ThyssenKrupp i den i KGSA's artikel 54 omhandlede forstand, hvorfor Kommissionen i det foreliggende tilfælde ikke var forhindret i at fastslå og sanktionere denne virksomheds deltagelse i overtrædelsen i Belgien i henholdsvis den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 1, og artikel 2, stk. 1.
- 171 Hvad for det andet angår det luxembourgske konkurrenceråds udtalelse om bødefritagelse [*fortroligt*] skal det fastslås, at denne udtalelse noterer, at TKAL's og TKE's anmodning om bødefritagelse for overtrædelsen i Luxembourg tages til følge, og bekræfter, at denne anmodning er en del af proceduren i Luxembourg (artikel 1 og 2 i udtalelsen om bødefritagelse). I lighed med det belgiske rapportørkorps skrivelse er der imidlertid ikke truffet nogen endelig beslutning vedrørende denne anmodning om bødefritagelse. Det luxembourgske konkurrenceråd var nemlig af den opfattelse, at »det var hensigtsmæssigt at udsætte afgørelsen vedrørende realiteten i anmodningen om bødefritagelse i afventning af Kommissionens udstedelse af instruktioner [...]« (punkt 6 og artikel 3 i udtalelsen om bødefritagelse).
- 172 Under disse omstændigheder er der heller ikke blevet afsagt »endelig dom« over ThyssenKrupp i den i KGSA's artikel 54 omhandlede forstand ved udtalelsen om bødefritagelse [*fortroligt*] fra det luxembourgske konkurrenceråd. Denne udtalelse forhindrer derfor ikke Kommissionen i at fastslå og sanktionere denne virksomheds deltagelse i overtrædelsen i Luxembourg i henholdsvis den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 3, og artikel 2, stk. 3.

- 173 Hvad for det tredje angår den nederlandske konkurrencemyndigheds aftale om bødefritagelse [*fortroligt*] skal det fastslås, at den heller ikke er endelig. Bødefritagelsen heri er nemlig kun tildelt TKAG og TKL, såfremt den nederlandske konkurrencemyndighed selv undersøger og forfølger overtrædelsen i Nederlandene, enten på Kommissionens anmodning eller af egen drift (punkt 7 i aftalen om bødefritagelse). Eftersom dette tilfælde ikke er efterprøvet i denne sag, har aftalen om bødefritagelse imidlertid bevaret sin foreløbige karakter og har ikke haft den virkning, at den offentlige handling mod ThyssenKrupp for selskabets deltagelse i overtrædelsen i Nederlandene er blevet afsluttet.
- 174 Under disse omstændigheder forhindrer aftalen om bødefritagelse ikke Kommissionen i at fastslå og sanktionere ThyssenKrupp for deltagelsen i overtrædelsen i Nederlandene i henholdsvis den anfægtede beslutning artikel 1, stk. 4, og artikel 2, stk. 4.
- 175 Kommissionen antog dermed med rette i 655. betragtning til den anfægtede beslutning, at de nationale konkurrencemyndigheders akter, der er nævnt i præmis 157 ovenfor, udgjorde foreløbige beslutninger om bødefritagelse, som ikke forhindrede den i at udøve sine beføjelser.
- 176 For det andet og henset til ovenstående konstateringer er sagsøgernes argumentation, hvorefter Kommissionen med urette i 655. betragtning til den anfægtede beslutning antog, at de berørte nationale konkurrencemyndigheder på det tidspunkt, hvor de vedtog de ovenfor i præmis 157 nævnte akter, var blevet frataget deres kompetence i overensstemmelse med artikel 11, stk. 6, i forordning nr. 1/2003, virkningsløs. Selv om det antages, at myndighederne fortsat havde kompetence til at træffe beslutninger om bødefritagelse på det tidspunkt, hvor de vedtog de ovenfor i præmis 157 nævnte akter, skal det nemlig fastslås, at disse akter i denne sag ikke er tilstrækkelige til at gøre

det muligt at anvende princippet non bis in idem, eftersom de ikke udtaler sig om rigtigheden af overtrædelsen og under alle omstændigheder har foreløbig karakter.

- 177 Det samme gælder for argumentationen, hvorefter princippet non bis in idem har forrang for Unionens afledte ret, eftersom betingelserne for anvendelsen af dette princip under alle omstændigheder ikke er opfyldt i denne sag.
- 178 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at de havde en berettiget forventning om, at de nationale konkurrencemyndigheders akter, der er nævnt i præmis 157 ovenfor, beskytter dem mod, at Kommissionen forfølger dem på ny.
- 179 Enhver borger, som befinder sig i en situation, hvor Unionens administration har givet den pågældende anledning til at nære begrundede forhåbninger, kan påberåbe sig princippet om beskyttelse af den berettigede forventning (Domstolens dom af 15.7.2004, forenede sager C-37/02 og C-38/02, Di Lenardo og Dilexport, Sml. I, s. 6911, præmis 70, samt Rettens dom af 17.12.1998, sag T-203/96, Embassy Limousines & Services mod Parlamentet, Sml. II, s. 4239, præmis 74, og af 15.11.2007, sag T-71/06, Enercon mod KHIM (Vindenergitransducer), ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 36).
- 180 Derimod kan en person ikke påberåbe sig tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, såfremt administrationen ikke har afgivet præcise løfter (Rettens dom af 14.9.1995, sag T-571/93, Lefebvre m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 2379, præmis 72, og af 29.1.1998, sag T-113/96, Dubois et Fils mod Rådet og Kommissionen, Sml. II, s. 125, præmis 68). Sådanne løfter skal, uanset under hvilken form de er afgivet, være præcise, ubetingede og samstemmende og stamme fra pålidelige og troværdige kilder (Rettens dom af 21.7.1998, forenede sager T-66/96 og

T-221/97, Mellett mod Domstolen, Sml. Pers. I-A, s. 449, og II, s. 1305, præmis 104 og 107).

- ¹⁸¹ Det skal fastslås, at sagsøgerne ikke har fremført noget forhold, hvoraf det fremgår, at Kommissionen gav dem præcise løfter om, at de ovenfor i præmis 157 nævnte akter fra de nationale konkurrencemyndigheder ville beskytte dem mod enhver forfølgning og enhver domfældelse for overtrædelserne i Belgien, Luxembourg og Nederlandene, der er fastslået og sanktioneret i den anfægtede beslutning. På samme måde og uafhængigt af spørgsmålet, om de nationale konkurrencemyndigheders adfærd kan afføde berettigede forventninger hos borgerne, som kan påvirke lovligheden af en af Kommissionens beslutninger, har sagsøgerne ikke fremført noget forhold, som godtgør, at de modtog præcise løfter fra de nationale konkurrencemyndigheder om, at de ovenfor i præmis 157 nævnte akter ville forhindre Kommissionen i at fastslå og straffe disse overtrædelser. Endelig og således som det allerede er anført i præmis 168-175 ovenfor, fremgår det af disse akters indhold, at de var foreløbige og dermed ikke kunne afføde nogen begrundede forhåbninger om, at ThyssenKrupp ikke ville blive forfulgt og sanktioneret for de i den anfægtede beslutning fastslåede overtrædelser.
- ¹⁸² Argumentet vedrørende princippet om beskyttelse af den berettigede forventning skal derfor forkastes.
- ¹⁸³ For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 subsidiært anført, at selv hvis princippet non bis in idem ikke finder anvendelse, udgør den manglende hensyntagen i den anfægtede beslutning til de nationale beslutninger om bødefritagelser, der er truffet vedrørende selskabet, et åbenbart fejlskøn og en tilsidesættelse af princippet om god forvaltningskik og princippet om retssikkerhed.

- 184 For det første, og således som det fremgår af præmis 158-175 ovenfor, udgør de nationale konkurrencemyndigheders akter, som sagsøgerne har henvist til, foreløbige beslutninger om bødefritagelse, som ikke forhindrer Kommissionen i at udøve sine beføjelser.
- 185 Dernæst fremgår det af den retspraksis, som sagsøgerne har påberåbt sig til støtte for deres argument, at Kommissionen ved fastsættelsen af bøden i medfør af billighedsprincippet skal tage hensyn til sanktioner, som allerede måtte være pålagt den samme virksomhed for det samme forhold, når der er tale om sanktioner for overtrædelse af en medlemsstats kartelregler, og overtrædelsen således er sket på Unionens område (Domstolens dom af 13.2.1969, sag 14/68, Wilhelm m.fl., Sml. 1969, s. 1; org.ref.: Rec. s. 1, præmis 11, og af 14.12.1972, sag 7/72, Boehringer Mannheim mod Kommission, Sml. 1972, s. 323; org.ref.: Rec. s. 1281, præmis 3, samt dommen i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 87; jf. ligeledes i denne retning Rettens dom af 27.9.2006, sag T-322/01, Roquette Frères mod Kommissionen, Sml. II, s. 3137, præmis 279).
- 186 En sådan situation foreligger imidlertid ikke i denne sag, eftersom det er ubestridt, at de nationale konkurrencemyndigheders beslutninger, der er nævnt ovenfor i præmis 175, ikke pålægger sagsøgerne en sanktion.
- 187 Endelig vedrører den ovenfor i præmis 185 nævnte retspraksis under alle omstændigheder beslutninger, som de nationale konkurrencemyndigheder traf på et tidspunkt, hvor forordning nr. 1/2003 endnu ikke var trådt i kraft, og vedrørte risikoen for, at en overtrædelse ville kunne pålægges parallelle sanktioner i medfør af national ret og Unionens konkurrenceret. Således som Kommissionen med rette har understreget, er en sådan risiko i dag udelukket takket være det europæiske konkurrencenetværk, der blev skabt med forordning nr. 1/2003, bestemmelserne om samarbejdet mellem Kommissionen og medlemsstaternes konkurrencemyndigheder i denne forordning og meddelelsen om samarbejdet inden for netværket.

- 188 På baggrund af det ovenstående er der i denne sag intet EU-retligt princip, som forpligter Kommissionen til ved fastsættelsen af bøder i den anfægtede beslutning at tage hensyn til de foreløbige beslutninger om bødefritagelse, der er nævnt i præmis 157 ovenfor.
- 189 Det af sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 fremsatte subsidiære argument skal dermed ligeledes forkastes.
- 190 Under disse omstændigheder skal anbringendet om tilsidesættelse af princippet non bis in idem forkastes i sin helhed.

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet og retten til forsvar ved fastsættelsen af bødernes udgangsbetrag i forhold til overtrædelsernes alvor

Indledende bemærkninger

- 191 I forbindelse med dette anbringende har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/08, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 anfægtet Kommissionens fastsættelse af bødernes udgangsbetrag.
- 192 Det skal indledningsvis bemærkes, at det følger af fast retspraksis, at Kommissionen har en bred skønsmargen hvad angår bødernes beregningsmetode. Denne metode, der er fastsat i retningslinjerne af 1998, indebærer forskellige elementer af fleksibilitet, som gør det muligt for Kommissionen at udøve sine skønsmargener i

overensstemmelse med bestemmelserne i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 (jf. i denne retning Domstolens dom af 3.9.2009, forenede sager C-322/07 P, C-327/07 P og C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 7191, præmis 112 og den deri nævnte retspraksis).

- 193 Grovheden af overtrædelser af Unionens konkurrenceregler skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (Domstolens dom af 19.3.2009, sag C-510/06 P, Archer Daniels Midland mod Kommissionen, Sml. I, s. 1843, præmis 72, og af 3.9.2009, sag C-534/07 P, Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, Sml. I, s. 7415, præmis 54).
- 194 Som anført i præmis 25 ovenfor, fastsatte Kommissionen i denne sag bøderne under anvendelse af den metode, der er defineret i retningslinjerne af 1998.
- 195 Selv om retningslinjerne af 1998 ikke kan anses for retsregler, som vedkommende myndighed under alle omstændigheder er forpligtet til at overholde, fastsætter de dog vejledende regler for den praksis, der skal følges, og som vedkommende myndighed ikke kan fravige i konkrete tilfælde uden at angive grunde, som er i overensstemmelse med ligebehandlingsprincippet (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 209 og den deri nævnte retspraksis, og i sagen Carbone-Lorraine mod Kommissionen, nævnt i præmis 153 ovenfor, præmis 70).
- 196 Kommissionen har med vedtagelsen af sådanne vejledende regler og med offentliggørelsen heraf, hvorved det tilkendegives, at den fremover vil anvende dem på de af reglerne omhandlede tilfælde, pålagt sig selv en begrænsning i udøvelsen af sit skøn og kan ikke fravige disse regler uden i givet fald at blive mødt med en sanktion for en

tilsidesættelse af almindelige retsgrundsætninger, såsom ligebehandlingsprincippet eller princippet om beskyttelse af den berettigede forventning (jf. dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 211 og den deri nævnte retspraksis, og i sagen Carbone-Lorraine mod Kommissionen, nævnt i præmis 153 ovenfor, præmis 71).

¹⁹⁷ Endvidere fastlægger retningslinjerne af 1998 generelt og abstrakt den metode, som Kommissionen har pålagt sig selv at anvende med henblik på fastsættelsen af størrelsen af de bøder, der pålægges, og garanterer dermed retssikkerheden for virksomheder (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 211 og 213).

¹⁹⁸ Det skal endelig bemærkes, at retningslinjerne af 1998 for det første fastsætter vurderingen af overtrædelsen grovhed som sådan, på hvilket grundlag der kan fastsættes et generelt udgangsbeløb (punkt 1 A, andet afsnit). For det andet analyseres grovheden i forhold til arten af de begåede overtrædelser og den pågældende virksomheds kendetegn, navnlig dens størrelse og stilling på det relevante marked, hvilket kan give anledning til vægtning af udgangsbeløbet, til klassificering af virksomhederne i kategorier og til udmåling af et specifikt udgangsbeløb (punkt 1 A, tredje til syvende afsnit).

Den anfægtede beslutning

¹⁹⁹ For det første undersøger Kommissionen i det afsnit af den anfægtede beslutning, som vedrører overtrædelsernes grovhed (afsnit 13.6.1), parallelt de fire overtrædelser, der er fastslået i artikel 1, med den begrundelse, at de »har fælles kendetegn« (657. betragtning til den anfægtede beslutning). Dette afsnit er opdelt i tre underafsnit,

hvoraf den første har overskriften »Overtrædelsernes art« (underafsnit 13.6.1.1), det andet har overskriften »Det berørte geografiske markeds udstrækning« (underafsnit 13.6.1.2), og det tredje har overskriften »Konklusion vedrørende overtrædelsens grovhed« (underafsnit 13.6.1.3).

200 I underafsnittet med overskriften »Overtrædelsernes art« forklarer Kommissionen i 658. og 659. betragtning til den anfægtede beslutning følgende:

»658 De overtrædelser, der er genstand for denne beslutning, bestod fortrinsvis af en hemmelig aftale mellem konkurrenter for at opdele markederne mellem sig eller fastfryse visse dele af markedet ved at fordele projekter med salg og installation af nye elevatorer og/eller rulletrapper og for ikke at konkurrere på vedligeholdelse og modernisering af elevatorer eller rulletrapper (undtagen i Tyskland, hvor aktiviteten med vedligeholdelse og modernisering ikke var genstand for drøftelse mellem kartelmedlemmerne). Sådanne horisontale begrænsninger er efter selve deres art blandt de groveste overtrædelser af artikel 81 [EF]. Overtrædelserne i denne sag har kunstigt frataget kunderne fordele, som de kunne forvente at opnå ved en konkurrencemæssig udbudsproces. Det er ligeledes interessant at bemærke, at visse forfalskede projekter var offentlige udbud, der blev finansieret af skatter, og blev gennemført netop med det formål at modtage konkurrencedygtige tilbud, navnlig med det rette forhold mellem kvalitet og pris.

659 For at vurdere en overtrædelses grovhed er forhold vedrørende dens formål generelt væsentligere end forhold vedrørende dens virkning, navnlig når aftalerne, såsom i denne sag, vedrører meget alvorlige overtrædelser, såsom fastsættelse af priser og opdeling af markedet. En aftales virkninger er generelt et kriterium, som ikke er afgørende for vurderingen af overtrædelsens grovhed.«

- 201 Kommissionen anfører, at den »ikke har forsøgt at godtgøre overtrædelsens nøjagtige virkninger, fordi det [var] umuligt med tilstrækkelig sikkerhed at fastlægge de konkurrencemæssige parametre, der fandt anvendelse (pris, handelsvilkår, kvalitet, innovation mv.), hvis der ikke havde været en overtrædelse« (660. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen er ikke desto mindre af den opfattelse, at »[d]et er [...] åbenbart, at overtrædelserne har haft en reel virkning«, og forklarede i denne henseende, at »[d]et forhold, at kartellets medlemmer iværksatte forskellige konkurrencebegrænsende arrangementer, antyder i sig selv en virkning på markedet, selv hvis den reelle virkning er vanskelig at måle, fordi man navnlig ikke ved, om og hvor mange andre projekter, der har været genstand for forfalskede tilbud, eller hvor mange projekter, der har kunnet være genstand for en fordeling mellem kartellets medlemmer, uden at der nødvendigvis var kontakt mellem dem« (660. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen tilføjer i samme betragtning, at »[k]onkurrenternes store kumulerede markedsandele angiver sandsynlige konkurrencebegrænsende virkninger, og [at] disse markedsandele forholdsvise stabilitet i hele perioden med overtrædelser bekræfter disse virkninger«.
- 202 Kommissionen svarer i 661.-669. betragtning til den anfægtede beslutning på de argumenter, som sagsøgerne fremkom med under den administrative procedure, og som tilsigter at godtgøre overtrædelsernes begrænsede virkning på markedet.
- 203 I underafsnittet med overskriften »Det berørte geografiske markeds udstrækning« anfører Kommissionen i 670. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[d]e karteller, der er genstand for [den anfægtede] beslutning, dækkede henholdsvis hele Belgiens, Tysklands, Luxembourgs eller Nederlændenes område, og at »[d]et klart fremgår af retspraksis, at et nationalt geografisk marked, der udstrækker sig til hele en medlemsstat, allerede i sig selv udgør en væsentlig del af fællesmarkedet«.
- 204 I underafsnittet med overskriften »Konklusion vedrørende overtrædelsens grovhed« anfører Kommissionen i 671. betragtning til den anfægtede beslutning, at hver adresat har begået en eller flere meget alvorlige overtrædelser af artikel 81 EF, »[h]enset

til overtrædelsernes art og det forhold, at hver af dem dækker hele en medlemsstats område (Belgien, Tyskland, Luxembourg eller Nederlandene)«. Kommissionen konkluderer, at »disse faktorer er således, at overtrædelserne skal anses for meget alvorlige, selv om deres reelle virkning ikke kan måles«.

- 205 For det andet fastsætter Kommissionen i det afsnit i den anfægtede beslutning, som har overskriften »Differentieret behandling« (afsnit 13.6.2), et udgangsbeløb for bøden for hver virksomhed, der har deltaget i de forskellige karteller (jf. præmis 28-31 ovenfor), som i henhold til 672. betragtning til den anfægtede beslutning tager hensyn til »lovovertrædernes faktiske økonomiske mulighed for at påføre konkurrencen omfattende skade«. Kommissionen forklarer i 673. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[v]irksomhederne med dette formål [er blevet] opdelt i flere kategorier i forhold til deres realiserede omsætning for elevatorer og/eller rulletrapper, herunder i givet fald for vedligeholdelses- og moderniseringsydelse«.

Den påståede ulovlighed af bødernes generelle udgangsbeløb

- 206 Hvad for det første angår overtrædelsen i Tyskland har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet og sin egen afgørelsespraksis ved fastsættelsen af bødens udgangsbeløb. Den fastsatte nemlig bødens udgangsbeløb ved at støtte sig til størrelsen af markedet for elevatorer og rulletrapper, som udgjorde mere end 500 mio. EUR (664. betragtning til den anfægtede beslutning). Kartellerne påvirkede imidlertid kun salget af rulletrapper og en lille del af salget af elevatorer i Tyskland for meget store projekter eller prestigeprojekter. Størrelsen af det marked, som blev berørt af aftalerne, oversteg ikke 170 mio. EUR. Markedet for meget store projekter udgjorde et

særskilt marked fra de øvrige markeder på elevatorområdet, hvor kun Otis, Schindler, Kone og ThyssenKrupp var til stede, og hvor konkurrencevilkårene var så specielle, at kartellerne i denne henseende ikke kunne have mærkbar virkning på markedet for standardelevatore, hvilket fremgår af en ekspertrapport, som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har fremlagt (herefter »ekspert rapporten«). Ifølge sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 kan der under alle omstændigheder ikke tages hensyn til spekulationer om de væsentligste virkninger, eftersom de ikke fremgik af klagepunktsmeddelelsen, hvilket tilsidesætter deres ret til forsvar.

207 Det skal for det første understreges, at sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke har anfægtet lovligheden af den metode, der er redegjort for i punkt 1 A i retningslinjerne af 1998 vedrørende fastsættelse af bøders generelle udgangsbeløb. Metoden opfylder imidlertid en fast logik, hvorefter udgangsbeløbet for bøden, der fastsættes ud fra overtrædelsens grovhed, beregnes under hensyn til overtrædelsens art og overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet, når den kan måles (Rettens dom af 15.3.2006, sag T-15/02, BASF mod Kommissionen, Sml. II, s. 497, præmis 134, og af 6.5.2009, sag T-116/04, Wieland-Werke mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 62).

208 I modsætning til det af sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 anførte fastsatte Kommissionen ikke det generelle udgangsbeløb for bøden for overtrædelsen i Tyskland ved at støtte sig til størrelsen af det marked, der angiveligt blev påvirket. Således som det nemlig fremgår af 657.-671. betragtning til den anfægtede beslutning, støttede Kommissionen sin konklusion vedrørende vurderingen af overtrædelsernes grovhed på overtrædelsernes art og deres geografiske udstrækning.

209 Det skal i denne henseende anføres, at størrelsen af det berørte marked i princippet ikke er et obligatorisk element, men blot et relevant forhold blandt andre ved vurderingen af overtrædelsens grovhed, hvorfor Kommissionen i øvrigt ikke i henhold til

retspraksis pålægges en forpligtelse til at foretage en opdeling af det berørte marked eller en vurdering af dettes størrelse, eftersom den omhandlede overtrædelse har et konkurrencebegrænsende formål (jf. i denne retning dommen i sagen Pym og Pym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 193 ovenfor, præmis 55 og 64).

- 210 Med henblik på at fastsætte bødens generelle udgangsbælb kan Kommissionen således — uden dog at være forpligtet hertil — tage hensyn til værdien af det marked, der er genstand for overtrædelsen (jf. i denne retning dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 207 ovenfor, præmis 134, og i sagen Wieland-Werke mod Kommission, nævnt i præmis 207 ovenfor, præmis 63). Retningslinjerne af 1998 bestemmer nemlig ikke, at bøderne skal beregnes på grundlag af virksomhedernes samlede omsætning eller deres omsætning på markedet for det relevante produkt. De er imidlertid heller ikke til hinder for, at sådanne omsætningstal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse med henblik på at overholde EU-rettens almindelige principper, og når omstændighederne gør det påkrævet (dommen i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 187). Sagsøgernes argument, hvorefter det generelle udgangsbælb for bøden for kartellet i Tyskland skal afspejle den påståede begrænsede størrelse af det berørte marked, bygger dermed på en urigtig forudsætning og skal forkastes.
- 211 Sagsøgernes argument, hvorefter Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet ved ikke at tage hensyn til det forhold, at kartellerne for så vidt angår elevatormarkedet kun havde påvirket meget store projekter eller prestigeprojekter, og at størrelsen af det marked, der blev berørt af kartellet, ikke oversteg 170 mio. EUR, skal derfor forkastes. Endvidere kan argumentet vedrørende tilsidesættelse af Kommissionens beslutningspraksis ikke tages til følge, eftersom — således som anført i præmis 153 ovenfor — en sådan praksis ikke er af betydning i forbindelse med de retlige rammer for bøder på konkurrenceretsområdet.

- 212 Under alle omstændigheder skal det fastslås, at selv på grundlag af sagsøgernes skøn, hvorefter de berørte markeds værdi ikke oversteg 170 mio. EUR, repræsenterede bødens udgangsbetrag på 70 mio. EUR ca. 41 % af markedet. Det er imidlertid allerede blevet udtalt, at udgangsbetrag med en sådan forhøjet procentdel kan være begrundet i tilfælde af meget alvorlige overtrædelser (jf. i denne retning dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 210 ovenfor, præmis 130 og 133-137).
- 213 I denne sammenhæng kan det argument vedrørende den påståede tilsidesættelse af retten til forsvar, som sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 har fremsat, heller ikke tages til følge. Ud over det forhold, at Kommissionen — i modsætning til det af sagsøgerne anførte — ikke fastsatte overtrædelsens grovhed på grundlag af størrelsen af det marked, der var berørt af kartellet, eller kartellets indvirkning, skal det fastslås, at Kommissionen i klagepunktsmeddelelsen, navnlig i punkt 77-83 samt i punkt 579 og 583, antog, at kartellet i Tyskland vedrørte hele sektoren for elevatorer og rulletrapper. Hvad endvidere angår vurderingen af hver overtrædelsens grovhed med henblik på at fastsætte bøden angav Kommissionen i klagepunktsmeddelelsens punkt 617, litra b), at den ville tage hensyn til det forhold, at »arrangementerne udstrakte sig til hele sektoren for elevatorer og rulletrapper«.
- 214 Hvad for det andet angår det af sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 fremsatte argument, hvorefter kartellerne ikke havde haft virkninger på de angiveligt særskilte markeder for standardellevatorer, skal det bemærkes, at for så vidt angår vurderingen af overtrædelsens grovhed angiver retningslinjerne af 1998 i punkt 1 A, første og andet afsnit, følgende:

»Ved vurderingen af overtrædelsens grovhed skal der tages hensyn til overtrædelsens art, overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet — når den kan måles — og det berørte markeds udstrækning.

Overtrædelserne klassificeres i tre kategorier, idet der skelnes mellem lidet alvorlige, alvorlige og meget alvorlige overtrædelser.«

- 215 I overensstemmelse med punkt 1 A, første afsnit, i retningslinjerne af 1998 skal Kommissionen dermed i forbindelse med vurderingen af overtrædelsens grovhed udelukkende foretage en undersøgelse af den konkrete indvirkning på markedet, når det er åbenbart, at den kan måles (jf. i denne retning dommen i sagen Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 193 ovenfor, præmis 74, i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 143, og i sagen Degussa mod Kommissionen, nævnt i præmis 112 ovenfor, præmis 216).
- 216 I henhold til fast retspraksis skal Kommissionen for at kunne vurdere en overtrædelses konkrete virkning på markedet henholde sig til de konkurrenceforhold, der normalt ville have eksisteret i fravær af en overtrædelse (jf. i denne retning Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73-56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 619 og 620, og Rettens dom af 14.5.1998, sag T-347/94, Mayr Melnhof mod Kommissionen, Sml. II, s. 1751, præmis 235, samt dommen i sagen Archer Daniels Midland og Archer Daniels Midland Ingredients mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 150, og i sagen Carbone-Lorraine mod Kommissionen, nævnt i præmis 153 ovenfor, præmis 83).
- 217 Kommissionen anfører i 660. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[den] ikke har forsøgt at godtgøre overtrædelsens nøjagtige virkninger, fordi det [var] umuligt med tilstrækkelig sikkerhed at fastlægge de konkurrencemæssige parametre, der fandt anvendelse (pris, handelsvilkår, kvalitet, innovation mv.), hvis der ikke havde været en overtrædelse«. Selv hvis Kommissionen i 660. betragtning til den anfægtede beslutning har udtalt, at det er åbenlyst, at kartellerne havde en reel indvirkning, eftersom de blev iværksat, hvilket i sig selv antyder en indvirkning på markedet, og selv hvis Kommissionen i 661.-669. betragtning forkastede de berørte virksomheders argumenter, som tilsigtede at godtgøre kartellernes begrænsede virkninger, skal det

fastslås, at vurderingen af overtrædelsernes grovhed i den anfægtede beslutning ikke tog hensyn til deres eventuelle indvirkning på markedet.

- 218 Kommissionen støtter således udelukkende sin konklusion i 671. betragtning til den anfægtede beslutning på vurderingen af overtrædelsernes grovhed på en hensyntagen til overtrædelsernes art og deres geografiske udstrækning. Kommissionen konkluderer nemlig i denne betragtning, at »[h]enset til overtrædelsernes art og det forhold, at hver af dem dækker hele en medlemsstats område (Belgien, Tyskland, Luxembourg eller Nederlandene) [...], [skal det antages, at] hver adressat har begået en eller flere meget alvorlige overtrædelser af artikel 81 EF«.
- 219 Hvad navnlig angår overtrædelserne i Tyskland følger det af 664. betragtning til den anfægtede beslutning, hvori Kommissionen i øvrigt svarer på Kones og Otis' påstand om overtrædelsens angiveligt begrænset indvirkning, at det var »umuligt at godtgøre overtrædelsens nøjagtige virkninger«, og at aftalerne i Tyskland ikke udelukkende påvirkede dyre rulletrapper og elevatorprojekter, idet Kommissionen antog, at det var sandsynligt, »at kartellets aktiviteter vedrørende elevatorprojekter til mere end 1 mio. EUR, som omfatter hurtige, dyre elevatorer, havde påvirket funktionen på den resterende del af elevatormarkedet«. Kommissionen anførte ligeledes i denne betragtning, at et projekts samlede værdi gik forud for antallet og arten af elevatorer, at det var umuligt at godtgøre overtrædelsens nøjagtige virkninger, og at de faktiske omstændigheder klart havde godtgjort, at parternes hensigt ikke var at udelukke visse produkttyper, men at opnå enighed om projekter, hvor konkurrencen lettere kunne fjernes.
- 220 I denne sag skal det fastslås, at sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke har anført, at overtrædelsens indvirkning i Tyskland kunne måles, men udelukkende, at overtrædelserne havde vedrørt et angiveligt begrænset marked, og at kartellerne ikke havde kunnet have en mærkbar virkning på det påståede marked for standardelevatore. Under disse omstændigheder har sagsøgerne ikke godtgjort, at

Kommissionen i overensstemmelse med retningslinjerne af 1998 og den ovenfor i præmis 215 nævnte retspraksis var forpligtet til at tage hensyn til overtrædelsernes konkrete indvirkning med henblik på at vurdere deres grovhed, hvorfor deres argumenter ikke kan tages til følge.

- 221 På baggrund af ovenstående er der hverken grund til at udtale sig om ekspertrapportens antagelse til realitetsbehandling, som Kommissionen har anfægtet, og som tilsigter at godtgøre, at kartellet i Tyskland kun vedrørte en del af elevatormarkedet, eller til at tage begæringerne om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelægelse, som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har fremsat, og som tilsigter at godtgøre, at ekspertrapporten kan antages til realitetsbehandling, til følge.
- 222 For så vidt angår denne rapport skal det under alle omstændigheder anføres, at selv hvis det marked, der påstås at være påvirket af aftalerne, ifølge sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke overstiger 170 mio. EUR og ikke har kunnet have mærkbare virkninger på markedet for standardelevatorer, angiver ekspertrapporten, dels at højhastighedselevatorer (High-Tech/Premium) i 2003 repræsenterede mellem 11,5 og 13,04 mio. EUR, dels at de dyre projekter både omfattede højhastighedselevatorer og standardelevatorer. Selv om det antages, at der var grund til at antage, at det kun var de påståede dyre projekter, der var omfattet af kartellet, kan det derfor ikke udelukkes, at de har indvirket på det påståede marked for standardelevatorer, eftersom de dyre projekter åbenbart omfattede en stor mængde standardelevatorer.
- 223 Det skal i øvrigt understreges, at selv om det antages, at Kommissionen påtænkte at tage hensyn til dette valgfrie forhold, dvs. overtrædelsens konkrete indvirkning på markedet, og at den derfor i den anfægtede beslutning burde have fremlagt indcier, der er konkrete, troværdige og tilstrækkelige til at bedømme den faktiske påvirkning, som overtrædelsen kunnet have på konkurrencen på det pågældende marked (dommen i sagen Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 193

ovenfor, præmis 82), skal det antages, at den under alle omstændigheder opfyldte denne forpligtelse.

- 224 Hvad angår overtrædelsen i Tyskland anførte Kommissionen navnlig, at Kone, Otis, Schindler og ThyssenKrupp udtrykt i værdi havde mere end 60 % af salget af elevatorer og næsten 100 % af markedet for rulletrapper (51. og 232. betragtning til den anfægtede beslutning). Endvidere havde de tre karteldeltagere efter 2000 samlet næsten 75 % af markedet for rulletrapper og næsten 50 % af elevatormarkedet (278. og 280. betragtning til den anfægtede beslutning). I øvrigt var kartellets formål at fastfryse de berørte virksomheders respektive markedsandele (236. betragtning ff. til den anfægtede beslutning). Kommissionen fremhævede ligeledes mødernes hyppighed (217. og 218. til den anfægtede beslutning) og de foranstaltninger, som deltagerne havde truffet for at skjule kontakten mellem dem (219.-221. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 225 Således som det er anført i præmis 217 ovenfor, konkluderede Kommissionen i 660. betragtning til den anfægtede beslutning, at det forhold, at de forskellige konkurrencebegrænsende arrangementer var blevet iværksat, i sig selv antydede en indvirkning på markedet, selv hvis den reelle virkning var vanskelig at måle, fordi det ikke var muligt at fastslå, navnlig om og hvor mange andre projekter der havde været genstand for en forfalskning af tilbuddene, eller hvor mange projekter der havde kunnet være genstand for en fordeling mellem kartelmedlemmerne, uden at de nødvendigvis havde kontakt med hinanden. Kommissionen tilføjede, at konkurrenternes store kumulerede markedsandele antydede sandsynlige konkurrencebegrænsende virkninger, og at disse markedsandales forholdsvise stabilitet i overtrædelsesperioden bekræftede disse virkninger.
- 226 Det følger af ovenstående betragtninger, at udgangsbeløbet på 70 mio. EUR, der blev fastsat for overtrædelsen i Tyskland, ikke er uforholdsmæssigt, henset til overtrædelsens særlige grovhed, selv hvis det kunne fastslås, således som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har påstået, at kartellet kun for så vidt angår elevatorer påvirkede de dyre projekter.

- 227 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at kartellet kun havde virkninger i Tyskland og kun på en ubetydelig del af markedet, således at udgangsbeløbet på 70 mio. EUR, der blev fastsat for overtrædelsen i Tyskland, skal nedsættes, henset til det pågældende geografiske marked.
- 228 Det skal i denne henseende erindres, at bødens generelle udgangsbeløb navnlig fastsættes i forhold til overtrædelsens geografiske udstrækning.
- 229 Endvidere følger det af fast retspraksis, at et nationalt geografisk marked udgør en væsentlig del af det fælles marked (Domstolens dom af 9.11.1983, sag 322/81, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin mod Kommissionen, Sml. s. 3461, præmis 28, og Rettens dom af 27.7.2005, forenede sager T-49/02 — T-51/02, Brasserie nationale m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 3033, præmis 176). Da det ikke er bestridt, at kartellet i Tyskland vedrørte hele denne medlemsstats område, skal det antages, at det dækkede en væsentlig del af fællesmarkedet.
- 230 Henset dels til kartellets særligt alvorlige art, dels til det forhold, at det dækkede en væsentlig del af fællesmarkedet, skal det antages, at Kommissionens fastsættelse af udgangsbeløbet for overtrædelsen i Tyskland, der udgjorde 70 mio. EUR, ikke tilsidesætter proportionalitetsprincippet.
- 231 Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har anført, at selv hvis man lægger den samlede volumen af elevatormarkedet til grund, er det udgangsbeløb på 70 mio. EUR, der blev fastsat for overtrædelsen i Tyskland, overdrevent, eftersom de virksomheder, der deltog i proceduren, repræsenterede mindre end 50 % af volumen på det samlede tyske elevatormarked (280. betragtning til den anfægtede beslutning).

Et sådan argument skal imidlertid forkastes, eftersom — således som det fremgår af præmis 208-210 ovenfor — Kommissionen ikke var forpligtet til at fastsætte og i denne sag heller ikke fastsatte det generelle udgangsbælb for bøden for overtrædelser i Tyskland ved at støtte sig til størrelsen af det marked, der angiveligt blev påvirket.

- ²³² Under alle omstændigheder har sagsøgerne ikke bestridt, at de virksomheder, der deltog i kartellet i Tyskland, i 2003 repræsenterede 48 % af det samlede elevatormarked, vurderet til 506 mio. EUR (280. betragtning til den anfægtede beslutning), og 75 % af markedet for rulletrapper, vurderet til 70 mio. EUR (82. og 278. betragtning til den anfægtede beslutning). Udgangsbælbet på 70 mio. EUR udgør således 23,7 % af den realiserede omsætning for de virksomheder, der deltog i det tyske kartel. En sådan procentdel kan imidlertid ikke anses for overdreven, henset til dels overtrædelserns særligt alvorlige art, dels dens geografiske udstrækning.
- ²³³ Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har mere subsidiært anført, at Kommissionen ved denne fastsættelse af udgangsbælbet for bøden for overtrædelser i Tyskland fraveg den beregningsmåde for bøder, der fandt anvendelse i den anfægtede beslutning. Kommissionen har anerkendt, at rækkevidden af kartellerne i Tyskland var mere begrænset end i de tre Benelux-lande, hvorfor den ikke kunne anvende de samme kriterier for beregning af den bøde, der blev pålagt for den i Tyskland begåede overtrædelse.
- ²³⁴ Det skal i denne henseende bemærkes, at selv hvis Kommissionen ikke forsøgte at godtgøre overtrædelserns nøjagtige virkninger (660. betragtning til den anfægtede beslutning), fastsatte den ikke desto mindre for så vidt angår overtrædelser i Tyskland et nedsat udgangsbælb for — til fordel for de berørte virksomheder — at tage hensyn til den mulighed, at det samlede elevatormarked ikke blev direkte berørt af kartellerne. Således som Kommissionen anfører i 664. betragtning til den anfægtede beslutning, tog den faktisk »hensyn til det forhold, at kartellets aktiviteter [i Tyskland]

måske ikke direkte [havde] påvirket det samlede elevatormarked« ved fastsættelsen af bødens udgangsbeløb. Det fremgår nemlig, at udgangsbeløbet for kartellet i Tyskland blev fastsat til et lavere niveau end det, der blev anvendt på de andre af den anfægtede beslutning omfattede karteller, henset til de pågældende markeders størrelse.

235 Selv om det antages, at Kommissionen, når den fastslår flere meget alvorlige overtrædelser i en og samme beslutning, skal overholde en vis sammenhæng mellem de generelle udgangsbeløb og de forskellige påvirkede markeders størrelse, er der intet i denne sag, der antyder, at de generelle udgangsbeløb for overtrædelserne i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene ikke er sammenhængende, eller at der er fraveget en påstået beregningsmåde, der anvendes i den anfægtede beslutning.

236 Undersøgelsen af relevante oplysninger viser nemlig, at Kommissionen under hensyn til de berørte markeders størrelse fastsatte de generelle udgangsbeløb for bøderne på sammenhængende vis. Kommissionen fastsatte således højere generelle udgangsbeløb, jo større markederne var, uden dog at anvende en nøjagtig matematisk formel, hvilket den under alle omstændigheder ikke var forpligtet til (jf. præmis 207-210 ovenfor). For det klart betydeligste marked, nemlig Tyskland, som repræsenterer 576 mio. EUR, blev det generelle udgangsbeløb fastsat til 70 mio. EUR; for de to næste markeder, henset til betydning, nemlig Nederlandene og Belgien, som repræsenterer henholdsvis 363 mio. EUR og 254 mio. EUR, blev det generelle udgangsbeløb fastsat til henholdsvis 55 mio. EUR og 40 mio. EUR, og endelig for så vidt angår det luxembourgske marked, som er det mindste i størrelse, og som udgjorde 32 mio. EUR, fandt Kommissionen det hensigtsmæssigt at begrænse dette beløb til 10 mio. EUR, selv om retningslinjerne af 1998 for meget alvorlige overtrædelser bestemmer, at der skal fastsættes et beløb i henhold til alvoren på »20 mio. [EUR] og derover« (jf. i denne retning dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 207 ovenfor, præmis 136). Sagsøgernes klagepunkt skal dermed forkastes.

- 237 Det følger heraf, at alle klagepunkterne vedrørende fastsættelse af udgangsbeløbet for overtrædelsen i Tyskland skal forkastes.
- 238 Hvad for det andet angår overtrædelsen i Luxembourg har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at der er et misforhold mellem bødens generelle udgangsbeløb og størrelsen af det af overtrædelsen berørte marked.
- 239 Det skal i denne henseende anføres, at sagsøgeren i sag T-148/07 heller ikke har anfægtet lovligheden af den metode, der er redegjort for i punkt 1 A i retningslinjerne af 1998 vedrørende fastsættelse af bødens udgangsbeløb, som, således som det er bemærket i præmis 207 ovenfor, svarer til en fast logik. Endvidere er det pågældende markeds størrelse i overensstemmelse med den ovenfor i præmis 209 nævnte retspraksis kun et relevant element ved vurderingen af overtrædelsens grovhed, som Kommissionen ikke er forpligtet til at tage i betragtning ved fastsættelsen af bødens udgangsbeløb. Der er imidlertid i præmis 208 ovenfor erindret om, at Kommissionen i denne sag, således som det fremgår af 657.-671. betragtning til den anfægtede beslutning, baserede sin konklusion vedrørende overtrædelsernes grovhed på overtrædelsernes art og deres udstrækning. Sagsøgernes argument vedrørende den overdrevne karakter af det for overtrædelsen i Luxembourg fastsatte udgangsbeløb, henset til størrelsen af det marked, der blev påvirket af overtrædelsen, skal dermed forkastes.
- 240 Det skal under alle omstændigheder understreges, at Kommissionen fastsatte det generelle udgangsbeløb for bøden for overtrædelsen i Luxembourg til 10 mio. EUR. Selv om Kommissionen således fastlagde overtrædelsens grovhed i henhold til dens art og geografiske udstrækning, fandt den det hensigtsmæssigt at fastsætte bødens generelle udgangsbeløb svarende til halvdelen af minimumstaksten på 20 mio. EUR, der normalt er fastsat i retningslinjerne for denne form for meget alvorlig overtrædelse (jf. punkt 1 A, andet afsnit, tredje led, i retningslinjerne af 1998).

- 241 Det følger heraf, at det af sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 fremsatte argument skal forkastes.
- 242 Hvad for det tredje angår overtrædelsen i Nederlandene har sagsøgerne i sagerne T-150/07 og T-154/07 anført, at Kommissionen så bort fra overtrædelsens begrænsede indvirkning på markedet, eftersom mindre end 10-15 % af markedet var blevet berørt af kartellet, hvilket var blevet bekræftet af alle de virksomheder, der deltog i kartellet i Nederlandene. Selv hvis Kommissionen ikke var forpligtet til at fastslå overtrædelsens nøjagtige indvirkninger på det nederlandske marked, burde den endvidere have taget hensyn til den meget begrænsede volumen af det marked, som blev berørt af kartellet.
- 243 Det skal i denne henseende anføres, at sagsøgeren i sag T-154/07 heller ikke har bestridt lovligheden af den metode, der er redegjort for i punkt 1 A i retningslinjerne af 1998 vedrørende fastsættelse af bødens udgangsbeløb, der som bemærket i præmis 207 ovenfor svarer til en fast logik. Endvidere er det pågældende markeds størrelse i overensstemmelse med den ovenfor i præmis 209 nævnte retspraksis kun et relevant forhold ved vurderingen af overtrædelsens grovhed, som Kommissionen ikke er forpligtet til at tage i betragtning ved fastsættelsen af bødens udgangsbeløb. Der er imidlertid i præmis 208 ovenfor erindret om, at Kommissionen i denne sag, således som det fremgår af 657.-671. betragtning til den anfægtede beslutning, baserede sin konklusion vedrørende overtrædelsernes grovhed på overtrædelsernes art og deres udstrækning. Sagsøgernes argument vedrørende den overdrevne karakter af det for overtrædelsen i Nederlandene fastsatte udgangsbeløb, henset til størrelsen af det marked, der blev påvirket af overtrædelsen, skal dermed forkastes.
- 244 Således som Kommissionen med rette for det første har anført, hviler erklæringerne fra karteldeltagerne i Nederlandene vedrørende projekter, som angiveligt skulle være blevet påvirket af kartellet, i øvrigt udelukkende på antallet af projekter, for hvilke deltagerne udtrykkeligt har anerkendt, at der findes et kartel. Således som Kommissionen anførte i 384. betragtning til den anfægtede beslutning, var der i denne henseende intet behov for at opdele alle projekterne i forbindelse med kartellet i

Nederlandene, eftersom de pågældende virksomheder kun kunne drøfte de projekter, som ikke automatisk var blevet tildelt den ene eller den anden blandt dem på grund af et forhold til en eksisterende kunde. Selv om Otis og ThyssenKrupp ganske vist for det andet har påstået, at det samlede antal projekter, der skulle fordeles, og hvorom der var drøftelser, kun dækkede en begrænset del af alle de projekter, der skulle udføres (492. betragtning til den anfægtede beslutning), indeholder de beregninger, de har fremlagt i denne henseende, under alle omstændigheder væsentlige variationer (494., 495., 496., 497. og 499. betragtning til den anfægtede beslutning).

- ²⁴⁵ Det følger heraf, at argumenterne vedrørende den overdrevne karakter af udgangsbeløbet for overtrædelsen i Nederlandene skal forkastes.
- ²⁴⁶ Alle klagepunkterne vedrørende bødernes generelle udgangsbeløb skal derfor forkastes.

Den påståede ulovlighed af bødernes specifikke udgangsbeløb

- ²⁴⁷ Det skal bemærkes, at i forbindelse med beregningen af bøder pålagt efter artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ligger en differentieret behandling af de pågældende virksomheder inden for Kommissionens beføjelser efter bestemmelsen. Inden for rammerne af Kommissionens skønsbeføjelse er den nemlig forpligtet til at pålægge individuelle sanktioner i forhold til de omhandlede virksomheders adfærd og kendetegn med henblik på at sikre Unionens konkurrenceregler effektivitet i hvert enkelt tilfælde (jf. i denne retning Domstolens dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, *Musique Diffusion française* m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 109, og dommen i sagen *Britannia Alloys & Chemicals* mod Kommissionen, nævnt i præmis 109 ovenfor, præmis 44).

- 248 Retningslinjerne af 1998 bestemmer således, at det i forbindelse med alvorlige overtrædelser begået af flere virksomheder som karteller i visse tilfælde kan være nødvendigt at variere det generelle udgangsbeløb for at fastsætte et beløb, som tager hensyn til den specifikke vægt og dermed de faktiske konkurrencemæssige konsekvenser af den rolle, som hver enkelt virksomhed har spillet som led i overtrædelsen, navnlig når der er tale om betydelige størrelsesforskelle mellem virksomheder, der har begået en overtrædelse af samme art (punkt 1 A, sjette afsnit). Det vil navnlig være nødvendigt at tage hensyn til de overtrædende virksomheders faktiske økonomiske muligheder for at påføre andre økonomiske beslutningstagere, herunder forbrugerne, alvorlig skade (punkt 1 A, fjerde afsnit).
- 249 Retningslinjerne af 1998 præciserer ligeledes, at princippet om lige straf for en og samme adfærd i påkommende tilfælde kan føre til en differentiering af bødebøbet for de berørte virksomheder, uden at denne differentiering er resultatet af en aritmetisk beregning (punkt 1 A, syvende afsnit).
- 250 Således som det er anført i præmis 210 ovenfor, følger det af retspraksis, at retningslinjerne af 1998 ikke bestemmer, at bøderne beregnes i forhold til virksomhedernes realiserede omsætning på det pågældende marked. For at vurdere en virksomheds indflydelse på markedet eller ifølge retningslinjerne dens faktiske økonomiske mulighed for at påføre andre økonomiske beslutningstagere alvorlig skade, er Kommissionen ikke forpligtet til at foretage en forudgående afgrænsning af markedet eller en bedømmelse af størrelsen heraf (dommen i sagen Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 193 ovenfor, præmis 63). Retningslinjerne af 1998 er imidlertid heller ikke til hinder for, at sådanne omsætningstal tages i betragtning ved fastsættelsen af bødens størrelse med henblik på at overholde EU-rettens almindelige principper, når omstændighederne gør det påkrævet (Rettens dom af 20.3.2002, sag T-23/99, LR af 1998 mod Kommission, Sml. II, s. 1705, præmis 283 og 284, af 9.7.2003, sag T-220/00, Cheil Jedang mod Kommissionen, Sml. II, s. 2473, præmis 82, og af 25.10.2005, sag T-38/02, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. II, s. 4407, præmis 157).

251 I denne sag fremgår det af 672.-685. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen for hver af de i den anfægtede beslutnings artikel 1 fastslåede overtrædelser anvendte »en differentieret behandling af virksomhederne for at tage hensyn til lovovertrædernes faktiske økonomiske mulighed for at påføre konkurrencen alvorlig skade« (672. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen foretog for hver overtrædelse en kategorisering af virksomhederne for at fastsætte bødens specifikke udgangsbeløb i forhold til deres realiserede omsætning på hvert nationalt marked for de pågældende produkter (673.-685. betragtning til den anfægtede beslutning). Med undtagelse af fastsættelsen af det specifikke udgangsbeløb for Schindler på grund af selskabets deltagelse i kartellet i Tyskland støttede Kommissionen sig ved fastsættelsen af de andre virksomheders specifikke udgangsbeløb for hver overtrædelse til omsætningstallet for 2003, som ifølge Kommissionen er det seneste år, hvor virksomhederne var aktive kartelmedlemmer (674., 676., 680. og 684. betragtning til den anfægtede beslutning).

252 Hvad for det første angår overtrædelsen i Belgien har sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 i deres argumentation vedrørende bødens udgangsbeløb gjort gældende, at ThyssenKrupp i overtrædelsesperioden i Belgien havde en mindre markedsandel end Kone og Schindler, således at bøden burde have været nedsat.

253 I overensstemmelse med punkt 1 A, syvende afsnit, i retningslinjerne af 1998 skal differentieringen mellem virksomheder, der har deltaget i den samme overtrædelse, ikke være resultatet af en aritmetisk beregning. Proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet kræver ikke, at bødens udgangsbeløb for alle de forskellige medlemmer af et kartel repræsenterer den samme procentdel af den individuelle omsætning (dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 210 ovenfor, præmis 149).

254 Ved undersøgelsen af, om en sådan inddeling af medlemmerne af et kartel i kategorier overholder ligebehandlings- og proportionalitetsprincippet, skal Retten dermed

som led i sin efterprøvelse af lovligheden af det skøn, Kommissionen råder over på området, imidlertid kun kontrollere, at inddelingen er sammenhængende og objektivt begrundet (Rettens dom af 19.3.2003, sag T-213/00, CMA CGM m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 913, præmis 406 og 416, dommen i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 220 og 222, i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 210 ovenfor, præmis 157, og i sagen Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 184).

255 I denne sag tog Kommissionen i modsætning til det af sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 påståede hensyn til TKLA's forholdsvis mindre position på det belgiske marked ved at klassificere selskabet i en særskilt kategori med et udgangsbetrag, som var klart mindre end de udgangsbetrags, der blev fastsat for de andre karteldeltagere i Belgien. I modsætning til Kone og Schindler, der blev indplaceret i den første kategori med et udgangsbetrag på 40 mio. EUR, og Otis, som blev indplaceret i den anden kategori med et udgangsbetrag på 27 mio. EUR, blev ThyssenKrupp således indplaceret den tredje kategori med et udgangsbetrag på 16,5 mio. EUR, hvilket i øvrigt er mindre end den minimumssats på 20 mio. EUR, som retningslinjerne normalt fastsætter for denne form for meget alvorlig overtrædelse (jf. punkt 1 A, andet afsnit, tredje led) (jf. i denne retning Rettens dom af 9.7.2003, sag T-230/00, Daesang og Sewon Europe mod Kommissionen, Sml. II, s. 2733, præmis 58).

256 Under disse omstændigheder skal de af sagsøgerne i sagerne T-149/07 og T-150/07 fremsatte argumenter vedrørende den påståede ulovlighed af det specifikke udgangsbetrag for den bøde, de blev pålagt på grund af TKLA's deltagelse i kartellet i Belgien, forkastes.

257 Hvad for det andet angår overtrædelsen i Tyskland har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 for det første påstået, at der skete forskelsbehandling, idet udgangsbetraget for den bøde, de blev pålagt, udelukkende blev beregnet på grundlag af den retsstridige adfærds art og geografiske udtrækning, mens den bøde, som

Schindler blev pålagt, tog hensyn til det forhold, at adfærden udelukkende vedrørte en del af det pågældende produktmarked. Anvendelsen af den af Kommissionen valgte fremgangsmåde for så vidt angår Schindler i forhold til situationen for sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 burde have ført til en nedsættelse af udgangsbeløbet for deres bøde.

258 Det skal for det første fastslås, at det utvetydigt fremgår af den anfægtede beslutning, navnlig 676.-679. betragtning hertil, at Kommissionen for så vidt angår kategoriseringen af de selskaber, der deltog i kartellet i Tyskland, baserede sig på den af de pågældende virksomheder realiserede omsætning på det af kartellet berørte marked — både for Schindler og de øvrige deltagere i kartellet i Tyskland.

259 Det skal dernæst anføres, at for så vidt angår kartellet i Tyskland er Schindlers situation en anden end ThyssenKrupps situation. Det er nemlig ikke bestridt, at kartellet i hele den periode, hvor Schindler deltog i kartellet i Tyskland mellem august 1995 og december 2000, kun vedrørte rulletrapper (213. betragtning til den anfægtede beslutning og dennes artikel 1, stk. 2). Schindler deltog dermed kun i den del af den i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 2, omhandlede overtrædelse, som vedrørte rulletrapper. ThyssenKrupp deltog i to af overtrædelsens dele, nemlig delen vedrørende rulletrapper mellem august 1995 og december 2003 og delen vedrørende elevatorer mellem december 2000 og december 2003 (212. og 213. betragtning til den anfægtede beslutning og dennes artikel 1, stk. 2). Anvendelsen af en differentieret behandling tilsigter imidlertid nøjagtigt at tage hensyn til forskellene mellem virksomhederne hvad angår deres mulighed for at forvolde alvorlig skade på konkurrencen, som for så vidt angår Schindler nødvendigvis var mindre, eftersom selskabet ikke deltog i den del af kartellet, som vedrørte elevatorer.

260 Under disse omstændigheder kan sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke gyldigt konkludere, at der skete forskelsbehandling som følge af, at der for så vidt angår Schindler blev taget hensyn til den realiserede omsætning på markedet for rulletrapper med henblik på at fastsætte bødens specifikke udgangsbeløb. Der blev derimod navnlig taget hensyn til forskellene mellem Schindlers situation på den ene side og de andre karteldeltageres situation på den anden side, hvilket førte Kommissionen til at tage hensyn til den forskellige omsætning for de to kategorier af berørte virksomheder for at overholde ligebehandlingsprincippet.

261 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at de med urette blev klassificeret i den første kategori, eftersom Kommissionen i henhold til de oplysninger, de er i besiddelse af, så bort fra den reelle situation for markedsandelene. Sagsøgerne har til støtte for deres argument for det første henvist til Schindlers markedsandel på markedet for elevatorer og rulletrapper i 2003, som er referenceåret. For det andet har sagsøgerne anført, at de ikke har tilsvarende markedsandele som Kone og Otis på det tyske marked for så vidt angår rulletrapper og dyre elevatorprojekter. Kommissionen har i denne henseende ikke offentliggjort de beregninger, der lå bag definitionen af kategorier for markedsandele, herunder efter at sagsøgerne opfordrede den hertil.

262 Det skal først bemærkes, at Kommissionen med henblik på at fastsætte bødens specifikke udgangsbeløb foretog en kategorisering af virksomhederne i forhold til deres realiserede omsætning på hvert nationalt marked for de pågældende produkter (673. betragtning til den anfægtede beslutning) (jf. præmis 251 ovenfor). Kommissionen antog i denne henseende i 678. betragtning til den anfægtede beslutning, at »henset til ligheden mellem Kones, Otis' og ThyssenKrupps markedsandele og økonomiske evne skal der ikke anvendes en differentieret behandling på dem i forbindelse med bødens beregning«.

- 263 Endvidere skal det anføres, at det forhold, at bødens udgangsbetrag ikke nødvendigvis for samtlige karteldeltageres vedkommende repræsenterer den samme procentdel af omsætningen, i øvrigt er en naturlig følge af den metode, som består i at inddele virksomhederne i kategorier, som indebærer, at der fastsættes det samme udgangsbetrag for alle virksomhederne i en og samme kategori. Retten har imidlertid allerede fastslået, at denne metode i princippet ikke kan forkastes, selv om der dermed ses bort fra størrelsesforskellene mellem virksomheder i én og samme gruppe (dommen i sagen CMA CGM m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 254 ovenfor, præmis 385, i sagen Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 159 ovenfor, præmis 217, og i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 210 ovenfor, præmis 150).
- 264 I det foreliggende tilfælde har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke rejst tvivl om angivelserne i 673. og 678. betragtning til den anfægtede beslutning.
- 265 For det første tog Kommissionen imidlertid med rette, eftersom Schindler kunne have deltaget i kartellet vedrørende rulletrapper, hensyn til virksomhedens realiserede omsætning i denne sektor med henblik på at fastsætte det specifikke udgangsbetrag for denne virksomhed. Sagsøgernes argument vedrørende en sammenligning med Schindlers markedsandele på markedet for elevatorer og for rulletrapper i 2003 kan derfor ikke tages til følge.
- 266 Da sagsøgerne for det andet ikke har bestridt, at Kommissionen foretog en kategorisering af virksomhederne på grundlag af deres realiserede omsætning på hvert nationalt marked for de pågældende produkter (673. betragtning til den anfægtede beslutning), og da Kommissionen for at vurdere en virksomheds indflydelse på markedet eller ifølge retningslinjerne af 1998 dens faktiske økonomiske mulighed for at påføre andre økonomiske beslutningstagere alvorlig skade ikke er forpligtet til at foretage en forudgående afgrænsning af markedet eller en bedømmelse af størrelsen heraf (dommen i sagen Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 193

ovenfor, præmis 63), kan sagsøgernes argumenter vedrørende de pågældende virksomheders markedsandele hvad angår rulletrapper og, i elevatorsektoren, dyre projekter dermed ikke tages til følge.

- 267 Det følger heraf, at sagsøgernes argumenter, hvorefter de med urette blev klassificeret i den første kategori, skal forkastes. Under disse omstændigheder skal den begæring om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, som sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har fremsat, og som tilsigter at forpligte Kommissionen til at meddele sine beregninger vedrørende markedsandelene på det tyske marked, ikke tages til følge.
- 268 Hvad for det tredje angår overtrædelsen i Luxembourg har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at ThyssenKrupp på grund af selskabets lille størrelse og beskedne markedsandel ikke havde været i stand til at forvolde skade på andre erhvervsdrivende og forbrugere (punkt 1 A i retningslinjerne af 1998).
- 269 For det første indplacerede Kommissionen ThyssenKrupp og Kone i den anden kategori, mens Kone havde haft en meget større markedsandel, som var ca. dobbelt så stor som ThyssenKrupps (680. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 270 Det skal i denne henseende fastslås, således som det fremgår af 680. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kones og ThyssenKrupps omsætning i 2003 på det luxembourgske marked var forholdsvis tilsvarende og for begge vedkommende tre til fire gange større end Otis' og Schindlers omsætning på dette marked. Det er derfor uden åbenbart at overskride den skønsmargin, som Kommissionen har, at den indplacerede Schindler og Otis i den første kategori og Kone og ThyssenKrupp i den anden kategori, hvorfor denne klassificering forekommer sammenhængende og objektivt begrundet.

271 For det andet viser en sammenligning af ThyssenKrupps, Otis' og Schindlers markedsandele, at det var objektivt forkert at indplacere ThyssenKrupp i den anden kategori. Otis og Schindler var nemlig blevet indplaceret i den første kategori og havde i 2003 markedsandele, som var ca. fem gange større end ThyssenKrupps. Udgangsbeløbet for bøden til ThyssenKrupp svarede til en fjerdedel af det for Otis og Schindler fastsatte udgangsbeløb, selv om ThyssenKrupp kun havde ca. en femtedel af disse to virksomheders markedsandele og kun ca. halvdelen af Kones markedsandel. Dette misforhold strider mod Kommissionens beslutningspraksis, hvorefter grundbeløbene for lavere kategorier altid er blevet nedsat proportionalt med det beløb, der blev fastsat for den første kategori.

272 Dette argument skal ligeledes forkastes. Den store forskel mellem Otis' og Schindlers markedsandele på den ene side og Kones og ThyssenKrupps på den anden side begrundede en differentiering af deltagerne i to kategorier. Ud over det forhold, at fastsættelsen af et udgangsbeløb for hver kategori ikke skal være resultatet af en aritmetisk beregning, som skal gengive enhver fastslået differentiering mellem virksomhedernes markedsandele, alt efter om de tilhører den første eller den anden kategori, skal det imidlertid fastslås, at eftersom den realiserede omsætning for en af virksomhederne i denne sag udgør ca. fire gange omsætningen for ThyssenKrupp, som tilhører den anden kategori, var fastsættelsen af et udgangsbeløb for ThyssenKrupp, som udgjorde 25 % af det udgangsbeløb, som virksomhederne i den første kategori blev pålagt, under alle omstændigheder sammenhængende og objektivt begrundet.

273 For det tredje anvendte Kommissionen i Luxembourg ordningen med kategorier forkert, eftersom Kommissionen ved sammenligningen med klassificeringen af TKLA og TKL i forbindelse med overtrædelserne i Belgien og Nederlandene burde have

klassificeret ThyssenKrupp i en lavere kategori end Kone, henset til dette selskabs beskedne markedsandel i Luxembourg, og derfor have fastsat et lavere grundbeløb.

- 274 Det er i denne henseende allerede blevet fastslået i præmis 270 ovenfor, at det er uden åbenbart at overskride den skønsmargin, som Kommissionen har, at den indplacerede Kone og ThyssenKrupp i den anden kategori, hvorfor denne klassificering forekommer sammenhængende og objektivt begrundet. Endvidere er argumentet vedrørende Kommissionens differentierede behandling af andre af selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen i forbindelse med andre overtrædelser uden relevans, da en differentieret behandling netop tilsigter for hver overtrædelse at tage behørigt hensyn til de pågældende virksomheders relative betydning på de berørte markeder. Sagsøgernes argumenter skal dermed forkastes.
- 275 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 gjort en påstået tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet gældende for så vidt angår det eksisterende forhold mellem deres realiserede omsætning på det relevante marked og udgangsbeløbet for den bøde, de er blevet pålagt. Sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har således anført, at det udgangsbeløb, de er blevet pålagt, er [fortroligt] af den omsætning, de realiserede på det luxembourgske marked i 2003.
- 276 For det første og således som det fremgår af præmis 218 ovenfor, blev bøderne generelle udgangsbeløb således fastsat under hensyn til overtrædelsernes art og det berørte geografiske markeds udstrækning. For det andet tog Kommissionen udelukkende hensyn til de pågældende virksomheders omsætning på det luxembourgske marked i forbindelse med anvendelsen af en differentieret behandling af de pågældende virksomheder med henblik på at tage deres forholdsmæssige størrelse på det berørte marked og deres faktiske økonomiske mulighed for at forvolde alvorlig skade på konkurrencen i betragtning (672. betragtning til den anfægtede beslutning), hvilket i øvrigt er i overensstemmelse med den ovenfor i præmis 247 og 250 nævnte

retspraksis. Sagsøgernes sammenligning mellem den omsætning, de realiserede på det pågældende marked, og udgangsbeløbet for deres bøde kan dermed ikke tages til følge.

- 277 Derfor, og da EU-retten under alle omstændigheder ikke indeholder noget almen-gyldigt princip, hvorefter sanktionen skal være afpasset efter den omsætning, som virksomheden har opnået gennem salget af det produkt, der er genstand for overtræ-delsen (dommen i sagen Archer Daniels Midland mod Kommissionen, nævnt i præ-mis 193 ovenfor, præmis 75), skal argumentet vedrørende den overdrevne karakter af det specifikke udgangsbeløb, som ThyssenKrupp blev pålagt for overtrædelsen i Luxembourg, forkastes.
- 278 Det fremgår af det ovenstående, at alle klagepunkterne vedrørende bødernes speci-fikke udgangsbeløb skal forkastes.
- 279 Dette anbringende skal dermed forkastes i sin helhed.

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet, artikel 253 EF og ligebehandlingsprincippet ved anvendelsen af multiplikationsfaktoren på koncernen med henblik på at tage hensyn til den afskrækkende virkning ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb

- 280 Kommissionen erindrer i den anfægtede beslutning om behovet for at fastsætte bø-derne »til et niveau, som sikrer deres tilstrækkelige afskrækkende virkning under hensyntagen til hver virksomheds størrelse« (686. betragtning til den anfægtede be-slutning). Kommissionen fandt således efter at have fastslået, at »[m]ed deres om-sætning på verdensplan på henholdsvis 47 100 000 000 EUR og 34 300 000 000 EUR er

ThyssenKrupp og UTC/Otis klart de største aktører i forhold til de andre adressater«, »[bødens] udgangsbetrag [skulle] derfor forhøjes for at tage hensyn til størrelsen og de samlede ressourcer« hos disse virksomheder, og var af den opfattelse, at »anvendelsen af en multiplikationsfaktor med 2 (forhøjelse på 100%) på udgangsbetrag for den bøde, som ThyssenKrupp [skulle] pålægges, og på 1,7 (forhøjelse på 70%) af udgangsbetrag for den bøde, som UTC/Otis [skulle] pålægges, [var] berettiget« (690. betragtning til den anfægtede beslutning).

281 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet ved at anvende en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbetragene for de bøder, som selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen blev pålagt i de fire berørte medlemsstater, med henblik på at sikre bøderne en tilstrækkelig afskrækkende virkning. Sagsøgeren i sag T-154/07 har ligeledes anført, at der ikke er nogen begrundelse for den i den anfægtede beslutning anvendte multiplikationssats.

282 For det første skal det af sagsøgeren i sag T-154/07 fremsatte klagepunkt vedrørende en tilsidesættelse af artikel 253 EF forkastes. Kommissionen begrundede nemlig i 689. og 690. betragtning til den anfægtede beslutning anvendelsen af en multiplikationssats på 2 ved at henvise til ThyssenKrupps betydelige økonomiske og finansielle styrke, idet selskabets omsætning på verdensplan langt overstiger Kones og Schindlers omsætning, ligesom det også er tilfældet med Otis.

283 For det andet har de ovenfor i præmis 281 nævnte sagsøgere anfægtet en hensyntagen til ThyssenKrupp-koncernens omsætning på verdensplan med henblik på fastsættelsen af multiplikationssatsen. De har i denne henseende fremhævet den manglende økonomiske enhed mellem de datterselskaber, der begik overtrædelserne, og deres moderselskaber. Sagsøgeren i sag T-154/07 har tilføjet, at ThyssenKrupp er en decentral organisation, inden for hvilken TKL driver selvstændig og uafhængig virksomhed. Sagsøgerne i sagerne T-147/07 og T-148/07 har ligeledes gjort gældende, at det

kun er ThyssenKrupp-koncernens omsætning inden for segmentet »elevatorer«, der kan være relevant i forbindelse med fastsættelsen af denne faktor. Endelig er sagsøgeren i T-144/07 af den opfattelse, at anvendelsen af en multiplikationsfaktor på koncernen med henblik på den afskrækkende virkning ikke er nødvendig for at garantere overholdelsen af konkurrenceretten, eftersom TKLA's bøde uden denne faktor ville have udgjort [fortroligt]% af den af dette selskab realiserede omsætning i Belgien i den relevante periode.

284 Det skal først erindres, at Kommissionen med rette antog, at sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 udgjorde en økonomisk enhed (jf. præmis 100-131 ovenfor).

285 Det skal dernæst understreges, at behovet for at sikre bøden en tilstrækkelig afskrækkende virkning, når den ikke begrundes en forhøjelse af det generelle bødeniveau i forbindelse med konkurrencepolitikens gennemførelse, kræver, at bøden fastsættes for at tage hensyn til den indvirkning, som den virksomhed, bøden pålægges, har søgt, og for at bøden ikke gøres ubetydelig, eller derimod overdreven, navnlig henset til den pågældende virksomheds økonomiske evne i overensstemmelse med kravene vedrørende dels behovet for at sikre bødens effektivitet, dels overholdelsen af proportionalitetsprincippet (Rettens dom af 8.7.2008, sag T-54/03, Lafarge mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 670).

286 Kommissionen har ganske vist ikke i retningslinjerne af 1998 med henblik på at tage hensyn til afskrækkelsesformålet fastsat en metode eller kriterier, der er individuelt udformet og angivet tilstrækkeligt præcist til at have bindende virkning. Retningslinjernes punkt 1 A, stk. 4, nævner i forbindelse med vurderingen af en overtrædelses grovhed blot nødvendigheden af at fastsætte bødens størrelse på et niveau, der har

en tilstrækkelig afskrækkende virkning (dommen i sagen Schunk og Schunk Kohlenstoff-Technik mod Kommissionen, nævnt i præmis 122 ovenfor, præmis 193).

- 287 Det fremgår imidlertid af fast retspraksis, at Kommissionen har ret til at anvende den samlede omsætning for hver virksomhed, der er del af kartellet, som relevant kriterium for fastsættelse af en multiplikationsfaktor med afskrækkende virkning (jf. i denne retning Domstolens dom af 29.6.2006, sag C-289/04 P, Showa Denko mod Kommissionen, Sml. I, s. 5859, præmis 17 og 18). En virksomheds samlede størrelse og ressourcer er således relevante kriterier, henset til det forfulgte formål, nemlig at garantere bødens effektivitet ved at fastsætte størrelsen heraf under hensyntagen til virksomhedens samlede ressourcer og dens evne til at mobilisere de nødvendige midler til at betale bøden. Fastsættelsen af den faktor, som anvendes på forhøjelse af udgangsbeløbet for at sikre bødens tilstrækkeligt afskrækkende virkning, tilsigter nemlig snarere at garantere bødens effektivitet end at tage hensyn til overtrædelsens skadelighed i forhold til den normale konkurrence og dermed overtrædelsens grovhed (dommen i sagen Lafarge mod Kommissionen, nævnt i præmis 285 ovenfor, præmis 672).
- 288 Kommissionen tilsidesatte derfor hverken retningslinjerne af 1998 eller proportionalitetsprincippet ved at støtte sig til ThyssenKrupp-koncernens samlede omsætning med henblik på at anvende afskrækkelsesfaktoren. Det af sagsøgeren i sag T-144/07 fremsatte argument, som tilsigter at sammenligne TKLA's omsætning i Belgien og bøden for at fastslå, at der ikke var behov for at anvende en afskrækkelsesfaktor på dette selskab, kan derfor heller ikke tages til følge.
- 289 Hvad for det tredje angår multiplikationsfaktoren på 2, som blev anvendt på de bøder, som ThyssenKrupp-koncernen blev pålagt, har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07, idet de støtter sig til Kommissionens beslutningspraksis, navnlig Kommissionens beslutning 2007/534/EF af 13. september 2006 om en procedure i henhold til artikel 81 [EF] (sag COMP/F/38.456 — Bitumen (NL)) (EUT 2007 L 196, s. 40, herefter »beslutningen om vejanlæggsbitumen«), anført, at for så vidt angår rent nationale faktiske omstændigheder burde faktoren have

været fastsat til et lavere niveau. Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har i denne henseende anmodet Retten om at pålægge Kommissionen at fremlægge beslutningen om vejanlægsbitumen i overensstemmelse med procesreglementets artikel 65, litra b).

- 290 For så vidt angår den i denne sag anvendte multiplikationssats' overdrevne karakter skal det anføres, at forhøjelsen af bøden med afskrækkende formål tilsigter at garantere dennes effektivitet ved at fastsætte størrelsen heraf under hensyntagen til virksomhedens samlede ressourcer og dens evne til at mobilisere de nødvendige midler til at betale bøden (dommen i sagen Lafarge mod Kommissionen, nævnt i præmis 285 ovenfor, præmis 671). Argumentet vedrørende den rent nationale karakter af de overtrædelser, som Kommissionen fastslog, kan derfor ikke tages til følge.
- 291 Argumentet vedrørende beslutningen om vejanlægsbitumen kan heller ikke tages til følge. I overensstemmelse med den ovenfor i præmis 153 nævnte retspraksis er Kommissionens tidligere beslutninger ikke relevante, eftersom — som anført ovenfor i præmis 108 — Kommissionens tidligere beslutningspraksis ikke udgør de retlige rammer for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet. De af sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 begærede foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse, som tilsigter at pålægge Kommissionen at fremlægge beslutningen om vejanlægsbitumen, skal derfor ligeledes forkastes.
- 292 Under alle omstændigheder forekommer anvendelsen af en multiplikationsfaktor på 2 på udgangsbeløbene for de bøder, som ThyssenKrupp blev pålagt, henset til ThyssenKrupps samlede omsætning, som udgjorde 47,1 mia. EUR (689. betragtning til den anfægtede beslutning), passende med henblik på at garantere bødernes effektivitet, henset til denne virksomheds økonomiske evne og dermed for at sikre den tilstrækkeligt afskrækkende virkning af de bøder, selskabet blev pålagt.

293 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-144/07 og T-154/07 redegjort for den påståede forskelsbehandling i forbindelse med anvendelsen af en multiplikationsfaktor på deres respektive bøder, eftersom Kommissionen ikke har anvendt en multiplikationsfaktor med henblik på at afskrække Kone og Schindler, selv om disse virksomheder var en del af multinationale koncerner med større omsætninger i Unionen. Endvidere er Kones og Schindlers datterselskabers stilling på det berørte marked i Nederlandene meget væsentligere end ThyssenKrupps.

294 Dette argument kan ikke tages til følge. Ved forhøjelsen af udgangsbeløbet for at sikre dennes afskrækkende virkning foretog Kommissionen i realiteten blot en differentiering af behandlingen af deltagerne af det samme kartel for at tage hensyn til den måde, hvorpå bøden reelt påvirker dem (dommen i sagen BASF mod Kommissionen, nævnt i præmis 210 ovenfor, præmis 241).

295 Det er imidlertid uden at foretage en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, at Kommissionen i denne sag henviste til deltageres samlede omsætning og ikke til den realiserede omsætning inden for Unionen eller endog på det berørte nationale marked med henblik på at vurdere behovet for at forhøje bøderne for at garantere deres afskrækkende virkning. Henset til ThyssenKrupps samlede omsætning kan det antages, at denne virksomhed ville blive mindre berørt af de pålagte bøder end Kone og Schindler, som har en omsætning på henholdsvis 3,2 og 5,73 mia. EUR (689. betragtning til den anfægtede beslutning), hvis der ikke havde været anvendt nogen forhøjelse som afskrækkelse.

296 Anvendelsen af en multiplikationsfaktor på 2 på ThyssenKrupps bøder i denne sag er dermed begrundet med henblik på at garantere bødernes effektivitet, henset til denne sidstnævntes økonomiske evne.

297 Det fremgår dermed af det ovenstående, at dette anbringende skal forkastes.

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet og retten til forsvar ved forhøjelsen af bødernes grundbeløb med 50 % i gentagelsestilfælde

298 Kommissionen er i den anfægtede beslutning af den opfattelse, at grundbeløbet for de bøder, der blev pålagt TKAG, TKE og ThyssenKrupp-datterselskaberne, skal forhøjes med 50 % på grund af gentagelsestilfælde (707., 710., 714. og 720. betragtning til den anfægtede beslutning).

299 Kommissionen erindrer i 697. betragtning til den anfægtede beslutning i denne henseende om:

»[...] [D]er er tale om et gentagelsestilfælde, når en virksomhed, som er holdt ansvarlig i en kommissionsbeslutning, efterfølgende erklæres ansvarlig for en overtrædelse af samme art, selv hvis denne sidstnævnte blev begået i en anden aktivitetssektor eller for et andet produkt. [Punkt 2] i [retningslinjerne af 1998] antager, at gentagelsestilfælde, som begås af den eller de samme virksomheder, udgør en skærpende omstændighed. Begrebet »virksomhed« omfatter alle juridiske enheder inden for den samme koncern, som ikke selvstændigt fastlægger deres adfærd på markedet. I Michelin-sagen [dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor, præmis 290] bekræftede Retten i Første Instans, at der ligeledes kan være tale om et gentagelsestilfælde for en virksomhed, som ejes 100 % af et (moder)selskab, der kontrollerer en anden enhed, som er blevet dømt for en tidligere overtrædelse«.

300 Kommissionen støttede sig for at fastslå gentagelsestilfældet i denne sag i 698. betragtning til den anfægtede beslutning på Kommissionens beslutning 98/247/EKSF af 21. januar 1998 om en procedure i henhold artikel 65 [KS] (sag IV/35.814 — Legeringstillæg) (EFT L 100, s. 55) (herefter »legeringstillægsbeslutningen«). Kommissionen anførte i 698. betragtning til den anfægtede beslutning:

»I 1998 blev der i legeringstillæg[sbeslutningen] pålagt bøder til et kartel, som havde til formål og til virkning at begrænse og fordreje konkurrencen. ThyssenKrupp Stainless GmbH (TKS), som er en tysk virksomhed, der blev stiftet den 1. januar 1995 efter fusionen mellem Krupps og Thyssens aktiviteter på området for rustfri stål, blev blandt andre pålagt en bøde. Acciai Speciali Terni SpA (AST), som er en italiensk virksomhed stiftet den 1. januar 1994, hvis hovedaktiviteter omfatter produktion af flade produkter i rustfri stål, blev ligeledes pålagt en bøde. I december 1994 købte en række virksomheder, herunder Krupp og Thyssen, i fællesskab AST. I december 1995 forøgede Krupp sin deltagelse i AST fra 50 % til 75 % og derefter til 100 % i maj 1996. Krupp overdrog derefter alle aktierne i AST til TKS [...]«

301 Kommissionen præciserer ligeledes i den anfægtede beslutning (700., 704., 709., 713. og 717. betragtning til den anfægtede beslutning), at det i legeringstillægsbeslutningen fastslåede kartel varede fra den 16. december 1993, på hvilken dato der fandt et møde sted, hvorunder de deltagende virksomheder besluttede sig for en ulovlig samordning, og indtil den 21. januar 1998, på hvilken dato den beslutning, som fastslog overtrædelsen, blev truffet, således at de af selskaberne i ThyssenKrupp-koncernen begåede overtrædelser ikke kun blev gentaget, men ligeledes overlappede og pågik parallelt.

302 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 er af den opfattelse, at Kommissionen med urette i 699.-707. betragtning (sagerne T-147/07 og T-150/07), 708.-710. betragtning (sagerne T-144/07 og T-150/07), 711.-714. betragtning (sagerne T-148/07 og T-149/07), 717. betragtning (sag T-150/07) og 720. betragtning (sagerne T-150/07 og T-154/07) til den anfægtede beslutning forhøjede deres bøde med 50 % på grund af gentagelsestilfælde. Kommission kunne ikke

antage, at den overtrædelse, for hvilken ThyssenKrupp Stainless AG, som hed KruppThyssen Nirosta GmbH inden september 1997 (fodnote 882 i den anfægtede beslutning) (herefter »TKS« for perioderne før og efter september 1997), og Acciai Speciali Terni SpA (herefter »AST«) blev straffet i legeringstillægsbeslutningen, udgjorde en lignende overtrædelse, som de havde begået.

- 303 Det skal indledningsvis bemærkes, at Kommissionen i legeringstillægsbeslutningens artikel 1, som Kommissionen henviser til i den anfægtede beslutning med henblik på at fastslå et gentagelsestilfælde i denne sag, var af den opfattelse, at flere selskaber, herunder Krupp Hoesch Stahl AG (herefter »KHS«) (TKS fra den 1.1.1995), Thyssen Stahl AG (herefter »TS«) (TKS fra den 1.1.1995) og AST, havde tilsidesat artikel 65, stk. 1, KS i den periode, som for disse selskaber løb fra december 1993 indtil den 21. januar 1998, ved at ændre og på samordnet vis at anvende referenceværdier for formlen for beregning af legeringstillæg. Ifølge Kommissionen havde denne praksis til formål og til følge at begrænse og fordreje den normale konkurrence på det fælles marked.
- 304 Det fremgår af legeringstillægsbeslutningen, at KHS og TS deltog direkte i overtrædelsen indtil den 31. december 1994 og dermed burde have svaret særskilt. Den bøde, som Kommissionen skulle pålægge dem, blev imidlertid udelukkende pålagt TKS, som ved skrivelse af 23. juli 1997 havde meddelt Kommissionen, at den påtog sig ansvaret for TS' og KHS' handlinger efter 1993 (14. og 102. betragtning til legeringstillægsbeslutningen).
- 305 TKS og AST anlagde henholdsvis den 11. og 13. marts 1998 sag ved Retten med påstand om annullation af legeringstillægsbeslutningen, for så vidt som den angik dem, og subsidiært med påstand om en væsentlig nedsættelse af de bøder, de var blevet pålagt ved denne beslutning. I sin dom i sagen Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, nævnt i præmis 106 ovenfor, annullerede Retten legeringstillægsbeslutningens artikel 1, for så vidt som den pålagde TKS ansvaret for

den af TS begåede overtrædelse, og for så vidt som den tilsidesatte TKS' ret til forsvar, idet selskabet ikke havde været i stand til at fremsætte bemærkninger til realiteten i og relevansen af de faktiske omstændigheder, som TS var blevet kritiseret for. Dommen var genstand for to appelsager, som Domstolen forkastede ved dom af 14. juli 2005, ThyssenKrupp mod Kommissionen (forenede sager C-65/02 P og C-73/02 P, Sml. I, s. 6773).

³⁰⁶ Kommissionen vedtog efter dommen i sagen Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, nævnt i præmis 106 ovenfor, den 20. december 2006 beslutning K(2006) 6765 endelig om en procedure i henhold til artikel 65 [KS] (sag COMP/F/39.234 — Legeringstillæg — ny vedtagelse). I denne beslutning fastslog Kommissionen, at TS havde tilsidesat artikel 61, stk. 1, KS mellem den 16. december 1993 og den 31. december 1994 og holdt TKS ansvarlig for TS' adfærd på grundlag af TKS' skrivelse af 23. juli 1997.

³⁰⁷ Sagsøgerne har i forbindelse med dette anbringende bestridt, at de udgør en økonomisk enhed i den i artikel 81 EF og 82 EF omhandlede forstand med de virksomheder, der blev sanktioneret i legeringstillægsbeslutningen. De har i denne henseende gjort gældende, at Kommissionen med urette udledte af dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor, at et moderselskabs 100% ejerskab af kapitalen i datterselskabet er tilstrækkelig til, at en tidligere overtrædelse fra dette datterselskabs side kan tilregnes moderselskabet, uden at der stilles spørgsmål om datterselskabets faktiske selvstændighed. Ifølge sagsøgerne — og i modsætning til det af Kommissionen anførte — kunne Kommissionen derfor ikke, hvis den måtte ønske det, pålægge det samme moderselskab bøden i de to beslutninger, således som det kræves i Michelin-dommen, nævnt i præmis 107 ovenfor (præmis 290).

³⁰⁸ Det skal anføres, at begrebet gentagelse, således som det forstås i en række nationale retsordener, forudsætter, at en person har begået nye overtrædelser efter at være

blevet straffet for lignende overtrædelser (Rettens dom af 11.3.1999, sag T-141/94, Thyssen Stahl mod Kommissionen, Sml. II, s. 347, præmis 617, dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor, præmis 284, i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 250 ovenfor, præmis 362, og i sagen Hoechst mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 450). Endvidere nævner punkt 2 i retningslinjerne af 1998 specifikt »hvis en eller flere virksomheder gentager overtrædelser af samme art« i den liste over skærpende omstændigheder, som kan begrunde en forhøjelse af bøden.

- 309 Således som det fremgår af præmis 92 ovenfor, skal begrebet virksomhed i denne kontekst forstås som en økonomisk enhed, betragtet ud fra formålet med den pågældende afgørelse, også når denne økonomiske enhed juridisk set udgøres af flere fysiske eller juridiske personer.
- 310 Ansvar for en virksomheds konkurrencebegrænsende adfærd kan dermed pålægges en anden virksomhed, hvis den førstnævnte virksomhed ikke frit har bestemt sin adfærd på markedet, men i det væsentlige har fulgt instrukser fra sidstnævnte virksomhed, navnlig under hensyn til de økonomiske og juridiske forbindelser mellem virksomhederne (dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 117, og i sagen Metsä-Serla m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 27, samt dom af 10.9.2009, Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 58, og Rettens dom af 27.9.2006, sag T-314/01, Avebe mod Kommissionen, Sml. II, s. 3085, præmis 135).
- 311 Det skal i denne forbindelse understreges, at ifølge retspraksis kan Kommissionen ikke indskrænke sig til at fastslå, at en virksomhed »kunne« øve en sådan afgørende indflydelse på den anden virksomhed, uden at det er uforholdsmæssigt at undersøge, om denne indflydelse faktisk er blevet udøvet. Det påhviler derimod i princippet Kommissionen at påvise, at der har foreligget en sådan afgørende indflydelse, på grundlag af en flerhed af faktiske omstændigheder, herunder navnlig at en af virksomhederne

eventuelt har haft ledelseskompetence i forhold til den anden (jf. i denne retning Domstolens dom af 2.10.2003, sag C-196/99 P, Aristrain mod Kommissionen, Sml. I, s. 11005, præmis 95-99, og dommen i sagen Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 118-122, samt Rettens dom af 20.3.2002, sag T-9/99, HFB m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 1487, præmis 527, og dommen i sagen Avebe mod Kommissionen, nævnt i præmis 310 ovenfor, præmis 136).

- 312 Således som Kommissionen med rette har anført, antog Retten ganske vist i dommen i sagen Michelin mod Kommissionen, nævnt i præmis 107 ovenfor (præmis 290), at når to datterselskaber ejes 99% direkte eller indirekte af det samme moderselskab, er det rimeligt at fastslå, at datterselskaberne ikke uafhængigt fastsætter deres adfærd på markedet. Retten tilføjede i nævnte dom, at forskellige selskaber, som indgår i samme koncern, udgør en økonomisk enhed og således anses for én virksomhed i artikel 81 EF's og 82 EF's forstand, såfremt de berørte selskaber ikke frit bestemmer deres adfærd på markedet.
- 313 Således som det er anført i præmis 96 og 97 ovenfor, har Domstolen for nylig erindret om, at i det konkrete tilfælde, hvor et moderselskab ejer 100% af dets datterselskab, som har overtrådt Unionens konkurrenceregler, foreligger der en formodning for, at det pågældende moderselskab faktisk udøver afgørende indflydelse på datterselskabets adfærd, idet en sådan formodning dog kan afkræftes (jf. i denne retning dommen af 10.9.2009 i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 60 og 61 og den deri nævnte retspraksis). Endvidere er den blotte omstændighed, således som Domstolen erindrede om i dommen i sagen Aristrain mod Kommissionen, nævnt i præmis 311 ovenfor (præmis 99), at selskabskapitalen i to særskilte erhvervsdrivende selskaber tilhører samme person, ikke i sig selv tilstrækkelig til at bevise, at der består en økonomisk enhed mellem disse to selskaber, hvilket efter Unionens konkurrenceregler har til følge, at det ene selskabs adfærd kan tilregnes det andet.

- 314 I det foreliggende tilfælde skal det for det første fastslås, at Kommissionen i forbindelse med legeringstillægssagen ikke antog, at moderselskaberne til KHS, TS, TKS og AST, hvoraf TKAG er den økonomiske og juridiske efterfølger, udgjorde en økonomisk enhed med disse med henblik på anvendelsen af artikel 81 EF og 82 EF, og påstod dermed ikke, at KHS, TS, TKS og AST ikke afgjorde deres adfærd på markedet selvstændigt. Det fremgår nemlig af legeringstillægsbeslutningen, at for så vidt angår selskaber i ThyssenKrupp-koncernen fastslog Kommissionen kun en overtrædelse hvad angår KHS, TS, TKS og AST og udelukkede deres respektive moderselskaber, som — således som sagsøgerne har anført uden at blive modsagt af Kommissionen — ikke blev hørt i forbindelse med den administrative procedure, der førte til beslutningens vedtagelse.
- 315 For det andet fremgår det ikke af den anfægtede beslutning, at Kommissionen i forbindelse med den foreliggende sag antog, at KHS, TS, TKS og AST er en del af de virksomheder, for hvilke der er fastslået overtrædelser i den anfægtede beslutnings artikel 1.
- 316 De i den anfægtede beslutnings artikel 1 fastslåede overtrædelser kan kun anses for gentagelsestilfælde for den samme eller de samme virksomheder, for hvilke der blev fastslået overtrædelser i legeringstillægssagen.
- 317 I denne henseende kan Kommissionens argument, hvorefter ThyssenKrupp i forbindelse med den administrative procedure, der førte til den anfægtede beslutnings vedtagelse og til denne sag, havde haft mulighed for at bestride eksistensen af en økonomisk enhed mellem selskabet og de virksomheder, der blev sanktioneret i legeringstillægssagen, for det første ikke tages til følge.

- 318 Det skal nemlig — jf. Domstolens praksis — anføres, dels at princippet om overholdelse af retten til forsvar udelukker, at en beslutning, hvorved Kommissionen pålægger en virksomhed en bøde på konkurrenceområdet, uden at den først er blevet meddelt klagepunkterne mod den, kan anses for lovlig, dels at klagepunktsmeddelelsen, henset til dens betydning, utvetydigt skal henføres til en juridisk person, der vil kunne blive pålagt en bøde, og være rettet til denne (jf. dommen i sagen Papierfabrik August Koehler mod Kommissionen, nævnt i præmis 192 ovenfor, præmis 37 og 38, og dommen af 10.9.2009 i sagen Akzo Nobel m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 91 ovenfor, præmis 57 og den deri nævnte retspraksis).
- 319 Det kan derfor ikke antages, at Kommissionen i forbindelse med fastslåelse af den skærpende omstændighed ved gentagelsestilfælde kan antage, at en virksomhed skal holdes ansvarlig for en tidligere overtrædelse, for hvilken den ikke er blevet sanktioneret ved en kommissionsbeslutning, og i forbindelse med fastslåelsen af hvilken virksomheden ikke var adressat for en klagepunktsmeddelelse, således at en sådan virksomhed ikke har været i stand til under den procedure, der førte til vedtagelsen af den beslutning, hvorved den tidligere overtrædelse blev fastslået, at fremsætte sine argumenter med henblik på for dens vedkommende at bestride den eventuelle eksistens af en økonomisk enhed med andre virksomheder.
- 320 En sådan konklusion gælder så meget desto mere, når proportionalitetsprincippet kræver, at den tid, der er forløbet mellem den pågældende overtrædelse og en tidligere overtrædelse af konkurrencereglerne, tages i betragtning ved vurderingen af virksomhedens tilbøjelighed til at underlægge sig disse regler, og Domstolen har allerede understreget, at Kommissionen ikke kan være bundet af en eventuel forældelsesfrist for en sådan konstatering om gentagelsestilfælde (Domstolens dom af 8.2.2007, sag C-3/06 P, Groupe Danone mod Kommissionen, Sml. I, s. 1331, præmis 38, og dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 462; jf. ligeledes dommen af 25.10.2005 i sagen Groupe Danone mod Kommissionen, nævnt i præmis 250 ovenfor, præmis 353), og at en sådan konstatering derfor kan

foretages flere år efter fastslåelsen af en overtrædelse, på det tidspunkt hvor det under alle omstændigheder er umuligt for den pågældende virksomhed at bestride eksistensen af en sådan økonomisk enhed, navnlig hvis den ovenfor i præmis 313 nævnte formodning finder anvendelse.

321 Dernæst kan Kommissionens argument, hvorefter en forhøjelse af bøden for gentagelsestilfælde ligeledes er begrundet, henset til de overtrædelser, der blev fastslået i Kommissionens beslutning 90/417/EKSF af 18. juli 1990 om en procedure i henhold til artikel 65 [KS] vedrørende en aftale og samordnet praksis mellem europæiske producenter af koldvalsede flade produkter af rustfrit stål (EFT L 220, s. 28) og i Kommissionens beslutning 94/215/EKSF af 16. februar 1994 om en procedure i henhold til artikel 65 [KS] vedrørende aftaler og forskellige former for samordnet praksis mellem europæiske producenter af stålbjælker (EFT L 116, s. 1), heller ikke tages til følge. Ud over at disse beslutninger hverken er nævnt i klagepunktsmeddelelsen eller i den anfægtede beslutning, skal det fastslås, at de virksomheder, der er blevet sanktioneret i disse beslutninger — i lighed med de virksomheder, der blev straffet i legeringstilægssagen — ikke er de samme virksomheder i den i artikel 81 EF og 82 EF omhandlede forstand som dem, der blev sanktioneret i den anfægtede beslutning.

322 Hvad endelig angår Kommissionens argument, hvorefter moderselskabet i tilfælde, hvor det ejer næsten hele kapitalen i et datterselskab, ligeledes er adressat for den underretning, der er rettet til datterselskabet, og som følger af en tidligere kommissionsbeslutning, som sanktionerer det for en tilsidesættelse af konkurrenceretten, kan det heller ikke tages til følge. Selv om det nemlig ganske vist er rimeligt at antage, at et moderselskab faktisk har kendskab til en tidligere beslutning, som Kommissionen har rettet til datterselskabet, hvoraf det ejer næsten hele kapitalen, kan et sådant kendskab ikke opveje den manglende fastslåelse i den tidligere beslutning af en økonomisk enhed mellem et sådant moderselskab og datterselskabet med henblik på at pålægge moderselskabet ansvaret for den tidligere overtrædelse og forhøje de bøder, det bliver pålagt på grund af gentagelsestilfælde.

- 323 Det følger heraf, at dette anbringende er begrundet, og at den anfægtede beslutning skal ændres, uden at det er nødvendigt at undersøge de øvrige argumenter, som sagsøgerne har fremsat i forbindelse med dette anbringende. Der bliver redegjort for følgerne af denne ændring i præmis 461 og 462 nedenfor.

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af samarbejdsmeddelelsen af 2002 og en tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og ligebehandlingsprincippet ved vurderingen af samarbejdet

- 324 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har anført, at de indgav anmodninger om at drage fordel af en bødefritagelse eller en bødenedsættelse i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002. Kommissionen tilsidesatte imidlertid bestemmelserne i denne meddelelse ved vurderingen af arten og nytten af deres samarbejde. Ifølge sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 tilsidesatte Kommissionen endvidere deres berettigede forventninger for så vidt angår vurderingen af deres samarbejde i forbindelse med fastslåelsen af overtrædelsen i Tyskland. Endelig har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 påberåbt sig en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet i forbindelse med anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 for så vidt angår overtrædelsen i Belgien.

Samarbejdsmeddelelsen af 2002

- 325 Det bemærkes, at Kommissionen i samarbejdsmeddelelsen af 2002 har defineret de betingelser, hvorunder virksomheder, der samarbejder med Kommissionen med henblik på at fastslå et kartel, kan fritages for den bøde eller drage fordel af en nedsættelse af den bøde, de ellers ville være blevet pålagt.

326 For det første bestemmer samarbejdsmeddelelsen af 2002 i afsnit A, punkt 8, følgende:

»Kommissionen fritager en virksomhed for en bøde, den ellers ville være blevet pålagt, hvis:

- a) virksomheden er den første til at fremlægge bevismateriale, som efter Kommissionens opfattelse kan sætte den i stand til at vedtage en beslutning om at foretage en kontrolundersøgelse i henhold til artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 i forbindelse med et påstået kartel, der påvirker Fællesskabet, eller

- b) virksomheden er den første til at fremlægge bevismateriale, som efter Kommissionens opfattelse kan sætte den i stand til at konstatere en overtrædelse af [...] artikel 81 [EF] i forbindelse med et påstået kartel, der påvirker Fællesskabet.«

327 Samarbejdsmeddelelsen af 2002 bestemmer dernæst i afsnit B, punkt 20, at »[v]irksomheder, der ikke opfylder betingelserne [for bødefritagelse] i afsnit A ovenfor, kan være berettiget til en nedsættelse af bøder, de ellers ville være blevet pålagt«, og i punkt 21, at »[f]or at være berettiget hertil skal en virksomhed forsyne Kommissionen med bevismateriale vedrørende den formodede overtrædelse, som repræsenterer en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede er i besiddelse af, og bringe sin deltagelse i den formodede ulovlige aktivitet til ophør senest på det tidspunkt, hvor den fremlægger bevismaterialet«.

328 Hvad angår begrebet merværdi forklares det i punkt 22 i samarbejdsmeddelelsen af 2002:

»Begrebet »merværdi« betegner, i hvor høj grad det fremlagte bevismateriale i sig selv og/eller på grund af sin detailrigdom styrker Kommissionens muligheder for at bevise de pågældende forhold. I sin vurdering vil Kommissionen normalt anse skriftligt bevismateriale, der stammer fra det tidsrum, som forholdene vedrører, for at have større værdi end bevismateriale, der fremkommer senere. Bevismateriale, der er direkte relevant for de pågældende forhold, vil ligeledes normalt blive anset for at have større værdi end bevismateriale, som kun har indirekte relevans.«

329 Punkt 23, litra b), første afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 fastsætter en klassifikation i tre kategorier for bødenedsættelsen:

— »[f]ørste virksomhed, der opfylder punkt 21: en nedsættelse på 30-50 %

— [a]nden virksomhed, der opfylder punkt 21: en nedsættelse på 20-30 %

— [e]fterfølgende virksomheder, der opfylder punkt 21: en nedsættelse på indtil 20 %«.

330 Samarbejdsmeddelelsen af 2002 bestemmer i punkt 23, litra b), andet afsnit:

»For at kunne fastsætte nedsættelsens størrelse inden for hver af disse grupper vil Kommissionen tage tidspunktet for fremlæggelsen af det fremlagte bevismateriale, som falder ind under betingelserne fastlagt under [punkt] 21, i betragtning, foruden hvorvidt det repræsenterer betydelig merværdi. Kommissionen kan også tage omfanget og varigheden af samarbejde tilvejebragt af virksomheden efter datoen for fremlæggelsen i betragtning.«

331 Endelig bestemmer punkt 23, litra b), sidste afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002:

»[...] [S]åfremt en virksomhed indsender bevismateriale vedrørende forhold, som Kommissionen ikke tidligere har haft kendskab til, og som er af direkte betydning for alvoren eller varigheden af det formodede kartel, tager Kommissionen ikke disse elementer i betragtning, når den fastsætter en eventuel bøde, som skal pålægges den virksomhed, der har indsendt dette bevismateriale.«

Kommissionens skønsmargin og den af Unionens retsinstanser udøvede kontrol

332 Det skal erindres, at artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, som udgør retsgrundlaget for pålæggelse af bøder i tilfælde af overtrædelse af Unionens konkurrenceregler, giver Kommissionen en skønsmargin ved udmålingen af bøder (jf. i denne retning Retstens dom af 21.10.1997, sag T-229/94, Deutsche Bahn mod Kommissionen, Sml. II, s. 1689, præmis 127), der navnlig er en funktion af dens generelle konkurrencepolitik

(jf. i denne retning dommen i sagen *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 247 ovenfor, præmis 105 og 109). Det er i denne forbindelse, at Kommissionen for at sikre gennemsigtigheden i og den objektive karakter af sine beslutninger på bødeområdet har vedtaget og offentliggjort samarbejdsmeddelelsen i 2002. Der er tale om et instrument, som tilsigter at præcisere de kriterier, den påregner at anvende i forbindelse med udøvelsen af sin skønsbeføjelse, samtidig med, at trindhøjere retsregler overholdes. Heraf følger en selvbegrænsning af denne beføjelse (jf. analogt Rettens dom af 30.4.1998, sag T-214/95, *Vlaams Gewest mod Kommissionen*, Sml. II, s. 717, præmis 89), for så vidt som det påhviler Kommissionen at efterkomme de oplysende regler, den har pålagt sig selv (jf. analogt Rettens dom af 12.12.1996, sag T-380/94, *AIUFFASS og AKT mod Kommissionen*, Sml. II, s. 2169, præmis 57).

³³³ Kommissionens egen begrænsning af sin skønsbeføjelse som følge af vedtagelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 er dog ikke uforenelig med opretholdelsen af en væsentlig skønsmargen for Kommissionen (jf. analogt dommen i sagen *Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 60 ovenfor, præmis 224).

³³⁴ Samarbejdsmeddelelsen af 2002 indeholder forskellige fleksibilitetselementer, som giver Kommissionen mulighed for at udøve sin skønsbeføjelse i overensstemmelse med bestemmelserne i artikel 23 i forordning nr. 1/2003, således som disse er fortolket af Domstolen (jf. analogt dommen i sagen *Raiffeisen Zentralbank Österreich m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 60 ovenfor, præmis 224).

³³⁵ Det skal således anføres, at Kommissionen har en vid skønsmargen, når den skal vurdere, om de beviser, der er fremlagt af en virksomhed, som har udtrykt ønske om at drage fordel af samarbejdsmeddelelsen af 2002, har en betydelig merværdi i den i

meddelelsens punkt 21 omhandlede forstand (jf. i denne retning Domstolens dom af 10.5.2007, sag C-328/05 P, SGL Carbon mod Kommissionen, Sml. I, s. 3921, præmis 88, og dommen i sagen Hoechst mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 555). Hvad angår punkt 8, litra a) og b), i samarbejdsmeddelelsen af 2002 skal det fastslås, at denne betydelige skønsmargen følger af bestemmelsens ordlyd, som udtrykkeligt henviser til bevismateriale, som »efter Kommissionens opfattelse« er henholdsvis egnet til at sætte Kommissionen i stand til at træffe en beslutning om at foretage en kontrolundersøgelse eller at konstatere en overtrædelse. Vurderingen af arten og nytten af det samarbejde, en virksomhed tilvejebringer, indebærer nemlig komplekse faktuelle vurderinger (jf. i denne retning dom af 10.5.2007, SGL Carbon mod Kommissionen, præmis 81, og i sagen Carbone-Lorraine mod Kommissionen, nævnt i præmis 153 ovenfor, præmis 271).

³³⁶ Kommissionen har på samme måde, når den har fastslået, at bevismaterialet har en betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand, en skønsmargen, når den skal fastlægge det nøjagtige niveau for den bødenedsættelse, som den pågældende virksomhed skal have. Samarbejdsmeddelelsens punkt 23, litra b), første afsnit, fastsætter nemlig intervaller for bødenedsættelsen for de forskellige kategorier af virksomheder, mens punkt 23, litra b), andet afsnit, fastsætter de kriterier, som Kommissionen skal tage hensyn til for at definere nedsættelsesniveauet inden for disse intervaller.

³³⁷ Henset til den skønsmargen, som Kommissionen har ved vurderingen af samarbejdet med en virksomhed i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, kan Retten kun censurere en klar overskridelse af denne margen (jf. i denne retning dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 335 ovenfor, præmis 81, 88 og 89, og i sagen Hoechst mod Kommissionen, nævnt i præmis 158 ovenfor, præmis 555).

ThyssenKrupps samarbejde med henblik på fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien

- 338 Kommissionen besluttede i 773. betragtning til den anfægtede beslutning »at tildele ThyssenKrupp en nedsættelse [af bøden] på 20 % inden for det interval, der er fastsat i punkt 23, [litra] [b)], [andet afsnit], i samarbejdsmeddelelsen [af 2002]«.
- 339 I 769. betragtning til den anfægtede beslutning forklarer Kommissionen i denne henseende, at »[d]a ThyssenKrupp indgav sin anmodning [i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002], havde Kommissionen allerede foretaget tre kontrolundersøgelser i Belgien og havde modtaget to anmodninger [i medfør af samme meddelelse] fra Kone og Otis vedrørende kartelaktiviteterne i Belgien«.
- 340 Kommissionen anerkendte — efter i 770. betragtning til den anfægtede beslutning at have anført, at »[d]e nye oplysninger fra ThyssenKrupp omgrupperer hovedsagelig de mundtlige forklaringer om visse projekter for elevatorer og rulletrapper« — i 771. betragtning, at »[a]nmodningen [i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002] fra ThyssenKrupp giver en betydelig merværdi, fordi den giver supplerende oplysninger om [fortroligt]«. Kommissionen tilføjer i 771. betragtning, at »[i] øvrigt understøttede ThyssenKrupps bemærkninger det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af vedrørende de implicerede selskaber, de omfattede produkter og tjenesteydelser, den periode, som kartellet vedrørte, stedet for kartelmøderne og logistikken i den forbindelse samt kartellets funktion og gennemførelse«.
- 341 Kommissionen konkluderer i 772. betragtning til den anfægtede beslutning, at ThyssenKrupp »har fremlagt bevismateriale, der i betydelig grad har forbedret Kommissionens mulighed for at bevise overtrædelsen«, idet den præciserer, at »[d]et fremlagte bevismateriale imidlertid ikke vedrører faktiske omstændigheder, som Kommissionen tidligere har set bort fra, og det indeholder heller ikke nutidigt materiale«.

- 342 For det første har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at den anfægtede beslutning giver anledning til usikkerhed hvad angår den procentuelle bødenedsættelse, som Kommissionen havde til hensigt at yde ThyssenKrupp for samarbejdet i forbindelse med fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien. Kommissionen henviste i 773. betragtning til den anfægtede beslutning til en nedsættelse på 20 %, mens denne nedsættelse i 856. betragtning til den anfægtede beslutning var på 25 %. Ifølge disse sagsøgere havde ThyssenKrupp i henhold til princippet in dubio pro reo ret til den mest fordelagtige fortolkning af den anfægtede beslutning hvad angår størrelsen af selskabets sanktion. Bøden burde dermed have været nedsat med 25 % snarere end med 20 %.
- 343 Det skal fastslås, at sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 i denne henseende ikke kan støtte sig til princippet in dubio pro reo, hvorefter tvivlen kommer de pågældende virksomheder til gode, eftersom dette princip vedrører beviserne for eksistensen af en overtrædelse og tilsigter at afgøre, om Kommissionens faktiske konstateringer i den anfægtede beslutning støttes af det bevismateriale, den har fremlagt. Sagsøgerne har imidlertid ikke bestridt den overtrædelse, som de er blevet sanktioneret for i den anfægtede beslutning.
- 344 For så vidt angår sagsøgernes argument, hvorefter den bøde, som ThyssenKrupp blev pålagt for overtrædelsen i Belgien, burde være nedsat, eftersom 856. betragtning til den anfægtede beslutning redegør for en nedsættelse på 25 %, skal det erindres, at den bøde, der blev pålagt i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 1, fjerde led, omfatter en nedsættelse på 20 % i medfør af ThyssenKrupps samarbejde i forbindelse med anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002.
- 345 Man kan ganske vist ikke adskille en retsakts konklusion fra dens betragtninger, hvorfor den om nødvendigt må fortolkes under hensyntagen til de betragtninger, som har ført til dens vedtagelse (Domstolens dom af 15.5.1997, sag C-355/95 P, TWD mod

Kommissionen, Sml. I, s. 2549, præmis 21). Begrundelsen for den anfægtede beslutning lader imidlertid klart fremgå, at Kommissionen havde til hensigt at nedsætte ThyssenKrupps bøde med 20 % og ikke med 25 % i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002.

346 For det første anførte Kommissionen i 772. betragtning til den anfægtede beslutning, at »ThyssenKrupp fuldstændigt opfyldte betingelserne i punkt 21 [i samarbejdsmeddelelsen af 2002] [fortroligt] og fremlagde bevismateriale, som i betydelig grad forbedrede Kommissionens mulighed for at bevise overtrædelsen«. Kommissionen præciserede, at »[d]et fremlagte bevismateriale imidlertid ikke vedrører faktiske omstændigheder, som Kommissionen tidligere har set bort fra, og det indeholder heller ikke nutidigt materiale«, hvilket lader antage, at der kunne ske en mindre nedsættelse af bøden i forbindelse med intervallet i punkt 23, litra b), første afsnit, i samarbejdsmeddelelsen af 2002. For det andet bekræfter 773. betragtning til den anfægtede beslutning udtrykkeligt, at »[i] lyset af det ovenstående er det passende at tildele ThyssenKrupp en nedsættelse på 20 % inden for det [gældende] interval«.

347 De 25 %, der nævnes i 856. betragtning til den anfægtede beslutning, som sammenfatter alle de nedsættelser, der er tildelt de forskellige virksomheder som modydelse for deres samarbejde i forbindelse med den administrative procedure, skal i lyset af 772. og 773. betragtning til konklusionen i den anfægtede beslutning anses for at være en slåfejl. Det første klagepunkt, som sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 har fremsat, skal dermed forkastes.

348 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at ThyssenKrupp i henhold til samarbejdsmeddelelsen af 2002 burde have draget fordel af en nedsættelse på mindst 25 % af den bøde, selskabet blev pålagt for overtrædelsen i Belgien. ThyssenKrupp havde nemlig fremlagt beviser for faktiske forhold og

omstændigheder, som Kommissionen hidtil havde set bort fra. Der var endvidere tale om nøgleelementer i overtrædelsen.

- 349 Det skal i denne henseende fastslås, at sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 ikke har bestridt, at ThyssenKrupps samarbejde er omfattet af punkt 23, litra b), første afsnit, andet led, i samarbejdsmeddelelsen af 2002, og at virksomheden derfor havde ret til en bødenedsættelse på mellem 20 % og 30 %. Den nedsættelse af bøden med 20 %, som ThyssenKrupp blev tildelt i medfør af samarbejdet (773. betragtning til den anfægtede beslutning), befinder sig således inden for det interval, der i denne henseende er fastsat i meddelelsen.
- 350 Det skal ligeledes erindres, at Kommissionen har en vid skønsmargen, når den skal vurdere den nøjagtige bødenedsættelse, der skal gives inden for det i punkt 23, litra b), første afsnit, samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede interval, og Retten kan kun censurere en klar overskridelse af denne margen (jf. i denne retning dommen af 10.5.2007 i sagen SGL Carbon mod Kommissionen, nævnt i præmis 335 ovenfor, præmis 81, 88 og 89).
- 351 I den anfægtede beslutning besluttede Kommissionen efter at have anerkendt, at ThyssenKrupp havde ret til en bødenedsættelse, idet det »fremlagt[e] bevismateriale [...] i betydelig grad [forbedrede] Kommissionens mulighed for at bevise overtrædelsen«, at tildele en bødenedsættelse på 20 %, eftersom »[d]et fremlagte bevismateriale imidlertid ikke vedrør[te] faktiske omstændigheder, som Kommissionen tidligere ha[vde] set bort fra, og det indehold[t] heller ikke nutidigt materiale« (772. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 352 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 har imidlertid bestridt den materielle nøjagtighed af de foretagne konstateringer i 772. betragtning til den anfægtede beslutning.
- 353 De har for det første anført, at overtrædelsen i Belgien bestod af to faser, nemlig dels et kartel vedrørende markedsandelene eller fastfrysningen af markedsandelene, dels et kartel vedrørende fordelingen af offentlige og private udbud for at opnå samordnede markedsandele. Kommissionen støttede sig imidlertid kun på de af ThyssenKrupp fremlagte beviser til i 158. og 159. betragtning til den anfægtede beslutning at fastslå de pågældende virksomheders fastfrysning af markedsandelene. ThyssenKrupp havde dermed fremlagt oplysninger, som Kommissionen hidtil havde set bort fra vedrørende en grundbestanddel af overtrædelsen i Belgien, nemlig kartellet vedrørende opdelingen af sektoren for salg og installation af elevatorer og rulletrapper i Belgien.
- 354 Det skal i denne henseende fastslås, at de to aspekter af overtrædelsen, der er beskrevet i 158. betragtning til den anfægtede beslutning, er uadskilleligt forbundet. Fordelingen af offentlige og private udbud og af andre kontrakter »i overensstemmelse med den andel, der var samordnet på forhånd«, således som der redegøres for i tredje sætning i 158. betragtning, forudsætter eksistensen af et kartel vedrørende fordelingen af markedet, således som der redegøres for i første sætning i 158. betragtning samt i 159. betragtning til den anfægtede beslutning. Da sagsøgerne ikke har bestridt, at de af Kone og Otis fremlagte beviser i tilstrækkeligt omfang godtgør eksistensen af det i tredje sætning i 158. betragtning omhandlede kartel, skal det antages, at Kommissionen nødvendigvis havde kendskab til eksistensen af et kartel vedrørende markedsandele mellem de fire pågældende fabrikanter på tidspunktet for ThyssenKrupps anmodning.
- 355 Under alle omstændigheder fremgår det af Kommissionens sagsakter, at Kone fra februar 2004 oplyste Kommissionen om eksistensen af en reguleringsmekanisme mellem deltagerne i overtrædelsen i Belgien, når de reelle markedsandele var anderledes end de samordnede markedsandele, hvilket kun kunne påregnes i forbindelse med et

kartel vedrørende markedsandele. Under disse omstændigheder godtgør det forhold, at 159. betragtning til den anfægtede beslutning kun henviser til beviser fra ThyssenKrupp for at fastslå eksistensen af kartellet vedrørende markedsandele, ganske vist, at disse beviser forbedrede Kommissionens mulighed for at bevise overtrædelsen, men indebærer dog ikke, at de oplyste Kommissionen om faktiske omstændigheder, som den tidligere havde set bort fra.

³⁵⁶ Endvidere indebærer det forhold, at Kones repræsentanter som svar på et spørgsmål fra Kommissionen under et møde [*fortroligt*] og vedrørende »kilden til de anvendte markedsandele« erklærede, at de ikke kendte denne kilde, henset til det forhold, at markedsandelene allerede var blevet fastsat på det tidspunkt, hvor de tiltrådte deres stilling inden for Kone, på ingen måde, at Kommissionen ikke havde kendskab til eksistensen af kartellet vedrørende markedsandele inden [*fortroligt*], på hvilken dato Kommissionen modtog ThyssenKrupps anmodning. Derimod godtgør den blotte omstændighed, at Kommissionen spurgte Kones repræsentanter om, hvorledes de deltagende virksomheders markedsandele blev fastsat, i tilstrækkelig grad, at Kommissionen havde kendskab til eksistensen af et kartel vedrørende markedsandele allerede inden [*fortroligt*].

³⁵⁷ Således som det fremgår af sagsakterne, og henset til det materiale, som Kommissionen allerede havde kendskab til på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, nemlig eksistensen af et kartel vedrørende markedsandele og markedsandele, som faktisk blev samordnet mellem deltagerne, skal det antages, at de oplysninger, som denne virksomhed meddelte Kommissionen, ikke vedrørte faktiske omstændigheder, som Kommissionen hidtil havde set bort fra. Hvad endvidere angår påstanden om, at markedsandelene var blevet fastfrosset på grundlag af markedsstatistikker fra sektorsammenslutningen Agoria, tidligere Fabrimetal, skal det fastslås, at den kun bibragte en begrænset merværdi i forbindelse med fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien.

358 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 har dernæst gjort gældende, at ThyssenKrupp fremkom med et afgørende bidrag til fastslåelsen af overtrædelsen vedrørende vedligeholdelse og modernisering af elevatorer og rulletrapper i Belgien (771. betragtning til den anfægtede beslutning), idet selskabet var den første virksomhed, som fremlagde bevis for, at de implicerede virksomheder havde anvendt [*fortroligt*], hvilket medførte en skærpelse af overtrædelsen, således som det klart fremgår af en sammenligning mellem klagepunktsmeddelelsen og den anfægtede beslutning (189.-196. betragtning til den anfægtede beslutning).

359 Sagsøgerne har forklaret, at de gav Kommissionen en fotokopi fra Schindler som bevis for deres påstande [*fortroligt*]. Kommissionen angav dermed med urette i 772. betragtning til den anfægtede beslutning, at ThyssenKrupp ikke havde fremlagt et eneste bevis fra overtrædelsesperioden. Selv om denne fotokopi var blevet kopieret under de hos Schindler og Kone gennemførte kontroller, forstod Kommissionen kun betydningen af dette dokument på grund af ThyssenKrupps oplysninger. Merværdien lå netop i ThyssenKrupps supplerende forklaring snarere end i de beviser, som Kommissionen havde til rådighed, navnlig en erklæring fra Kone af 11. februar 2004, som angav, at der ikke havde været anvendt noget [*fortroligt*].

360 Det skal i denne henseende fastslås, at Schindlers fotokopi, som sagsøgerne har henvist til, allerede var i Kommissionens besiddelse på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning [*fortroligt*]. Det fremgår nemlig af de ubestridte konstateringer i 196. betragtning til den anfægtede beslutning og af de dokumenter, der er nævnt i fodnote 224 heri, at Schindlers fotokopi allerede var blevet beslaglagt hos Kone og Schindler i januar 2004. Under disse omstændigheder, selv om denne fotokopi udgør et nutidigt bevis for overtrædelsen, forholder det sig ikke desto mindre således, at dette dokument, som ThyssenKrupp fremsendte, ikke kan anses for at bibringe en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af på det tidspunkt, hvor denne virksomhed fremsatte sin

anmodning. Henset til det forhold, at dette dokument således ikke opfylder betingelserne i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002, var der ikke anledning til, at Kommissionen skulle tage det i betragtning med henblik på at fastsætte den bødenedsættelse, som ThyssenKrupp skulle tildeles i medfør af samarbejdet i forbindelse med anvendelsen af denne meddelelse. Det er kun det bevismateriale, som opfylder betingelserne i meddelelsens punkt 21, der giver ret til en bødenedsættelse i medfør af meddelelsen.

³⁶¹ ThyssenKrupp fremkom ganske vist, da selskabet fremsendte Schindlers fotokopi, med supplerende oplysninger vedrørende [*fortroligt*]. Disse oplysninger udgjorde imidlertid ikke, selv om de opfylder betingelserne i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002, nutidige beviser og vedrørte et faktisk forhold, nemlig [*fortroligt*], som allerede fremgik af Otis' forklaringer i marts 2004 (194. betragtning til den anfægtede beslutning og fodnote 222). Under alle omstændigheder fremgår det af 189. og 193.-196. betragtning til den anfægtede beslutning, at [*fortroligt*], som sagsøgerne har henvist til, udelukkende vedrørte funktionen og iværksættelsen af kartellet vedrørende vedligeholdelseskontrakter og ikke i sig selv udgjorde et afgørende element ved fastslåelsen af den i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 1, omhandlede overtrædelse.

³⁶² Endelig kan sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 ikke påstå, at det fremgår af en sammenligning mellem klagepunktsmeddelelsen og den anfægtede beslutning, at Kommissionen kunne fastslå en alvorligere overtrædelse efter de oplysninger, som ThyssenKrupp meddelte dem. En sammenligning mellem klagepunktsmeddelelsens punkt 196-200 og 189.-196. betragtning til den anfægtede beslutning, som sagsøgerne har omtalt, viser nemlig ingen skærpelse af kvalifikationen af de faktiske omstændigheder, der indtrådte mellem klagepunktsmeddelelsen og vedtagelsen af den anfægtede beslutning. Under alle omstændigheder kunne en eventuel skærpelse af kvalifikationen af overtrædelsen, der indtrådte efter klagepunktsmeddelelsen,

ikke være resultatet af Schindlers fotokopi og ThyssenKrupps forklaring i selskabets anmodning, eftersom anmodningen er tidligere end klagepunktsmeddelelsen, og Schindlers fotokopi og ThyssenKrupps forklaring allerede var blevet analyseret in extenso i punkt 196 og 200 i klagepunktsmeddelelsen.

- 363 På baggrund af det ovenstående skal det fastslås, at Kommissionen uden åbenbart at overskride sin skønsmargen kunne fastsætte ThyssenKrupps bødenedsættelse i medfør af samarbejdet i forbindelse med fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien til den mindste sats inden for intervallet i punkt 23, litra b), første afsnit, andet led, i samarbejdsmeddelelsen af 2002.
- 364 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at Kommissionen tilsidesatte ligebehandlingsprincippet ved at tildele ThyssenKrupp en bødenedsættelse på 20%, mens den tildelte Otis en bødenedsættelse på 40%, selv om samarbejdet forekommer at have været af tilsvarende art som ThyssenKrupps.
- 365 Ifølge fast retspraksis kan Kommissionen ikke ved vurderingen af karteldeltagerenes samarbejde underkende ligebehandlingsprincippet (jf. dommen i sagen Tribunal Krupp Thyssen Stainless og Acciai speciali Terni mod Kommissionen, nævnt i præmis 106 ovenfor, præmis 237, og dom af 20.3.2002, sag T-31/99, ABB Asea Brown Boveri mod Kommissionen, Sml. II, s. 1881, præmis 240 og den deri nævnte retspraksis).
- 366 Det argument, der er gengivet i præmis 364 ovenfor, og som tilsigter at fastslå en tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet, kan imidlertid ikke tages til følge.
- 367 For det første foretages vurderingen af merværdien af en anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 nemlig i henhold til det bevismateriale, som Kommissionen allerede er i besiddelse af. Da Otis' samarbejde imidlertid gik forud for ThyssenKrupps (96. og 98. betragtning til den anfægtede beslutning), rådede Kommissionen

over mere bevismateriale på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning i medfør af meddelelsen, end på tidspunktet for Otis' anmodning.

- 368 For det andet fremlagde Otis nutidige dokumentbeviser, som repræsenterede en betydelig merværdi (766. betragtning til den anfægtede beslutning), mens ThyssenKrupp kun fremlagde et enkelt nutidigt bevis, nemlig Schindlers fotokopi, jf. præmis 360 ovenfor, som imidlertid ikke opfyldte betingelserne i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002, eftersom den allerede var i Kommissionens besiddelse på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning i medfør af denne meddelelse.
- 369 Under disse omstændigheder befandt Otis og ThyssenKrupp sig ikke i sammenlignelige situationer, hvorfor Kommissionen ikke tilsidesatte ligebehandlingsprincippet ved at tildele ThyssenKrupp en bødenedsættelse på 20 % i medfør af bestemmelsens andet led.
- 370 Det fremgår af det ovenstående, at alle ThyssenKrupps klagepunkter vedrørende anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 på selskabets samarbejde med henblik på at fastslå overtrædelsen i Belgien skal forkastes.

ThyssenKrupps samarbejde med henblik på at fastslå overtrædelsen i Tyskland

- 371 Kommissionen besluttede i 812. betragtning til den anfægtede beslutning hverken at indrømme ThyssenKrupp bødefritagelse eller bødenedsættelse for selskabets samarbejde i forbindelse med fastslåelsen af overtrædelsen i Tyskland [*fortroligt*] (807. betragtning til den anfægtede beslutning).

372 I 808. betragtning til den anfægtede beslutning angiver Kommissionen, at »ThyssenKrupp fremsætter visse bemærkninger vedrørende [fortroligt]«. »Disse bemærkninger støttes [imidlertid] ikke af noget nutidigt bevismateriale, og Kommissionen har ikke fundet noget bevis, som underbygger dem.«

373 Kommissionen anfører dernæst i 809. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[a]ndre af de oplysninger, som ThyssenKrupp er fremkommet med [fortroligt] underbygger blot bevismaterialet i klagepunktsmeddelelsen, hvilket hverken udgør et afgørende bidrag eller bibringer en betydelig merværdi«.

374 Endelig forklarer Kommissionen i 810. og 811. betragtning til den anfægtede beslutning, navnlig følgende:

»810 [...] ThyssenKrupps bemærkninger har ikke været afgørende for Kommissionens fastslåelse af overtrædelser, fordi den allerede rådede over tilstrækkeligt bevismateriale, således som det er godtgjort i klagepunktsmeddelelsen. [...] ThyssenKrupp har ikke fremlagt bevismateriale, som hidrører fra den af undersøgelsen omfattede periode. ThyssenKrupps erklæringer, der er fremsat efter modtagelsen af klagepunktsmeddelelsen og efter, at virksomheden fik aktindsigt, underbygger derimod kun det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af. [...] [D]e ensidige erklæringer, der ikke er underbyggede, vedrører [fortroligt] og forbliver ugrundede.

811 I lyset af ovenstående kan ThyssenKrupps oplysninger ikke anses for at bibringe en betydelig merværdi i medfør af samarbejdsmeddelelsen [af 2002]. [fortroligt] Selv på dette tidspunkt begrænsede ThyssenKrupp samarbejdet [fortroligt] til blot at bekræfte erklæringer, som allerede var fremsat af andre kartelmedlemmer [fortroligt]«.

- 375 Sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 har anført, at Kommissionen tilsidesatte samarbejdsmeddelelsen af 2002, for så vidt som den ikke antog, at det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale vedrørende de i Tyskland begåede overtrædelser havde en betydelig merværdi.
- 376 For det første afholdt ThyssenKrupp sig fra at bestride de faktiske omstændigheder, der var kritiseret i klagepunktsmeddelelsen, og bekræftede og supplerede dem. Selskabet forbedrede derfor Kommissionens mulighed for at bevise overtrædelser i overensstemmelse med punkt 22, første punktum, i samarbejdsmeddelelsen af 2002. ThyssenKrupp stillede omgående resultaterne af sine interne undersøgelser til rådighed for Kommissionen, efter at selskabet havde klarlagt de i Tyskland begåede overtrædelser.
- 377 For det andet gav ThyssenKrupp ved at fremkomme med oplysninger [*fortroligt*] Kommissionen bevismateriale, som repræsenterede en betydelig merværdi, og som begrundede en nedsættelse på 20% af den bøde, som selskabet skulle pålægges for overtrædelser i Tyskland. Beviserne [*fortroligt*] repræsenterede en betydelig merværdi, uafhængigt af det forhold, at Kommissionen tager hensyn til sådanne beviser. Ved at undlade at tage hensyn til sådant materiale tilsidesatte Kommissionen sagsøgernes berettigede forventning, eftersom det fremgår af klagepunktsmeddelelsens punkt 617, at [*fortroligt*] blev taget i betragtning ved vurderingen af hver overtrædelses grovhed.
- 378 Det skal i denne henseende bemærkes, at samarbejdsmeddelelsen af 2002 i modsætning til punkt D, nr. 2), andet led, i Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 1996 C 207, s. 4) (herefter »samarbejdsmeddelelsen af 1996«) ikke fastsætter en bødenedsættelse til fordel for en virksomhed, som efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen, ikke bestrider de faktiske omstændigheder, som Kommissionen baserer sine indvendinger på.

- 379 I forbindelse med samarbejdsmeddelelsen af 2002 skal en virksomhed for at være berettiget til en bødenedsættelse forsyne Kommissionen med bevismateriale vedrørende den formodede overtrædelse, som repræsenterer en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, Kommissionen allerede er i besiddelse af (meddelelsens punkt 21).
- 380 Henset til den skønsmargen, som Kommissionen har ved vurderingen af en virksomheds samarbejde i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, navnlig for at afgøre, om bevismaterialet repræsenterer en betydelig merværdi, kan Retten kun censurere en åbenbar overskridelse af denne margen (jf. præmis 350 ovenfor).
- 381 Det skal derfor undersøges, om Kommissionen åbenbart overskred sin skønsmargen ved at fastslå, at det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale ikke repræsenterede en betydelig merværdi i meddelelsens forstand.
- 382 I overensstemmelse med meddelelsens punkt 21 og 22 tager Kommissionen med henblik på at vurdere merværdien af det af en virksomhed fremlagte bevismateriale ikke kun hensyn til bevismaterialets art og/eller detailrigdom, men ligeledes til bevismateriale, den allerede havde i sin besiddelse på det tidspunkt, hvor den pågældende virksomhed fremsatte sin anmodning.
- 383 Det skal i denne henseende fastslås, at på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning [*fortroligt*], havde Kommissionen ikke kun allerede modtaget anmodninger i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 fra Kone, Otis og Schindler vedrørende overtrædelsen i Tyskland, men ligeledes organiseret to rækker af kontrolundersøgelser i medfør af artikel 14, stk. 3, i forordning nr. 17 (104. og 106. betragtning til den anfægtede beslutning) og fremsat anmodninger om oplysninger i henhold til artikel 18 i forordning nr. 1/2003 til de virksomheder, der deltog i overtrædelsen i

Tyskland, til sammenslutningerne VDMA, VFA og VMA og til flere kunder i Tyskland (110., 111. og 113. betragtning til den anfægtede beslutning). Endvidere havde Kommissionen allerede indsamlet tilstrækkeligt bevismateriale til at meddele deltagerne i overtrædelsen i Tyskland klagepunkterne den 7. oktober 2005, inden ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning (135. betragtning til den anfægtede beslutning). I øvrigt har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 ikke bestridt, at ThyssenKrupps angivelser ikke blev støttet af nutidigt bevismateriale (808. og 810. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 384 For så vidt angår de af sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 fremsatte angivelser, hvorefter ThyssenKrupp »bekræftede og supplerede« de faktiske omstændigheder vedrørende kartellet i Tyskland, skal det fastslås, at sagsøgerne ikke, ud over bevismaterialet vedrørende kartellets hemmeligholdelse, er fremkommet med nogen præcisering af det bevismateriale, som de fremkom med, eller hvorledes det repræsenterede en betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.
- 385 Hvad angår bevismaterialet vedrørende [*fortroligt*] i Tyskland fremgår det af de i klagepunktsmeddelelsens punkt 234-236 nævnte dokumenter og 219.-221. betragtning til den anfægtede beslutning, at det af Kone, Otis og Schindler fremlagte bevismateriale, som ligger forud for ThyssenKrupps anmodning, allerede var tilstrækkeligt til at fastslå, at deltagerne i kartellet i Tyskland havde truffet forskellige forholdsregler [*fortroligt*].
- 386 For så vidt som det af sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 fremsatte argument vedrører [*fortroligt*], skal det anføres, at disse forsøg, for så vidt som de er fastslået, vedrører en periode efter overtrædelsen, således som den er fastslået i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 2. Dette bevismateriale kunne dermed ikke

forbedre Kommissionens mulighed for at fastslå overtrædelsen og bibringer dermed ingen betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.

- 387 Da det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale i denne sag ikke opfyldte betingelserne i denne bestemmelse, afslog Kommissionen med rette at indrømme ThyssenKrupp en bødenedsættelse i medfør af meddelelsens punkt 23, litra b), sidste afsnit.
- 388 Hvad endelig angår klagepunktet vedrørende en tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, er der i præmis 179 ovenfor erindret om, at enhver borger, som befinder sig i en situation, hvor Unionens administration har givet den pågældende anledning til at nære begrundede forhåbninger, kan påberåbe sig princippet om beskyttelse af den berettigede forventning.
- 389 Den omstændighed, at Kommissionen i klagepunktsmeddelelsens punkt 617 forklarede, at den med henblik på at vurdere overtrædelsens grovhed navnlig ville tage hensyn til, at karteldeltagerne havde truffet betydelige forholdsregler for, at kartellet ikke skulle blive opdaget, kan imidlertid ikke anses for et præcist løfte om, at ThyssenKrupp ville drage fordel af en bødenedsættelse på grund af samarbejdet i medfør af punkt 23 i samarbejdsmeddelelsen af 2002. Bødenedsættelsen i medfør af denne bestemmelse afhænger nemlig af det fremlagte bevismateriales betydelige merværdi, hvorom klagepunktsmeddelelsens punkt 617 ikke indeholder nogen angivelse. Da ThyssenKrupp på det tidspunkt, hvor selskabet modtog klagepunktsmeddelelsen, endnu ikke havde fremsat anmodningen i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 for overtrædelsen i Tyskland, kunne klagepunktsmeddelelsens punkt 617 desuden under alle omstændigheder ikke skabe berettigede forventninger om merværdien af endnu ikke fremlagt bevismateriale. Dette sidste klagepunkt skal dermed også forkastes.

390 Det fremgår af det ovenstående, at alle ThyssenKrupps klagepunkter vedrørende anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 på samarbejdet med henblik på fastslåelsen af overtrædelsen i Tyskland skal forkastes.

ThyssenKrupps samarbejde med henblik på fastslåelsen af samarbejdet i Luxembourg

391 ThyssenKrupp, som var den tredje virksomhed til at fremsætte en anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 vedrørende kartellet i Luxembourg (119. betragtning til den anfægtede beslutning), drog ikke fordel af en bødenedsættelse i medfør af denne meddelelse for så vidt angår dette kartel (828. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen forklarer i denne henseende i 827. betragtning til den anfægtede beslutning:

»Kommissionen bemærker, at den allerede havde foretaget en kontrolundersøgelse i Luxembourg, og at den havde modtaget to bekræftende anmodninger fra Kone og Otis [i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002] vedrørende kartelaktiviteterne i Luxembourg, inden ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning [i medfør af samme meddelelse]. [...] ThyssenKrupps anmodning består af virksomhedens korte mundtlige erklæring og indeholder hverken noget nutidigt bevismateriale eller nye væsentlige oplysninger, idet den begrænser sig til samlet at bekræfte oplysninger, som Kommissionen allerede havde kendskab til, f.eks. hvad angår de personer, der deltog i kartellet. ThyssenKrupp er derfor ikke fremkommet med noget nyt bevismateriale med en væsentlig merværdi og har ikke mærkbart — sammenlignet med det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af på tidspunktet for fremsendelse — forbedret Kommissionens mulighed for at bevise de pågældende faktiske omstændigheder. ThyssenKrupp har efter anmodningen [...] ikke samarbejdet yderligere, undtagen for at besvare Kommissionens anmodning om oplysninger i medfør af artikel 18, stk. 2, [i forordning nr. 1/2003].«

392 Sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 har anført, at Kommissionen anvendte samarbejdsmeddelelsen af 2002 retligt forkert, eftersom den ikke tog hensyn til merværdien af det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale. ThyssenKrupp gav nemlig Kommissionen bevismateriale, som repræsenterede en betydelig merværdi, ved ikke at bestride de faktiske omstændigheder, der var redegjort for i klagepunktsmeddelelsen, og ved at underbygge og supplere de af Kommissionen udtrykte klagepunkter, hvilket i overensstemmelse med punkt 23, litra b), første afsnit, andet led, i samarbejdsmeddelelsen af 2002 medfører en nedsættelse på 20 %-30 % af den bøde, som selskabet blev pålagt for kartellet i Luxembourg.

393 Således som det allerede er anført i præmis 378 ovenfor, fastsætter samarbejdsmeddelelsen af 2002 ikke en bødenedsættelse til fordel for en virksomhed, som efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen ikke bestrider de faktiske omstændigheder, som Kommissionen baserer sine indvendinger på. Det skal derfor undersøges, om Kommissionen, henset til den vide skønsmargen, den råder over ved vurderingen af en virksomheds samarbejde i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, åbenbart overskred denne skønsmargen ved at fastslå, at det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale ikke repræsenterede en betydelig merværdi i forhold til det materiale, den allerede var i besiddelse af på det tidspunkt, hvor virksomheden fremsatte sin anmodning i medfør af denne meddelelse.

394 Det skal i denne sag for det første fastslås, at sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07, som ikke har anfægtet, at Kone blev indrømmet en bødefritagelse i medfør af punkt 8, litra b), i samarbejdsmeddelelsen af 2002, heller ikke har bestridt, at de af Kone fremsatte oplysninger allerede gav Kommissionen mulighed for at fastslå en overtrædelse i Luxembourg (816. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen havde dermed allerede modtaget tilstrækkeligt bevismateriale til at fastslå en overtrædelse i Luxembourg på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning. Endvidere havde Kommissionen også forud for ThyssenKrupps anmodning allerede modtaget en anmodning fra Otis i marts 2004, hvorefter denne

sidstnævnte drog fordel af en nedsættelse på 40 % af den bøde, som selskabet blev pålagt for overtrædelsen i Luxembourg (118. og 823. betragtning til den anfægtede beslutning).

- 395 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 ikke bestridt, at ThyssenKrupp i sin anmodning [*fortroligt*] ikke gav Kommissionen noget nutidigt bevismateriale (827. betragtning til den anfægtede beslutning). Skriftligt bevismateriale, der stammer fra det tidsrum, som forholdene vedrører, har imidlertid i overensstemmelse med punkt 22 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 større værdi end bevismateriale, der fremkommer senere.
- 396 Sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 er imidlertid fremkommet med mere materiale, som efter deres opfattelse godtgør, at det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale bibragte en betydelig merværdi i forhold til det materiale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af.
- 397 For det første har disse sagsøgere støttet sig til de mange henvisninger til ThyssenKrupps anmodning i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 i den anfægtede beslutning med henblik på at godtgøre dennes merværdi.
- 398 Den omstændighed, at Kommissionen i den anfægtede beslutning udnyttede alt det bevismateriale, den var i besiddelse af, og dermed ligeledes de af ThyssenKrupp meddelte oplysninger i anmodningen [*fortroligt*], godtgør imidlertid ikke, at disse oplysninger repræsenterede en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af på dette tidspunkt. Vurderingen af merværdien i den i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand foretages nemlig i henhold til samarbejdets kvalitet og sammenligningen heraf med det bevismateriale, som Kommissionen allerede var i besiddelse af.

- 399 I denne sammenhæng kan sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 ikke påberåbe sig, at Kommissionen tilsidesatte sin begrundelsespligt, idet den med urette bagatelliserede betydningen for virksomhederne af at give Kommissionen detaljerede beviser. Ifølge fast retspraksis skal den begrundelse, som kræves i henhold til artikel 253 EF, klart og utvetydigt angive de betragtninger, som den unionsinstitution, der har udstedt den anfægtede retsakt, har lagt til grund, således at de berørte parter kan få kendskab til grundlaget for den trufne foranstaltning, og således at den kompetente ret kan udøve sin prøvelsesret (Domstolens dom af 2.4.1998, sag C-367/95 P, Kommissionen mod Sytraval og Brink's France, Sml. I, s. 1719, præmis 63, og af 30.9.2003, sag C-301/96, Tyskland mod Kommissionen, Sml. I, s. 9919, præmis 87). I denne sag redegjorde Kommissionen imidlertid klart i 825.-828. betragtning til den anfægtede beslutning (jf. navnlig præmis 391 ovenfor) for grundene til, at der ikke kunne indrømmes en nedsættelse af den bøde, der blev pålagt for overtrædelsen i Luxembourg.
- 400 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at Kommissionen støtter sig til ThyssenKrupps erklæringer for i 307. betragtning til den anfægtede beslutning at henvise til de forholdsregler, som deltagerne i overtrædelsen traf for at skjule møderne og kontakten mellem konkurrenter.
- 401 Det skal fastslås, at ThyssenKrupps erklæringer, der er nævnt i 307. betragtning til den anfægtede beslutning, redegør for anvendelsen af en anden mobiltelefon [*fortroligt*] tilhørende TKAL med taletidskort for at organisere konkurrencebegrænsende møder. De anstrengelser, som deltagerne i kartellet i Luxembourg gjorde sig med henblik på at skjule deres møder og kontakt, fremgår allerede klart af Kones anmodning af 5. februar 2004, navnlig af punkt 3.4.2 og 3.4.5. Under disse omstændigheder foretog Kommissionen ikke en åbenbar overskridelse af sin skønsmargen ved at fastslå, at ThyssenKrupps erklæringer, der er gentaget i 307. betragtning til den anfægtede beslutning, ikke repræsenterede en betydelig merværdi i forhold til det materiale, den allerede var i besiddelse af.

- 402 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at ThyssenKrupp var den første virksomhed til at anføre over for Kommissionen, at de ulovlige møder blev organiseret [*fortroligt*] (303. betragtning til den anfægtede beslutning). Det fremgår i denne henseende af fodnote 455 i den anfægtede beslutning, at ThyssenKrupps bidrag [*fortroligt*] gik forud for konkurrenternes bidrag.
- 403 Således som det fremgår af sagsakterne, skal det imidlertid fastslås — i modsætning til det af sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 hævdede — at Kommissionen kendte til [*fortroligt*] rolle i organisationen af ulovlige møder inden ThyssenKrupps bidrag, nemlig efter Kones og Otis' erklæringer i februar og marts 2004. Under disse omstændigheder kan ThyssenKrupps erklæringer, der er nævnt i foregående præmis, ikke tillægges nogen betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.
- 404 Selv hvis det antages, at ThyssenKrupp havde været den første virksomhed til at give de ovenfor i præmis 402 nævnte oplysninger, foretog Kommissionen under alle omstændigheder ikke en åbenbar overskridelse af sin skønsmargen ved at antage, at dette materiale ikke bibragte nogen betydelig merværdi i den i meddelelsens punkt 21 omhandlede forstand. Ud over det forhold, at identiteten af den virksomhed, der indkaldte til de ulovlige møder, ikke kan anses for et vigtigt element for at bevise, at der fandtes et kartel, fremgår det nemlig af 721. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen ikke anså de pågældende oplysninger for tilstrækkeligt overbevisende til at konkludere, at [*fortroligt*] var anstifter af kartellet i Luxembourg eller havde spillet en afgørende rolle heri.
- 405 For det fjerde oplyste ThyssenKrupp i sin anmodning Kommissionen om [*fortroligt*] eksistensen af en justeringsmekanisme. Der skete automatisk en ny fordeling af projekter mellem karteldeltagerne, når de samordnede markedsandele ikke blev overholdt (317. og 336. betragtning til den anfægtede beslutning). Kommissionen nævnte

i denne henseende i den anfægtede beslutning (fodnote 484 og 517 i den anfægtede beslutning) et bidrag fra Kone af 29. oktober 2004, som ikke var frivilligt, og som er meget senere end ThyssenKrupps bidrag.

- 406 Således som det fremgår af sagsakterne, skal det imidlertid fastslås, at ThyssenKrupp i sin anmodning [*fortroligt*] udelukkende anførte, at formålet med fordelingen af projekter var at fastfryse markedsandelene, og at den manglende overholdelse af aftaler gav anledning til en regulering af efterfølgende projekter. Kommissionen var imidlertid allerede i besiddelse af disse oplysninger på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning. De af ThyssenKrupp meddelte oplysninger vedrørende justeringsmekanismen kan dermed ikke tillægges nogen betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.
- 407 For det femte anførte ThyssenKrupp i sit bidrag [*fortroligt*], at projektlisterne indeholdt projektnavne, elevatorkvantiteter og priser. Kommissionen anvendte disse oplysninger i litra a), c) og d) i 321. betragtning til den anfægtede beslutning uden dog at anerkende, at der var tale om et bidrag fra ThyssenKrupp.
- 408 Således som det fremgår af sagsakterne, skal det imidlertid fastslås, at Kommissionen allerede var i besiddelse af de i foregående præmis nævnte oplysninger på det tidspunkt, hvor ThyssenKrupp fremsatte sin anmodning. De pågældende oplysninger kan dermed ikke tillægges nogen betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.
- 409 For det sjette har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at Kommissionen anvender oplysninger vedrørende vedligeholdelseskontraktens indhold og støtter sig i denne henseende til Kones bidrag af 5. februar 2004 og til ThyssenKrupps

[*fortroligt*], idet Schindlers og Luxlifts oplysninger først fremkom efterfølgende (348. betragtning til den anfægtede beslutning). Da Kommissionen imidlertid fik oplysningerne i 348. betragtning bekræftet ved fire erklæringer fra konkurrenter, havde den åbenbart ikke kunnet have tiltro til Kones erklæring alene.

410 Således som det fremgår af sagsakterne, skal det imidlertid fastslås, at Kone forud for ThyssenKrupps anmodning [*fortroligt*] den 5. og 11. februar 2004 var fremkommet med oplysninger om vedligeholdelseskontrakterne, som var meget mere detaljerede end ThyssenKrupps, og at Otis den 23. marts 2004 mundtligt havde bekræftet disse oplysninger. Under disse omstændigheder kan de af ThyssenKrupp meddelte oplysninger vedrørende vedligeholdelseskontrakterne i forbindelse med anmodningen i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 ikke tillægges nogen betydelig merværdi.

411 Det følger af det ovenstående, at sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 ikke har godtgjort, at Kommissionen åbenbart overskred sin skønsmargen ved at antage, at det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale ikke repræsenterede nogen betydelig merværdi i den i punkt 21 i samarbejdsmeddelelsen af 2002 omhandlede forstand.

412 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 påstået, at Kommissionen foretog et åbenbart fejlskøn ved at se bort fra den luxembourgske konkurrencemyndigheds beslutning [*fortroligt*], som indrømmede ThyssenKrupp bødefritagelse, idet det således blev antydet, at selskabets samarbejde var tilstrækkeligt

efter luxembourgsk ret til at indrømme straffritagelse eller -nedsættelse, og at selskabets samarbejde repræsenterede en merværdi.

- 413 Det skal i denne henseende bemærkes, at udtalelsen om bødefritagelse fra det luxembourgiske konkurrenceråd [*fortroligt*] vedrører TKAL's og TKE's anmodning om bødefritagelse for overtrædelsen i Luxembourg og bekræfter, at denne anmodning opfylder behovene under proceduren i Luxembourg (artikel 1 og 2 i udtalelsen om bødefritagelse). Denne udtalelse indeholder imidlertid ingen kvalitativ vurdering af det af ThyssenKrupp fremlagte bevismateriale. Det luxembourgiske konkurrenceråd var nemlig af den opfattelse, at det var »hensigtsmæssigt at udsætte afgørelsen af realiteten i anmodningen om bødefritagelse i afventning af Kommissionens hurtige udstedelse af instrukser [...]« (udtalelse om bødefritagelse, punkt 6 og artikel 3). Under disse omstændigheder kan sagsøgernes argument ikke tages til følge.
- 414 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 påstået, at Kommissionen på grund af de åbenbare sproglige vanskeligheder, som de tjenestemænd, der behandlede sagen, stødte på, og som gav sig udslag i en urigtig fortolkning af visse bevismaterialer, ikke vurderede merværdien af ThyssenKrupps bidrag i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002 korrekt. Dette argument skal imidlertid forkastes af de grunde, der fremgår af præmis 86 ovenfor.
- 415 Det fremgår af det ovenstående, at alle ThyssenKrupps klagepunkter vedrørende anvendelsen af samarbejdsmeddelelsen af 2002 på samarbejdet med henblik på at fastslå overtrædelsen i Luxembourg skal forkastes.
- 416 Dette anbringende skal derfor forkastes i sin helhed.

Anbringendet vedrørende tilsidesættelsen af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, ligebehandlingsprincippet, proportionalitetsprincippet og princippet om god forvaltningsskik ved fastsættelsen af den indrømmede bødenedsættelse for samarbejdet uden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen af 2002

- 417 Kommissionen angav i klagepunktsmeddelelsens punkt 614, at den påtænkte »at indrømme en nedsættelse [af bøden] for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen [af 2002], navnlig når et selskab ikke anfægte[de], eller når det yde[de] en supplerende hjælp, som gav mulighed for at afklare eller supplere de af Kommissionen fastslåede faktiske omstændigheder«.
- 418 Kommissionen anførte i 758. betragtning til den anfægtede beslutning, at »[f]or så vidt som klagepunktsmeddelelsens punkt 614 skabte løfter i denne sag, [havde den] besluttet at fortolke dette punkt til fordel for de virksomheder, som på dette grundlag havde bidraget til fastslåelsen af de faktiske omstændigheder ved den overtrædelse, der er redegjort for i den [anfægtede] beslutning, ved ikke at anfægte de faktiske omstændigheder eller ved at fremkomme med andre oplysninger eller supplerende præciseringer«.
- 419 Kommissionen indrømmede således alle deltagerne i de fire overtrædelser, med undtagelse af dels de virksomheder, der drog fordel af en bødefritagelse (762., 817. og 839. betragtning til den anfægtede beslutning), dels Kone i forbindelse med kartellet i Nederlandene (851. betragtning til den anfægtede beslutning), en nedsættelse af bøden på 1 % for deres samarbejde uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002 i medfør af den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder, der var redegjort for i klagepunktsmeddelelsen (768., 774., 777., 794., 801., 806., 813., 824., 829., 835., 845., 854., 855. og 856. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 420 For det første er sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 af den opfattelse, at de lovligt kan kræve en nedsættelse på

mindst 10% af den bøde, som ThyssenKrupp blev pålagt for overtrædelserne i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene i medfør af den manglende anfægtelse af de i klagepunktsmeddelelsen nævnte faktiske omstændigheder. Sådanne berettigede forventninger følger efter deres opfattelse af klagepunktsmeddelelsens punkt 614 og af Kommissionens beslutningspraksis, i medfør af hvilken en virksomhed, der ikke bestrider rigtigheden af de faktiske omstændigheder, som den kritiseres for i klagepunktsmeddelelsen, drager fordel af en nedsættelse på 10% af bøden i overensstemmelse med samarbejdsmeddelelsen af 1996.

421 For det første er der i præmis 388 ovenfor erindret om, at enhver borger, som befinder sig i en situation, hvor Unionens administration har givet den pågældende anledning til at nære begrundede forhåbninger, kan påberåbe sig princippet om beskyttelse af den berettigede forventning.

422 Som anført i præmis 180 ovenfor, kan en person derimod ikke påberåbe sig en tilside-sættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, såfremt administrationen ikke har afgivet præcise løfter. Sådanne løfter skal være præcise, ubetingede og samstemmende og hidrøre fra pålidelige og troværdige kilder.

423 Samarbejdsmeddelelsen af 2002 fastsætter ganske vist ikke i modsætning til samarbejdsmeddelelsen af 1996 en bødenedsættelse til fordel for en virksomhed, som efter at have modtaget klagepunktsmeddelelsen ikke bestrider rigtigheden af de faktiske omstændigheder, som Kommissionen baserer sine indvendinger i klagepunktsmeddelelsen på. Kommissionen anerkendte imidlertid i 758. betragtning til den anfægtede beslutning, at klagepunktsmeddelelsens punkt 614 havde skabt en berettiget forventning hos virksomhederne om, at den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder ville medføre en bødenedsættelse uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002.

- 424 Kommissionen angav i klagepunktsmeddelelsens punkt 614, at den påtænkte »at indrømme en nedsættelse [af bøden] for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen [af 2002], navnlig når et selskab ikke anfægte[de], eller når det yde[de] en supplerende hjælp, som gav mulighed for at afklare eller supplere de af Kommissionen fastslåede faktiske omstændigheder«. En sådan angivelse kan ikke anses for at være et præcist løfte, som afføder begrundede forhåbninger hos sagsøgerne om, at de ville blive indrømmet en bødenedsættelse på mere end 1%. Klagepunktsmeddelelsens punkt 614 angiver nemlig ikke størrelsen af eller satsen for den nedsættelse, der i givet fald skulle tildeles de pågældende virksomheder, således at der i intet tilfælde kan skabes nogen berettiget forventning herom.
- 425 For det andet skal sagsøgerenes argument, hvorefter Kommissionen fraveg sin tidligere praksis, i medfør af hvilken en virksomhed, der ikke bestrider rigtigheden af de faktiske omstændigheder, som den kritiseres for i klagepunktsmeddelelsen, drager fordel af en nedsættelse på 10% af den bøde, virksomheden er blevet pålagt, eftersom — således som det er anført i præmis 153 ovenfor — Kommissionens beslutningspraksis ikke udgør de retlige rammer for de bøder, der pålægges på konkurrenceområdet.
- 426 Endvidere har sagsøgerne ikke bestridt, at det kun er samarbejdsmeddelelsen af 2002, der finder anvendelse på deres anmodninger. Kommissionens beslutningspraksis eller retspraksis vedrørende anvendelsen af punkt D, nr. 2), andet led, i samarbejdsmeddelelsen af 1996 kan derfor under alle omstændigheder ikke afføde en berettiget forventning hos sagsøgerne hvad angår størrelsen af den bødenedsættelse, der indrømmes på grund af den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder for kartellerne i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene, på baggrund af klagepunktsmeddelelsens punkt 614.
- 427 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-144/07 og T-154/07 anført, at Kommissionen tilsidesatte proportionalitetsprincippet ved ikke at indrømme en nedsættelse

på 10 % på grund af den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder. Sagsøgerne har ligeledes i denne henseende gjort en tilsidesættelse af princippet om god forvaltningsskik gældende, eftersom Kommissionen havde ansøret virksomhederne til ikke at bestride de faktiske omstændigheder, men kun indrømmede dem en bødenedsættelse på 1 %.

- 428 Det skal i denne henseende erindres, at proportionalitetsprincippet indebærer, at EU-institutionernes retsakter ikke må gå videre end, hvad der er nødvendigt og passende for gennemførelsen af de lovlige formål, der forfølges med det pågældende regelsæt, idet det forudsættes, at den mindst bebyrdende foranstaltning skal vælges, såfremt det er muligt at vælge mellem flere egnede foranstaltninger, og at byrderne ikke herved må være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål (Domstolens dom af 5.5.1998, sag C-180/96, Det Forenede Kongerige mod Kommissionen, Sml. I, s. 2265, præmis 96, og Rettens dom af 12.9.2007, sag T-30/05, Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 223).
- 429 For så vidt angår satsen for en eventuel bødenedsættelse på grund af den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder skal det anføres, at det fremgår af retspraksis, at en virksomhed, der udtrykkeligt erklærer, at den ikke bestrider de faktiske forhold, som Kommissionen lægger vægt på over for den, kan antages at have bidraget til at lette Kommissionens opgave med hensyn til konstatering og bekæmpelse af overtrædelser af Unionens konkurrenceregler (Rettens domme af 14.5.1998, sag T-352/94, Mo och Dömsjö mod Kommissionen, Sml. II, s. 1989, præmis 395, og sag T-327/94, SCA Holding mod Kommissionen, Sml. II, s. 1373, præmis 157).
- 430 I 758. betragtning til den anfægtede beslutning angav Kommissionen imidlertid, at »[n]edsættelsens omfang skal tage hensyn til, at samarbejdet efter klagepunktsmeddelelsen, hvor Kommissionen allerede har fastslået alle forhold i overtrædelserne, på et tidspunkt, hvor virksomheden allerede har kendskab til alle undersøgelsens forhold og har fået aktindsigt i undersøgelsen, i bedste fald kun giver virksomheden mulighed

for at hjælpe Kommissionen med undersøgelsen i mindre omfang«. Kommissionen tilføjede »[g]enerelt er fremlæggelsen af faktiske omstændigheder endvidere bevismateriale, der underbygger faktiske omstændigheder, som Kommissionen sædvanligvis anser for tilstrækkeligt godtgjort ved andet bevismateriale i sagsakterne«.

431 Det skal i denne henseende erindres, at samarbejdsmeddelelsen af 2002 kræver et højere niveau af samarbejde med Kommissionen, idet den i øvrigt forudsætter »[s]tørre overensstemmelse mellem bødenedsættelsens størrelse og værdien af en virksomheds bidrag til påvisning af overtrædelsen« (punkt 5 i samarbejdsmeddelelsen af 2002). Således som det allerede er anført i præmis 378 ovenfor, fastsætter samarbejdsmeddelelsen af 2002 i modsætning til samarbejdsmeddelelsen af 1996 således for det første ikke en bødenedsættelse på grund af manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder, og hvad for det andet angår anmodninger, der indgives til Kommissionen i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, udgør den maksimale nedsættelse, som de virksomheder kan opnå, der hverken er den første eller den anden til at opfylde betingelsen i meddelelsens punkt 21, men hvis bevismateriale dog bibringer en betydelig merværdi i forhold til det bevismateriale, som Kommissionen allerede er i besiddelse af, 20 %.

432 Henset til det ovenstående og det forhold, at de i denne sag indrømmede nedsættelser på grund af manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder føjes til de bødenedsættelser, der allerede blev indrømmet i forbindelse med samarbejdsmeddelelsen af 2002, samt den marginale værdi af et samarbejde tilbudt efter klagepunktsmeddelelsen (758. betragtning til den anfægtede beslutning), tilsidesatte Kommissionen ikke proportionalitetsprincippet ved ikke at indrømme ThyssenKrupp en bødenedsættelse på 10 % på grund af den manglende anfægtelse af de faktiske omstændigheder vedrørende kartellerne i Belgien, Tyskland, Luxembourg og Nederlandene. Endvidere er sagsøgerne i sagerne T-144/07 og T-154/07 ikke fremkommet med noget element, som tilsigter at godtgøre, at Kommissionen havde ansporet dem til ikke at anfægte de faktiske omstændigheder, således at deres klagepunkt vedrørende en tilsidesættelse af princippet om god forvaltningsskik under alle omstændigheder ikke kan tages til følge.

433 For det tredje har sagsøgerne i sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 anført, at ThyssenKrupp, som havde oplyst Kommissionen om de forsøg, som deltagerne i kartellet i Tyskland gjorde for at obstruere dennes undersøgelse, blev forskelsbehandlet sammenlignet med de virksomheder, som havde bestridt sådanne former for adfærd, eftersom de to kategorier af virksomheder fik den samme bødenedsættelse i medfør af deres samarbejde uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002. Sagsøgeren i sag T-144/07 har ligeledes i denne henseende gjort gældende, at der anvendes en bødenedsættelse på 1 % på alle virksomhederne, uafhængigt af deres samarbejde.

434 Dette klagepunkt kan ikke tages til følge. Da ThyssenKrupps angivelser vedrørende obstruktionsforsøgene ikke kunne forbedre Kommissionens mulighed for at fastslå overtrædelser (jf. præmis 386 ovenfor), er ThyssenKrupps nyttige samarbejde uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002 begrænset til ikke at anfægte de faktiske omstændigheder. ThyssenKrupps samarbejde er således sammenligneligt med andre virksomheders, der for så vidt angår samarbejdet uden for meddelelsen begrænsede sig til ikke at anfægte de faktiske omstændigheder, der var redegjort for i klagepunktsmeddelelsen.

435 For det fjerde har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 anført, at metoden til beregning af nedsættelsen på 1 % for ikke at anfægte de faktiske omstændigheder forvolder ThyssenKrupp økonomisk skade i forhold til de andre virksomheder, der var impliceret i den administrative procedure. Kommissionen beregnede nemlig for så vidt angår ThyssenKrupp de bødenedsættelser, der blev indrømmet i to etaper, nemlig henholdsvis i Belgien og i Nederlandene, nedsættelser på 20 % og 40 % i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, derefter nedsættelser på 1 % i medfør af samarbejdet uden for meddelelsen. Hvad angår de andre virksomheder blev nedsættelsen på 1 % imidlertid anvendt direkte på den af Kommissionen fastsatte bøde. Kommissionen begunstigede derfor med sin beregningsmetode de virksomheder, som ikke havde opnået en bødenedsættelse på grundlag af

samarbejdsmeddelelsen af 2002 i forhold til de virksomheder, der havde samarbejdet under den administrative procedure.

⁴³⁶ Som anført (jf. præmis 365 ovenfor) kan Kommissionen ifølge fast retspraksis ikke ved vurderingen af karteldeltagernes samarbejde underkende ligebehandlingsprincippet.

⁴³⁷ Ud over at de bødenedsættelser, der er tildelt i forbindelse med samarbejdsmeddelelsen af 2002, og de bødenedsættelser, der er tildelt uden for denne meddelelse, udgør særskilte etaper ved beregningen af bøden, skal det imidlertid fastslås, at de virksomheder, som både samarbejdede i forbindelse med meddelelsen og uden for denne meddelelse, på den ene side, og de virksomheder, som udelukkende samarbejdede uden for den samme meddelelse, på den anden side, ikke befinder sig i sammenlignelige situationer. Klagepunktet vedrørende en påstået tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet kan dermed ikke tages til følge.

⁴³⁸ Det følger heraf, at dette anbringende skal forkastes i sin helhed.

Anbringendet vedrørende tilsidesættelsen af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003

⁴³⁹ Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har gjort gældende, at de i den anfægtede beslutnings artikel 2 pålagte bøder for de heri fastslåede overtrædelser tilsidesætter artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003,

eftersom Kommissionen ved fastsættelsen af et loft på 10% af de pågældende virksomheders omsætning støttede sig til ThyssenKrupp-koncernens omsætning snarere end til omsætningen hos de datterselskaber, der deltog direkte i overtrædelsen.

- 440 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har for det første gjort gældende, at det ikke er muligt at tilregne TKAG og TKE de af deres respektive datterselskaber begåede overtrædelser, og at det i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 omhandlede loft på 10% af omsætningen dermed burde have været beregnet på grundlag af datterselskabernes omsætning.
- 441 Det skal imidlertid fastslås, at dette klagepunkt falder sammen med de i præmis 100-149 ovenfor undersøgte klagepunkter vedrørende den omstændighed, at moderselskaberne i ThyssenKrupp-koncernen pålægges ansvaret for datterselskabernes retsstridige adfærd. Det fremgår imidlertid af redegørelsen herfor, at Kommissionen med rette var af den opfattelse, at TKAG og TKE udgør en økonomisk enhed med deres respektive datterselskaber. Klagepunktet skal dermed forkastes.
- 442 For det andet har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 anført, at fastsættelsen af loftet for bøderne på grundlag af moderselskabets omsætning under alle omstændigheder ligeledes er udelukket, eftersom artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 henviser til »virksomheder, som har deltaget i overtrædelsen«. Loftet på 10% finder dermed anvendelse på omsætningen hos overtrædelsens ophavsmand, som deltog direkte i overtrædelsen, og ikke på omsætningen hos det moderselskab, der er solidarisk ansvarligt.
- 443 Det skal i denne henseende anføres, at artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 bestemmer, at »[b]øden kan for hver af de virksomheder, som har deltaget i overtrædelsen, ikke overstige 10% af den samlede omsætning i det foregående regnskabsår«.

Ifølge fast retspraksis udstrækker den i denne bestemmelse omhandlede omsætning sig til den pågældende virksomheds samlede omsætning (jf. dommen i sagen Dalmine mod Kommissionen, nævnt i præmis 55 ovenfor, præmis 146, og dom af 12.9.2007, Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 428 ovenfor, præmis 177 og den deri nævnte retspraksis).

⁴⁴⁴ Loftet på 10 % af omsætningen i den i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 omhandlede forstand skal således beregnes på grundlag af den sammenlagte omsætning i alle de selskaber, der udgjorde den økonomiske enhed, der har handlet som »virksomhed« i artikel 81 EF's forstand (Rettens dom i sagen HFB m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 311 ovenfor, præmis 528, og dom af 15.6.2005, forenede sager T-71/03, T-74/03, T-87/03 og T-91/03, Tokai Carbon m.fl. mod Kommissionen, ikke trykt i Samling af Afgørelser, præmis 390).

⁴⁴⁵ I denne sag fastslog Kommissionen imidlertid, at TKAG med henblik på anvendelsen af artikel 81 EF udgjorde en økonomisk enhed med datterselskaberne, som omhandlet i den anfægtede beslutnings artikel 1 (jf. præmis 100-149 ovenfor). Henset til den ovenfor i præmis 443 og 444 nævnte retspraksis støttede Kommissionen sig med rette ved beregningen af de bøder, den pålagde i den anfægtede beslutnings artikel 2, til moderselskabets omsætning med henblik på at fastsætte bøderne til et tilstrækkeligt afskrækkende niveau.

⁴⁴⁶ Det følger heraf, at Kommissionen ikke tilsidesatte artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003 ved med henblik på at fastsætte loftet på 10 % af omsætningen for de bøder, der skulle pålægges for overtrædelser begået af selskaber i ThyssenKrupp-koncernen, at støtte sig til TKAG's omsætning. Da sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 ikke har anført, at den bøde, de blev pålagt, overstiger grænsen på 10 % af denne omsætning, skal deres klagepunkt forkastes.

Anbringendet vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved beregningen af de endelige bøder

447 Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har gjort gældende, at de endelige bøder, de blev pålagt, er uforholdsmæssige.

448 Med henblik på at fastslå overtrædelserne af proportionalitetsprincippet har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 for det første fremhævet den nationale karakter af sanktionerne i den anfægtede beslutning. For det andet har sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07 og T-150/07 gjort gældende, at de bøder, som ThyssenKrupp blev pålagt for overtrædelserne i Belgien og Luxembourg, er overdrevne i forhold til de pågældende markeders størrelse og ikke korrekt afspejler det eksisterende styrkeforhold mellem de virksomheder, der deltog i overtrædelserne, som var afgørende ved begåelsen heraf. Sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 har ligeledes i denne sammenhæng understreget, at de bøder, de blev pålagt for overtrædelserne i Belgien og Nederlandene, er flere gange større end TKLA's og TKL's respektive omsætning. For det tredje har sagsøgeren i sag T-144/07 anført, at proportionalitetsprincippet forpligter Kommissionen til at fastsætte den endelige bøde på en måde, som afspejler hele udstrækningen af det samarbejde, som TKLA førte bevis for, og der skal navnlig tages hensyn til det løfte om bødefritagelse, som den belgiske konkurrencemyndighed afgav. Sagsøgeren i sag T-154/07 har i denne henseende ligeledes gjort gældende, at Kommissionen burde tage hensyn til den bødefritagelse, som TKL opnåede fra den nederlandske konkurrencemyndighed.

449 Det skal indledningsvis bemærkes, at proportionalitetsprincippet kræver, at Unionens institutioners retsakter ikke må gå videre end, hvad der er nødvendigt og passende for gennemførelsen af de lovlige formål, der forfølges med det pågældende regelsæt, idet det forudsættes, at den mindst bebyrdende foranstaltning skal vælges, såfremt det er

muligt at vælge mellem flere egnede foranstaltninger, og at byrderne ikke herved må være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål (jf. præmis 428 ovenfor).

- 450 Det følger heraf, at bøderne ikke må være uforholdsmæssige i forhold til de tilsigtede mål, dvs. i forhold til overholdelsen af konkurrencereglerne, og at den bøde, som en virksomhed pålægges i medfør af en overtrædelse på konkurrenceområdet, skal stå i forhold til overtrædelsen i sin helhed under hensyntagen navnlig til overtrædelsens grovhed (dom af 12.9.2007, Prym og Prym Consumer mod Kommissionen, nævnt i præmis 428 ovenfor, præmis 224). Endvidere er Kommissionen ved fastsættelsen af bøderne berettiget til at tage hensyn til behovet for at garantere bødernes tilstrækkeligt afskrækkende virkning (jf. i denne retning dommen i sagen *Musique Diffusion française* m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 247 ovenfor, præmis 108, og Retten dom af 14.5.1998, sag T-304/94, *Europa Carton* mod Kommissionen, Sml. II, s. 869, præmis 89).
- 451 Det skal for det første anføres, at kartellerne i denne sag hovedsageligt bestod i en hemmelig samordning mellem konkurrenter for at dele markederne eller fastfryse markedsandelene ved at fordele projekter med salg og installation af nye elevatorer og/eller rulletrapper og ved ikke at konkurrere for så vidt angår vedligeholdelse og modernisering af elevatorer og rulletrapper (undtagen i Tyskland, hvor aktiviteten med vedligeholdelse og modernisering ikke blev drøftet mellem kartelmedlemmerne). Sådanne overtrædelser er på grund af selve deres art blandt de groveste overtrædelser af artikel 81 EF (658. betragtning til den anfægtede beslutning).
- 452 I denne henseende er den forholdsvis lille størrelse af markedet for de pågældende produkter, hvis den anses for fastslået, kun af mindre betydning i forhold til alle andre forhold, som godtgør overtrædelsens grovhed (jf. i denne retning dommen i sagen *Roquette Frères* mod Kommissionen, nævnt i præmis 185 ovenfor, præmis 151). Sagsøgernes argument, hvorefter de af Kommissionen pålagte bøder er uforholdsmæssige i forhold til de pågældende markeds størrelse, skal dermed forkastes.

- 453 Hvad for det andet angår bødernes forholdsmæssighed i forhold til størrelsen af og den økonomiske styrke hos de pågældende økonomiske enheder, der handler som virksomheder i artikel 81 EF's forstand, skal det bemærkes, at det fremgår af ovenstående redegørelse, at de ikke overstiger loftet i artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003, som tilsigter at undgå, at bøderne er uforholdsmæssige i forhold til virksomhedens betydning (jf. i denne retning dommen i sagen *Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen*, nævnt i præmis 247 ovenfor, præmis 129, og dommen af 12.9.2007 i sagen *Prym og Prym Consumer mod Kommissionen*, nævnt i præmis 428 ovenfor, præmis 229).
- 454 For det tredje kan Kommissionen i medfør af fast retspraksis ved beregningen af bøder tage hensyn til navnlig størrelsen og den økonomiske styrke af den økonomiske enhed, der handler som virksomhed i artikel 81 EF's forstand. Den relevante virksomhed, der skal tages i betragtning i denne sag, udgør imidlertid ikke alle datterselskaber, der deltog i de overtrædelser, der er fastslået i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 1, 3 og 4. Det fremgår derimod af ovenstående analyse, at de virksomheder, der begik de i den anfægtede beslutnings artikel 1, stk. 1, 3 og 4, fjerde led, omhandlede overtrædelser, består af TKAG og alle de datterselskaber, der er nævnt i disse bestemmelser i den anfægtede beslutning (jf. præmis 100-149 ovenfor). Under disse omstændigheder skal sagsøgernes argument, der er begrænset til at fastslå en forholdsmæssighed mellem størrelsen af de bøder, som Kommissionen har pålagt, og datterselskabernes realiserede omsætning uden moderselskabet, forkastes.
- 455 For det fjerde fremgår det af retspraksis, at Kommissionen, når den fastsætter bødernes størrelse under hensyn til den pågældende overtrædelses grovhed og varighed, i en situation, hvor flere virksomheder, der har deltaget i den samme overtrædelse, pålægges bøder, ikke er forpligtet til at sikre, at de endelige bødebeløb, som dens beregninger resulterer i for de berørte virksomheder, afspejler alle forskelle mellem disse i henseende til deres samlede omsætning eller deres omsætning på det af overtrædelsen berørte marked (jf. i denne retning dommen i sagen *Dansk Rørindustri*

m.fl. mod Kommissionen, nævnt i præmis 94 ovenfor, præmis 312, og Rettens dom af 4.7.2006, sag T-304/02, Hoek Loos mod Kommissionen, Sml. II, s. 1887, præmis 84).

⁴⁵⁶ Retten har således allerede antaget, at den endelige bøde for det første ikke udgør et forhold, som er egnet til at bestemme, om bøden eventuelt står i misforhold til karteldeltagernes betydning. Fastsættelsen af den endelige bøde er navnlig et resultat af forskellige omstændigheder, som er forbundet med den pågældende virksomheds enkelte adfærd og ikke dennes markedsandel eller omsætning, såsom overtrædelsens varighed, tilstedeværelsen af skærpende eller formildende omstændigheder og omfanget af den nævnte virksomheds samarbejde (dommen i sagen Hoek Loos mod Kommissionen, nævnt i præmis 455 ovenfor, præmis 85 og 86).

⁴⁵⁷ Endvidere fremgår det af 672., 673., 674., 676., 680. og 686. betragtning til den anfægtede beslutning, at Kommissionen ved fastsættelsen af bødernes specifikke udgangsbeløb anvendte en differentieret behandling på de pågældende virksomheder med henblik på at tage hensyn til deres betydning på de af kartellerne berørte markeder. Kommissionen opdelte således virksomhederne »i flere kategorier i henhold til den realiserede omsætning for elevatorer og/eller rulletrapper, herunder i givet fald for vedligeholdelses- og moderniseringsydelse« (673. betragtning til den anfægtede beslutning). Sagsøgernes argumenter, hvorefter de pålagte bøder ikke korrekt afspejlede den eksisterende økonomiske styrke mellem de virksomheder, der deltog i overtrædelsen, kan derfor ikke tages til følge.

⁴⁵⁸ For det femte skal de af sagsøgerne i sagerne T-144/07 og T-154/07 fremsatte argumenter, hvorefter Kommissionen ikke tog hensyn til udstrækningen af ThyssenKrupps samarbejde i Belgien, og hvorefter den burde have taget hensyn til de nationale konkurrencemyndigheders akter, ligeledes forkastes.

⁴⁵⁹ Det skal nemlig bemærkes, at Kommissionen tog behørigt hensyn til TKLA's samarbejde ved fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien i 769.-774. betragtning til den

anfægtede beslutning. Det følger ligeledes af ovenstående redegørelse (præmis 338-370 ovenfor), at Kommissionen ikke foretog noget åbenbart fejlskøn i denne henseende. Endvidere fremgår det af præmis 156-190 ovenfor, at sagsøgerne heller ikke kan støtte ret på de løfter om bødefritagelse, som de har påstået at have modtaget fra den belgiske og den nederlandske konkurrencemyndighed.

- 460 På baggrund af ovenstående betragtninger skal det af sagsøgerne i sagerne T-144/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 påberåbte anbringende vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved udmålingen af den endelige bøde forkastes.

Fastsættelsen af de endelige bøder

- 461 Således som det fremgår af præmis 303-323 ovenfor, skal den anfægtede beslutning ændres, for så vidt som den på grund af gentagelsestilfælde fastsætter en forhøjelse på 50 % af grundbeløbet for de bøder, som ThyssenKrupp blev pålagt i den anfægtede beslutning.

- 462 De endelige bøder skal dermed beregnes på følgende måde:

— For overtrædelsen i Belgien: Bødens grundbeløb (57 750 000 EUR) nedsættes med 20 % for samarbejdet i medfør af samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til et beløb på 46 200 000 EUR, og med 1 % for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til en endelig bøde på 45 738 000 EUR.

- For overtrædelsen i Tyskland: Bødens grundbeløb (252 000 000 EUR) nedsættes med 1 % for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til en endelig bøde på 249 480 000 EUR.

- For overtrædelsen i Luxembourg: Bødens grundbeløb (9 000 000 EUR) nedsættes med 1 % for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til en endelig bøde på 8 910 000 EUR.

- For overtrædelsen i Nederlandene: Bødens grundbeløb (26 350 000 EUR) nedsættes med 40 % for samarbejdet i forbindelse med samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til et beløb på 15 810 000 EUR, og med 1 % for samarbejdet uden for samarbejdsmeddelelsen af 2002, hvilket fører til en endelig bøde på 15 651 900 EUR.

Sagens omkostninger

⁴⁶³ I henhold til procesreglementets artikel 87, stk. 3, kan Retten fordele sagens omkostninger eller bestemme, at hver part skal bære sine egne omkostninger, hvis hver af parterne henholdsvis taber eller vinder på et eller flere punkter. I denne sag finder Retten grundlag for at fastslå, at sagsøgerne bør bære tre fjerdedele af deres egne omkostninger og betale tre fjerdedele af Kommissionens omkostninger. Kommissionen bærer en fjerdedel af sine egne omkostninger og betaler en fjerdedel af sagsøgernes omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

RET TEN (Ottende Afdeling):

- 1) **Sagerne T-144/07, T-147/07, T-148/07, T-149/07, T-150/07 og T-154/07 for-
enes med henblik på dommen.**

- 2) **Artikel 2, stk. 1, fjerde led, artikel 2, stk. 2, fjerde led, artikel 2, stk. 3, fjerde
led, og artikel 2, stk. 4, fjerde led, i Kommissionens beslutning K(2007) 512
endelig af 21. februar 2007 vedrørende en procedure i henhold til artikel 81
EF (sag COMP/E-1/38.823 — Elevatorer og rulletrapper) annulleres.**

- 3) **I sagerne T-144/07, T-149/07 og T-150/07 fastsættes den bøde, der er pålagt
ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV, ThyssenKrupp Elevator AG og Thys-
senKrupp AG i artikel 2, stk. 1, fjerde led, i beslutning K(2007) 512 for over-
trædelsen i Belgien, til 45 738 000 EUR.**

- 4) **I sagerne T-147/07, T-149/07 og T-150/07 fastsættes den bøde, der er pålagt
ThyssenKrupp Aufzüge GmbH, ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH, Thys-
senKrupp Elevator og ThyssenKrupp i artikel 2, stk. 2, fjerde led, i beslutning
K(2007) 512 for overtrædelsen i Tyskland, til 249 480 000 EUR.**

- 5) **I sagerne T-148/07, T-149/07 og T-150/07 fastsættes den bøde, der er pålagt ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl, ThyssenKrupp Elevator og ThyssenKrupp i artikel 2, stk. 3, fjerde led, i beslutning K(2007) 512 for overtrædelsen i Luxembourg, til 8 910 000 EUR.**

- 6) **I sagerne T-150/07 og T-154/07 fastsættes den bøde, der er pålagt ThyssenKrupp Liften BV og ThyssenKrupp i artikel 2, stk. 4, fjerde led, i beslutning K(2007) 512 for overtrædelsen i Nederlandene, til 15 651 900 EUR.**

- 7) **I øvrigt frifindes Europa-Kommissionen.**

- 8) **I hver af sagerne bærer sagsøgerne tre fjerdele af deres egne omkostninger og betaler tre fjerdedele af Europa-Kommissionens omkostninger. Kommissionen bærer en fjerdel af sine egne omkostninger og betaler en fjerdedel af sagsøgernes omkostninger.**

Martins Ribeiro

Wahl

Dittrich

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 13. juli 2011.

Underskrifter

Indhold

Den administrative procedure	II - 5155
1. Kommissionens undersøgelse	II - 5155
Belgien	II - 5155
Tyskland	II - 5156
Luxembourg	II - 5157
Nederlandene	II - 5158
2. Klagepunktsmeddelelsen	II - 5159
3. Den anfægtede beslutning	II - 5159
Retsforhandlinger og parternes påstande	II - 5170
Formaliteten	II - 5172
1. Indledende bemærkninger	II - 5172
2. Påstandene om annullation af den anfægtede beslutning	II - 5174
Anbringendet om Kommissions manglende kompetence	II - 5174
Det første led vedrørende en tilsidesættelse af artikel 81, stk. 1, EF, idet de pågældende karteller ikke påvirkede samhandelen mellem medlemsstaterne	II - 5174
Det andet led vedrørende en tilsidesættelse af forordning nr. 1/2003, meddelelsen om samarbejde inden for netværket, ligebehandlingsprincippet, proportionalitetsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, eftersom Kommissionen burde have ladet de berørte nationale konkurrencemyndigheder forfølge overtrædelserne	II - 5182
	II - 5309

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af principperne for pålæggelse af ansvar for overtrædelser af artikel 81 EF, uskyldsformodningen, straffens individualitet og ligebehandling, og vedrørende en tilsidesættelse af retten til forsvar samt artikel 253 EF, idet moderselskaberne blev pålagt ansvaret for de af deres datterselskaber begåede overtrædelser	II - 5188
Indledende bemærkninger	II - 5188
TKAG's pålæggelse af ansvar for de af TKE begåede overtrædelser, der er fastslået i den anfægtede beslutnings artikel 1	II - 5191
— Formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for deres datterselskabers adfærd	II - 5193
— De af sagsøgerne fremførte forhold til gendrivelse af formodningen om, at TKAG og TKE har ansvaret for de respektive datterselskabers adfærd	II - 5198
Tilsidesættelsen af begrundelsespligten og retten til forsvar	II - 5201
Begæringerne om foranstaltninger med henblik på sagens tilrettelæggelse	II - 5208
3. Påstandene om annullation eller nedsættelse af de pålagte bøder	II - 5210
Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af princippet non bis in idem	II - 5210
Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet og retten til forsvar ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb i forhold til overtrædelsernes alvor	II - 5220
Indledende bemærkninger	II - 5220
Den anfægtede beslutning	II - 5222
Den påståede ulovlighed af bødernes generelle udgangsbeløb	II - 5225
Den påståede ulovlighed af bødernes specifikke udgangsbeløb	II - 5238

Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet, artikel 253 EF og ligebehandlingsprincippet ved anvendelsen af multiplikationsfaktoren på koncernen med henblik på at tage hensyn til den afskrækkende virkning ved fastsættelsen af bødernes udgangsbeløb	II - 5248
Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af retningslinjerne af 1998, proportionalitetsprincippet og retten til forsvar ved forhøjelsen af bødernes grundbeløb med 50 % i gentagelsestilfælde	II - 5254
Anbringendet vedrørende en tilsidesættelse af samarbejdsmeddelelsen af 2002 og en tilsidesættelse af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og ligebehandlingsprincippet ved vurderingen af samarbejdet	II - 5263
Samarbejdsmeddelelsen af 2002	II - 5263
Kommissionens skønsmargin og den af Unionens retsinstanser udøvede kontrol	II - 5266
ThyssenKrupps samarbejde med henblik på fastslåelsen af overtrædelsen i Belgien	II - 5269
ThyssenKrupps samarbejde med henblik på at fastslå overtrædelsen i Tyskland	II - 5278
ThyssenKrupps samarbejde med henblik på fastslåelsen af samarbejdet i Luxembourg	II - 5284
Anbringendet vedrørende tilsidesættelsen af princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, ligebehandlingsprincippet, proportionalitetsprincippet og princippet om god forvaltningsskik ved fastsættelsen af den indrømmede bødenedsættelse for samarbejdet uden for rammerne af samarbejdsmeddelelsen af 2002 ...	II - 5292
Anbringendet vedrørende tilsidesættelsen af artikel 23, stk. 2, i forordning nr. 1/2003	II - 5298
Anbringendet vedrørende tilsidesættelse af proportionalitetsprincippet ved beregningen af de endelige bøder	II - 5301
Fastsættelsen af de endelige bøder	II - 5305
Sagens omkostninger	II - 5306
	II - 5311